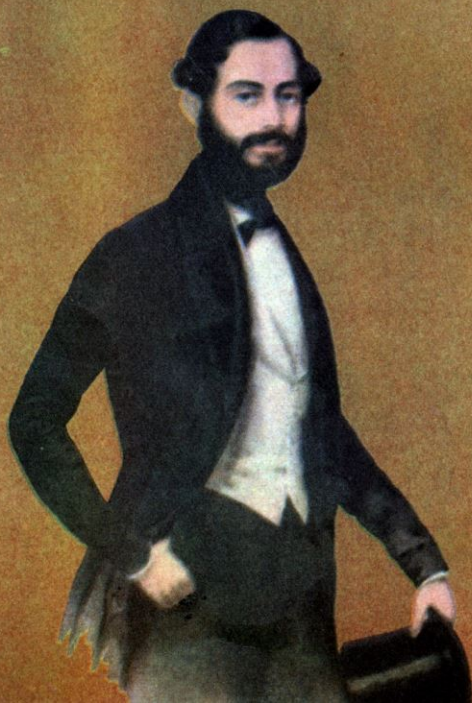
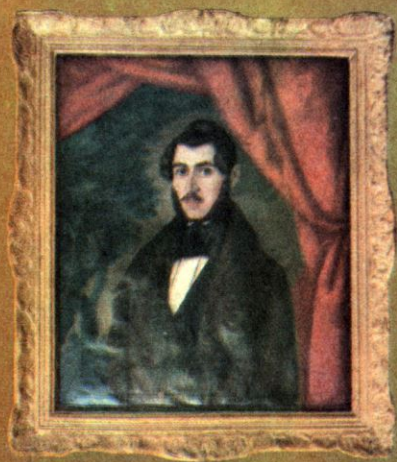

magazin istoric

ANUL XVII Nr. 7 (196) IULIE 1983

magazin istoric

Revistă de cultură

istorică

Anul XVII

Nr. 7 (196)

iulie 1983

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

④

①

②

③

SUMAR

În numele unei vieți mărețe: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	2
Țările române — înainte, în timpul și după asediul Vienei: <i>Alexandru Dufu, Florin Constantin, Dumitru Zaharia, Cristian Crăciunoiu</i>	4
Europeanul Bărnuțiu: <i>Radu Pantazi</i>	13
Tezaurul geto-dacic de la Bălceni: <i>Mihai Gramatopol</i>	17
Ingeniozitatea calendarului dacic: <i>Dinu Antonescu</i>	20
Seton-Watson — tatăl, fiul și îndrăgita Românie: <i>Cornelia Bodea, Cristian Popișteanu</i>	22
Semnificativ act de cultură: <i>George Ivașcu</i>	25
Delavrancea — om politic: <i>Mihai Vatavu</i>	26
Movses Khorenași — „părintele istoriografiei armene“: <i>Sergiu Selian</i>	29
Dr. N. Quinezu — democrat și umanist: <i>Andrei C. Dimitriu, Sorin C. Dimitriu</i>	30
30 tone de aur se întorc acasă: <i>Vida István</i>	33
Loialitate și trădare în Japonia feudală: <i>Florea Tsui</i>	36
A.J.P. Taylor și lordul Beaverbrook	39
• Sodoma și Gomora — o catastrofă naturală: <i>Constantin Daniel</i> • O expediție americană la Marea Moartă: <i>Werner Keller</i>	44
Drumul spre Pearl Harbor: <i>Gordon W. Prange</i>	51
În București, acum 50 ani	56
• Cărți sosite la redacție.... 38 • Poșta Magazin istoric... 62	62

COPERTELE NOASTRE

④① La mijlocul secolului XVI, în Japonia pătrund primii europeni. Momentul, cunoscut sub denumirea de sosirea portoghезilor, este redat de pictorul Kano Sanraku (1559-1635) (*Loialitate și trădare în Japonia feudală*, p. 36)

② Printre participanții la revoluția din 1848 s-au numărat și pictorii Ion Negulici și C.D. Rosenthal, în creația cărora se găsesc și aceste două tablouri necunoscute, portretul lui Mihail Atanasiu (stînga sus) și, respectiv, al Ecaterinei Cornescu-Obedeanu, pe care le-am fotografiat în colecția dr. Mircea Petrescu: jos: portretul pictorului Carol Popp de Szathmări — acuarela de Johann Horrak (*Chipuri și portrețiști pașoptiști*, p. 28)

③ Miniatură de pe un manuscris armean de la sfîrșitul sec. XIV și începutul sec. XV (*Movses Khorenași*, p. 29)

ÎN NUMELE UNEI VIETI MĂREȚE

ION POPESCU-PUȚURI

Epoca modernă a societății europene s-a deschis și s-a desfășurat sub semnul revoluțiilor. Indiferent de mobilul concret și imediat care le-a declanșat și de țara unde au avut loc, revoluțiile au fost, fără îndoială, rezultatul unor acumulări seculare de revoltă populară împotriva iobăgiei feudale, de sete a omului pentru egalitate și justiție, sau a popoarelor pentru afirmarea drepturilor lor la libertate și independență națională.

În secolul XIX multe popoare europene — între care s-a înscris și poporul român — au recurs la forme de luptă revoluționară atît pentru scuturarea unor dominații străine, cît și pentru afirmarea identității lor naționale.

În prima jumătate a secolului trecut, societatea românească a parcurs, într-un ritm destul de viu, faza de început a capitalismului, ale cărei trăsături specifice erau rezultate din întreaga evoluție anterioară. Lupta de eliberare socială și națională, afirmată în acțiunile revoluționare de la 1784, 1821 și 1848, precum și în făurirea uniunii Moldovei și Munteniei, în 1859, a dus la crearea statului român modern. Prin marile reforme din timpul domniei lui Alexandru I. Cuza și în urma războiului antiotoman din 1877-1878 România și-a cucerit independența absolută, deschizându-și calea progresului, lărgindu-și posibilitățile de făurire a statului național unitar român modern, ce avea să se împlinească la 1 decembrie 1918.

Fenomenul cel mai caracteristic al epocii de la sfîrșitul sec. XIX era însă exprimat de dezvoltarea clasei muncitoare, de apariția mișcării muncitorești, de afirmarea ideilor socialiste pe pămîntul românesc. Această mișcare nouă și-a definit ea însăși raportul în care se afla cu procesul revoluționar al cuceririi independenței absolute de stat pe care abia îl încheiase poporul român la 1878.

Publicațiile muncitorești și socialiste de la sfîrșitul secolului trecut au acordat o atenție deosebită evocării luptelor revoluționare ale poporului român în decursul întregii sale istorii. Datorăm gândirii istorice, promovată de socialiștii români o viziune clară, putem spune chiar actuală, asupra trecutului poporului român, îndeosebi asupra luptei sale revoluționare din epoca modernă. Bobilna, răscoala condusă de Doja și revoluția din 1784 erau privite într-o succesiune istorică unitară. „E de notat — se scria în articolul *Revoluția țărănească de la 1784 din Transilvania*, publicat în 1895 — că-n toate aceste răscoale, țăraniî ungrî merg omăr la omăr cu românii...”. Se remarcă, tot acolo, că în Transilvania, țărănimea, fiind

în majoritate română, „lupta împotriva nobilimii maghiare avea să îmbrace forma de luptă națională”. Asemenea aprecieri și evocări istorice erau făcute în contextul evenimentelor din 1894, al ecoului procesului memorandiștilor, poziția partidului clasei muncitoare fiind de susținere a luptei de eliberare națională din Transilvania, așa cum dovedise cu un deceniu mai înainte prin publicația *Dacia viitoare* și așa cum va dovedi în istoricul an al făuririi unității naționale, în 1918.

Născut în împrejurările încheierii unei etape istorice în dezvoltarea poporului român — crearea statului modern, prin unirea din 1859 și proclamarea independenței absolute în 1877 — partidul clasei muncitoare și-a căutat și și-a definit locul în perspectiva dezvoltării societății românești printr-o raportare directă la datele concrete ale istoriei poporului român în sec. XIX.

Semnificația istorică a apariției clasei muncitoare și a partidului ei în arena vieții social-politice a României, rolul deosebit de important pe care avea să-l joace, încă de la sfîrșitul secolului trecut, în desfășurarea proceselor sociale, politice și economice din țara noastră erau determinate de legile obiective ale societății. Programul socialiștilor români era rezultat al analizei condițiilor concrete social-economice și politice ale societății românești, în lumina principiilor fundamentale ale socialismului științific. „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene — se sublinia în primul program al mișcării socialiste din 1886, — noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale”. Programul socialist din 1886 era socotit ca un program deschizător de largi perspective pentru dezvoltarea poporului român. „Noi, socialiștii, venim în numele unui viitor frumos, al unei vieti mărețe și ridicăm steagul socialismului științific european”.

În literatura socialistă de la sfîrșitul veacului trecut, prilejuită îndeosebi de aniversarea semicentenarului revoluției de la 1848, se făcea o critică dreaptă destinului istoric al programului acestei revoluții: „O jumătate de veac a trecut de atunci și numai o parte din făgăduielile date au fost îndeplinite; cele mai multe și cele mai însemnate cer de acum lupte și jertfe”. Obiectiv, socialiștii apreciau înfăptuirea marilor aspirații naționale aflate pe steagul revoluției de la 1848 — unirea din 1859 și independența deplină a statului

român modern, dar relevau abandonarea reformelor sociale și politice care priveau viața poporului român. Partida muncitorilor, înainte de 1893, și P.S.D.M.R., după această dată, au încorporat în programul lor problemele social-politice ale întregului popor român, în primul rând ale proletariatului și ale țărănimii. Seria marilor răcoale țărănești ce aveau să culmineze cu 1907, fusese deja începută în momentul când avea loc congresul partidului din 1893. Nu a fost, desigur, întâmplător că primul congres național al partidului clasei muncitoare din România a fost deschis de un țăran, delegatul cel mai în vîrstă dintre participanți și că la congresul următor al partidului, din 1894, țărănimea a fost reprezentată de șase delegați. În anii următori, după cum se știe, partidul muncitorilor a început direct organizarea politică a țărănimii. Făurirea alianței muncitorești-țărănești în România, afirmată mai târziu ca forța politică fundamentală în societatea românească, își are începuturile în acei ani. Chemînd țărănimea, marea masă a poporului, la viața politică, enunțînd cîțiva ani mai târziu necesitatea expropriării moșierimii, partidul muncitoresc prelua de fapt cunoscutul punct 13 din *Proclamația de la Izlaz* care prevedea împroprietărirea și emanciparea politică a țăranilor. „Totmai din această pricină — scria presa muncitorească — socialiștii se consideră singurii și adevărații urmași ai revoluționarilor de la 1848”.

Congresul din 1893 a exprimat nu altă începerea procesului de organizare, cît mai ales bilanțul unei bogate activități pe multiple planuri. Organizarea unor puternice cluburi muncitorești în marile orașe ale țării, alegerea unor deputați socialiști în Parlament, o propagare intensă a ideilor socialismului științific și raportarea lor la condițiile concrete social-economice și politice din România, dezbaterea prealabilă a documentelor programatice — toate acestea au asigurat congresului care s-a deschis la 31 martie 1893 în capitala țării caracteristicile unui eveniment politic național, reprezentativ și de amplă rezonanță în societatea românească.

Mișcarea muncitorească și gîndirea socialistă românească întruchipate în Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, organizat ca partid la scară națională prin congresul din 1893, a enunțat aproape în toate domeniile vieții social-politice, economice și culturale principii, idei și soluții care au constituit un program de luptă și o adevărată școală socialistă pentru masele largi ale poporului român.

Creat ca un organism viu, rezultat din nevoile societății românești, P.S.D.M.R., făcîr în 1893, s-a afirmat activ în viața socială, politică și economică a țării, ca un partid revoluționar marxist, înscriind în programele sale obiectivele fundamentale din teoria socialismului științific, participînd cu vigoare la lupta pentru progres, pentru în-

noire în toate domeniile de activitate. În jurul partidului clasei muncitoare, a mișcării socialiste s-au raliat elementele cele mai avansate ale societății române. Principiile însoțite de socialiști pe steagul lor de luptă — principiile care dădeau glas aspirațiilor vitale ale maselor largi, ale întregului popor — au atras spre partidul clasei muncitoare un număr tineret intelectual din rîndul căruia au răsărit mari personalități ale științei și culturii românești din ultimul veac.

În decursul existenței sale partidul clasei muncitoare a înregistrat o afirmare tot mai puternică în viața societății românești, trecînd prin numeroase confruntări și bătălii de clasă. El însuși, din punct de vedere organizatoric, a cunoscut nenumărate transformări, procese de înnoire, de adaptare nelăcetată la cerințele societății. Istoricul congres al partidului din mai 1921 a exprimat, odată cu însușirea noilor principii extrase din experiența mișcării revoluționare, necesitatea reorganizării în noile condiții ale statului român unitar.

Așa cum a subliniat de mai multe ori secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, istoria Partidului Comunist Român este parte integrantă din istoria poporului român. În urmă cu zece ani, în memorabila cuvîntare rostită cu prilejul aniversării a 80 ani de la făurirea partidului politic al clasei noastre muncitoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu dădea o înaltă apreciere evenimentului din 1893, socotit a fi „un moment de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră, pentru evoluția națiunii noastre, pentru afirmarea independenței de stat a României”.

Cercetările istorice din ultimii ani au scos la iveală marea bogăție de idei, de fapte și inițiative care aparțin clasei muncitoare, partidului ei încă din secolul trecut. Toate acestea aparțin poporului român, în mijlocul căruia și din aspirațiile căruia s-a născut partidul în urmă cu mai bine de 90 ani.

Revoluția socială anunțată de partidul clasei muncitoare din 1893 s-a declanșat în împrejurările celui de-al doilea război mondial, la 23 August 1944. Ea a devenit o revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, prelînd sarcinile luptei de eliberare a țării de sub dominația hitleristă, de sub oricare formă de dominație. În fruntea acestei revoluții, conducătorul ei a fost partidul clasei muncitoare aliată cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu toate forțele patriotice ale poporului.

Scrutînd istoria de după 23 August 1944 și îndeosebi perioada de la cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, ținut în iulie 1965, ani ce poartă cu strălucire numele de „Epoca Ceaușescu”, întreaga națiune poate vedea cu justificată mîndrie că ideile născute în urmă cu nouă decenii rodesc din plin și vor rodi în marea viață a României de azi și de mîine.

ȚĂRILE ROMÂNE —

ÎN TIMPUL

ȘI DUPĂ

ASEDIUL VIENEI

ALEXANDRU DUȚU

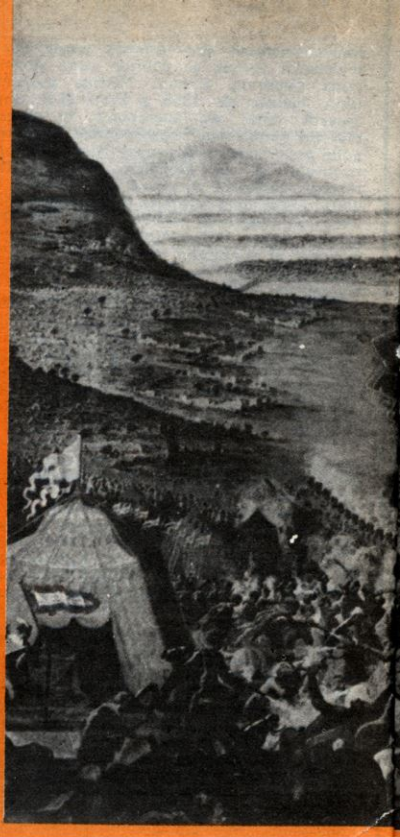
Vara anului 1683: o formidabilă armată otomană numărând (cu trupele auxiliare) aproape jumătate de milion de soldați se îndrepta spre Viena, sub comanda marelui vizir Kara Mustafa pașa.

După o perioadă de mari tulburări interne — care culminaseră, în prima jumătate a sec. XVII, cu înlăturarea a nouă viziri și cu intervenții brutale ale trupelor de ieniceri în viața politică a Imperiului otoman — friele imensului stat fuseseră preluate de vizirii din familia Köprülü, decizi să reinstaureze ordinea. Marele vizir Kara-Mustafa a continuat această politică și, pentru a rezolva situația economică și socială dificilă a Semilunii, a hotărât să pornească o campanie militară răsunătoare, având drept scop final cucerirea Vienei, inima Imperiului Habsburgilor — noua forță politică ce se prefigura în centrul Europei. Decizia otomanilor era, în bună măsură, determinată de situația ce se crease în Ungaria prin opoziția unei părți a nobilimii de aici împotriva expansiunii habsburgice. În toamna anului 1682, Poarta îl proclamase pe Emerich Thököly rege al Ungariei¹, luându-și angajamentul să-l sprijine în lupta lui anti-habsburgică.

Pentru pregătirea unei campanii de asemenea proporții au fost necesare ample concentrări de trupe și importante rechiziționări de hrană, care, scriu cronicarii otomani, au sărăcit pe locuitorii Rumeliei și al Anadoliei.

La marile pregătiri ale campaniei au fost angrenate și Principatele române. Domnul Țării Românești, Șerban Cantacuzino, cel al Moldovei, Gheorghe Duca și principele Transilvaniei, Mihail Apafi I, au trebuit — în virtutea obligațiilor ce decurgeau din statutul de vasalitate a țărilor române — să urmeze

¹ În 1541, Ungaria a fost transformată în pașalic; partea sa nordică a continuat să fie condusă, mai mult nominal, de un rege; în 1682, rege a devenit Emerich Thököly conducătorul protestanților unguri.

Bătălia pentru despresurarea Vienei (tablou de Franz Geffels)...

...și trei dintre protagoniști, apărători, în taină, ai asediaților: Șerban Cantacuzino, Gheorghe Duca și Mihail Apafi I

armata otomană, care a ajuns la Viena și a închis încercuirea orașului la 14 iulie 1683².

Viena nu era pentru prima oară asediată de otomani, dar fașă de asediul din 1529, atacul de acum era mult mai puternic. De aceea, rezistența orașului a fost organizată cu multă atenție, condusă fiind de contele Rudiger von Starhemberg. Celebru orator al vremii, Abraham a Santa Clara, a mobilizat forțele orașului împotriva invadatorilor. Marele vizir, care era convins că va cucerii orașul prin surprindere și fără lupte grele, s-a văzut dintr-o dată oprit.

² Magazin istoric, nr. 1/1970.

Ca și comandanții celorlalte trupe venite la asediu, principii țărilor române și-au instalat taberele în preajma cetății, dar fără să participe la asalturi; dimpotrivă, în bombardamentele împotriva orașului, forțele comandate de ei foloseau obuze umplute cu paie, pentru a nu vătăma pe locuitorii încercuiți, iar Șerban Cantacuzino, pretextând că trimite noaptea iscoade spre liniile austriace, transmitea de fapt imperialilor informații despre mișcările otomane¹. Totodată, pentru a înșela vigilența suzeranilor săi a cumpărat în taină de la tătari citeva tunuri pe care apoi le-a prezentat otomanilor ca fiind... capturate de el! Anton Mario del Chiaro, secretarul florentin al lui Constantin Brîncoveanu, de la care avem această știre amuzantă, mai adaugă că domnul Țării Românești ar fi ridicat o cruce în mijlocul taberei, indicind astfel trupelor habsburgice locul unde se găsea; dealtfel, serviciile aduse de Șerban Cantacuzino, armatei asediate au fost recunoscute chiar de împăratul Leopold I, în diploma pe care acesta a acordat-o urmașilor lui Șerban, prin care le conferea titlul de conți ai imperiului².

La 27 august 1683, un puternic asalt otoman a fost respins. Cîteva zile mai târziu, forțele austriace, întărite de armata regelui polon Jan Sobieski, au trecut la contraofensivă, sub comanda lui Carol de Lorena. Bătălia decisivă s-a desfășurat în ziua de 12 septembrie, pe înălțimea Kahlenberg, din apropierea orașului. Trupele otomane au fost zdrobite; debandada a cuprins pe asediatori, care au luat-o la fugă. Și astăzi pot fi văzute în capela de la Kahlenberg emblemele marilor familii poloneze ai căror reprezentanți au participat la această victorie de importanță universală.

Înaintarea austriacilor a fost vertiginoasă; ei au recucerit Buda. În anul următor, s-a format o ligă anti-otomană la care a luat parte și Rusia; otomanii au suferit o nouă înfringere, la Móhacs, iar venețienii au declanșat și ei ostilitățile, încercînd să-și recîștige posesiunile din Grecia insulară. Salvarea Imperiului otoman s-a datorat numai disensiunilor și războaiele dintre puterile europene. Poarta a reușit să se reînstaleze la Belgrad, dar nu s-a mai putut întoarce la Buda. După repetate încercări de a-și păstra controlul asupra Banatului, otomanii au suportat o înfringere atît de grea la Zenta, în 1697, încît în anele turcești evenimentul a rămas consemnat drept „anul Zentei”.

Dimitrie Cantemir, prezent la această luptă (după ce un alt cărturar, Miron Costin, participase chiar la asediul Vienei), considera acest eveniment ca simptomatic pentru începutul „descreșterii” Imperiului otoman.

¹ Magazin istoric, nr. 7/1975.

² Nu era pentru prima dată cî trupe române se comportau astfel: cu cîincizeci de ani în urmă, Matei Basarab și Moise Movilă determinaseră pe otomani să ridice asediul cetății poloneze Cămința, deoarece refuzaseră să participe la atacuri și transmisese comandantului otoman informații iscusit ticluite.

Speranțe firești...

Înfringerea trupelor otomane sub zidurile Vienei, urmată de retragerea lor masivă și înaintarea armatelor habsburgice, a avut un amplu ecou în întreaga Europă. „Primejdia otomană” a fost considerată pentru totdeauna înlăturată din Europa Centrală.

În fața acestui proces de înlăturare a stăpînirii otomane dintr-o serie de centre și zone, românii se puteau întreba justificat: ce posibilități de recuperare a independenței apăruseră acum și pentru ei? La rîndul lor, oameni politici austriaci — cu care în noile condiții, românii puteau stabili relații mai strînse — întîlneau în Transilvania, Moldova și Țara Românească o situație deosebită de aceea din zonele pînă atunci scoase de sub dominația otomană. Aici nu existau pașaliceri, cum existase la Buda, ci structuri statale bine alcătuite, cu principii și o aristocrație autohtonă; apăreau, așadar, alte probleme decît în provinciile care avuseseră sau mai aveau statut de pașaliceri.

În asemenea împrejurări, cînd partenerii se află în situația de a ajunge la noi forme de contact, un rol important îl au imaginile mentale pe care și le fac unii asupra altora — imagini de natură să ușureze sau, dimpotrivă, să îngreuneze ori chiar să blocheze comunicarea. De aceea, este potrivit să ne întrebăm: ce gîndeau românii despre austriaci sau otomani? Ce gîndeau aceștia despre români? Răspunsul la această întrebare este important, deoarece ansamblul de măsuri diplomatice și militare — rezultatul vizibil al acestor relații — are drept sursă o sumă de reprezentări pe care partenerii și le-au făcut unul despre celălalt, atît în legătură cu situația din acel moment a țărilor intrate în relație, cît și în legătură cu evoluția acestor relații care ar putea duce la pace sau la război.

De la început trebuie subliniat că înfringerea otomanilor a avut ecou în toate cronicile și istoriile românești. Autorii români au cunoscut proporțiile dezastrului Viena

(unde turcii și tătarii „mare stricăciune și pagube au făcut”), retragerea fără glorie a acestora („cu mare frică dederă dosul”), salutînd cu satisfacție victoria coaliției europene („și-au dat Dumnezeu de a fost izbîndă creștinilor”). În vreme ce — cum arăta Dimitrie Cantemir — armata otomană fusese cuprinsă de „frica cea peste fire”, o bucurie de nedescris domnea în „întreaga Europă”. Solidari cu forțele europene, autorii români au consenmat, apoi seria de înfrîngeri suferite de armatele otomane, furnizînd în același timp detalii și despre distrugerile pricinuite de aceste armate. Cronicarul Radu Popescu, de exemplu, arată că marea număr de victime din rîndul populației civile din Austria s-ar fi datorat faptului că austriacii nu cunoșteau obiceiurile trupelor de pradă („că erau nemții neînvințați de a vedea robi și ședeau toți prin casele lor, prin carele găsindu-i [otomanii] i-au tăiat, i-au robit cumplit”). Johann Filstich — cronicar sas din Transilvania — remarcă, la rîndul său, că marea oștire a otomanilor „a pirjolit în drumul său satele și orașele”, dar „atît de rău fură bătuți turcii, că dădură dosul cu grăbire”.

Cercurile politice conducătoare românești au fost informate însă și din alte surse: la cererea lui Constantin Brîncoveanu, pe atunci mare logofăt, cărturarul grec Ieremia Căcavela a tradus în limba greacă o carte italiană scrisă de un autor anonim despre asediul Vienei¹, pe care Brîncoveanu a pus-o la dispoziția principelui Șerban Cantacuzino; stolnicul Constantin Cantacuzino avea o schiță amănunțită a luptei de la Petrovaradin, din 1694, pe care a dăruit-o ambasadorului britanic la Poartă, lord Paget². Din Fanar, Alexandru Mavrocordat Exaporitul și alți dregători greci furnizau numeroase știri privind demersurile diplomatice ale Imperiului otoman. Înfruntările austro-otomane constituiau obiect de comentariu cotidian, ecoul lor răsunîndu-se chiar și în spectacolele de curte. Călăto-

rul Georg Franz Kreybick, din Boemia, povestește că, în 1698, participînd la nunta fiicei lui Brîncoveanu, a asistat, la București, la un joc de război imaginînd o cetate în care austriacii erau asediați de otomani și bombardați cu ghiulele.

Marele vizir Kara-Mustafa ...

Dar, dincolo de latura pur constativă a evenimentelor, reprezentanți ai vieții politice românești au văzut în victoria austriacilor posibilitatea unei acțiuni concrete vizînd dobîndirea independenței, și în această direcție au și acționat. La întoarcerea în țară, Șerban vodă Cantacuzino, care încă în timpul asediului își dovedise atașamentul față de coaliția europeană, a trimis o delegație la Viena, pentru a duce tratative în vederea realizării planului său de eliberare a popoarelor balcanice. În același timp, voievodul muntean a organizat grupuri înarmate de sîrbi și bulgari, care trebuiau să treacă la acțiune imediat ce s-ar fi declanșat operațiile armatei austriace împotriva Porții. Acest plan al voievodului muntean a fost consenmat de numeroși istorici și cronicari, ceea ce evidențiază notorietatea lui. Del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncoveanu

¹ „Magazin istoric”, nr. 7/1982; 11/1976.

nu, a dedicat un întreg capitol acțiunilor întreprinse de Șerban Cantacuzino, care „s-a făcut temut de către turci”. Demnitarii austriaci au dat — cum consemnează un croniciar rămas necunoscut, care însă făcea parte din cancelaria princiară (așa nu-

cu ajutorul tătarilor, care, la rândul lor au profitat de ocazie, jefuind cumpănit satele și orașele românești) au determinat reacții nefavorabile imperialelor atât în rândul guvernanților, cât, mai cu seamă, în rândurile populației.

Desigur, factorii politici românești și-au dat seama că victoriile austriece diminueau puterea otomană și accentuau slăbirea dominației Porții în Balcani. De aceea, cînd Brincoveanu a aflat, de pildă, despre victoria lui Eugeniu de Savoia la Zenta (1697), el și-a exprimat în mod public bucuria și și-a oferit bunele oficii pentru răscumpărarea unor ofițeri austriaci, căzuți în captivitate la otomani și la tătari. Românii au salutat aceste victorii ca pe niște izbînzii ale „creștinilor”, ale „Europei”, din care se simțeau tot timpul parte integrantă, dar, în același timp, au constatat că în spatele coaliției antiotomane ce se formase se afla în principal Imperiul habsburgic — „împărăția neamțului”. Or, acest imperiu însemna un mare mecanism, urmărind obiective militare și fiscale proprii și mai puțin o forță animată de dorința de eliberare a unor state care își păstraseră și voiau să-și păstreze și pe mai departe individualitatea lor. Oamenii de stat din Imperiul habsburgic (Kinsky, de pildă) nu erau preocupati de formarea unui cordon de state aliate în preajma frontierei cu Imperiul otoman, ci de realizarea unei centuri militare în jurul teritoriului ungar recuperat. Diplomații austriaci au apărut tirziu în țările române, și atunci s-au arătat preocupați nu atât de înțelegerea unor realități locale, cât de impunerea forțată a unor măsuri. Este grăitor, în acest sens, exemplul oferit de Luigi Ferdinando Marsili¹, căruia eruditul istoric Constantin Cantacuzino i-a furnizat date istorice și geografice despre Țara Românească, date pe care însă învățatul austriac le-a folosit pentru alcătuirea unui sistem politic și economic ce ar fi trebuit să asigure „buna ordine” austriacă în această zonă, prin impunerea unei păci „mer-

cantilă-militarizată”, axată deci pe ocupația militară și exploatarea economică.

„Folosul cel de obște”

În chip firesc deci reacția Țării Românești și a Moldovei în fața expansiunii austriece a fost aceea de diplomatică angajare, după cum rezistența Transilvaniei împotriva aceleiași expansiuni nu a însemnat încercarea de a menține o stare tradițională de lucruri (respectiv suzeranitatea otomană), ci de a respinge o formă de dominație ce căuta să se substituie autonomiei pe care principatul o avusese pînă atunci în relațiile sale cu Poarta.

Cu multă luciditate stolnicul Constantin Cantacuzino, cel care a dirijat atîta vreme politica externă a Țării Românești, scria agentului său de la Moscova că „nu avem nici o nădejde în nemți, precum n-am avut niciodată mai înainte”, arătîndu-i, că se temea de pericolul unei anexiuni a principatului muntean. Tot așa, acțiunea lui Constantin Bălăceanu aga, cel care l-a ghidat pe Heisler în expediția lui sud-carpatică, chiar dacă avea drept țel mărturisit înlăturarea otomanilor, a fost vehement înfierată de eronarii vremii, pe de o parte pentru primejdia ce o ridica transferarea războiului pe teritoriul român, și pe de alta pentru consecințele nefavorabile pe care le-ar fi adus țării înlocuirea unei dominații cu alta. Pentru că — se întreba cronicarul anonim al *Letopisului brincovenesc* — cum se vor apăra locuitorii orașelor și satelor de furia tătarilor și a otomanilor, intrați pentru a izgoni armata austriacă, într-o țară care nu mai avea cetăți sau castele? Or „cel ce gîndește să-și răscumpere patria lui din robia tirănească, [așa cum, eventual, putea fi considerată acțiunea lui Bălăceanu], înții trebuie să caute folosul cel de obște, cum zice cei învățați [respectiv, să urmărească înții de toate interesele țării]; de aici să caute ale războiului și ale biruinței și atuncea este fapta cea desăvîrșită încoronată, *Laus in fine cadit*, cum zice oarecare

... și învingătorul său, regele Poloniei Jan Sobieski

mitul Anonim brincovenesc) — răspunsuri negative cererilor lui Șerban vodă (între care era și aceea de a fi recunoscut domn ereditar al Țării Românești, domn al Moldovei, și asupra unei părți din Transilvania). Nu numai că tratativele nu au dus la rezultatul scontat, dar trupele austriece sub comanda generalului Donat Heisler au pătruns în Țara Românească.

...și temeri justificate

Dorința principelui și a boierilor de a vedea Țara Românească eliberată de otomani a fost blocată tocmai de faptul că relațiile acesteia cu Imperiul habsburgic s-au stabilit la început pe plan militar și nu diplomatic, cum ar fi fost firesc. Apariția trupelor generalului Veterani în Oltenia și în Transilvania și incursiunea generalului Heisler în Țara Românească (de unde nu a putut fi scos decit

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980.

12 septembrie 1683

Evenimentele petrecute în preajma capitalei Austriei în vara anului 1683 au fost urmărite cu interes de opinia publică europeană. Între măturările contemporane despre cele întâmplate aici, în scurt timp, Apafi și-a îndreptat ostile spre țară, fiind „printre primii” comandanți care au părăsit tabăra otomană. Această cronică napolitană prezintă că voievodul Transilvaniei a avut un însoțitor permanent pe lângă regele Poloniei, Jan Sobieski, cu care „a întreprins în mod constant raporturi de înțelegere și amicizie”.

Conform aprecierilor contemporane, armatele otomane îndreptate contra Vienei numărau 247 000 luptători. Din unele documente păstrate la Biblioteca Universității din Bologna rezultă că ostile conduse de voievozii români s-ar fi ridicat la 20 000 oameni. Cifra este probabil exagerată, dar informația, prețioasă, confirmă ecoul european al participării românilor la acest război.

O serie de documente italiene înregistrează faptul că domnii români luau parte la bătălie fără zel. Astfel, o cronică aflată la Biblioteca națională din Neapole relatează despre manevrele principelui Transilvaniei, Mihai Apafi, de tergiversare a trimiterii ostilor sale pe cîmpul de luptă. Chemat de marele vizir cu înștiințare, Apafi a obținut de la acesta — în schimb „unul car de calfe roșie și a sumei de 25 000 monede unzurești de aur” — permisiunea de a rămîne cu trupele sale în împrejurimile unei localități (Glarvino), în afara cîmpului de bătălie. De aici, în scurt timp, Apafi și-a îndreptat ostile spre țară, fiind „printre primii” comandanți care au părăsit tabăra otomană. Această cronică napolitană prezintă că voievodul Transilvaniei a avut un însoțitor permanent pe lângă regele Poloniei, Jan Sobieski, cu care „a întreprins în mod constant raporturi de înțelegere și amicizie”.

Personalitatea centrală românească ce a atras, prin activitatea sa favorabilă armatelor aliate, atenția contemporanilor, a fost, după cum se știe, Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești. După cum consemnează documentele italiene studiate, domnul muntean se afla în corespondență cu oamenii care serveau armatele imperiale austriece, cărora le transmitea informații privind posibilitățile de luptă ale asediaților.

Într-un moment critic pentru asediați, un călugăr lezuit ce se găsea în tabăra domnului Țării Românești a dus acestora din partea lui Șerban Cantacuzino îndemnul de a nu preda orașul otomanilor, deoarece aceștia nu mai dispuneau de forțele necesare continuării luptei. Aceleași documente italiene menționează și alte fapte ale domnului român. El a răscumpărat un prizonier căzut în mileniile tătarilor și l-a pus în libertate cu condiția ca acesta să se prezinte episcopului Vienei și să-l informeze că dacă el, Șerban Cantacuzino s-a aflat în tabăra otomană, „acesta a fost adus forțat, deoarece este vasal al sultanului”. În toate împrejurările însă și mai ales în timpul luptelor, el, domnul muntean, s-a purtat „mai degrabă ca un prieten decît ca un dușman”. Concomitent, voievodul român, prin același om, adresa episcopului Vienei rugămintea ca, după desprinderea orașului, prelatul să ia în seama și sfîntească o cruce pe locul unde s-a aflat cortul său. Monumentul a fost făcut, potrivit poruncii lui Șerban Cantacuzino, din lemn de stejar, era înalt de 17 picioare (1 picior austriac = 0,316 m) și avea o inscripție care amintea de participarea românilor la asediu. Inscripția era datată 12 septembrie 1683, ziua în care armatele otomane au suferit zdrobitoarea înfrîngere.

Crucea lui Șerban Cantacuzino — după cum consemnează documentele de la Biblioteca Universității din Bologna — a fost găsită la 2 leghe (1 leghe = 4,444 km) depărtare de Viena. Cronică de la Gaspărie prezintă și ea că a fost descoperită în împrejurimile Schönbrunnului de o femeie care strîngea lemne.

Dr. Dumitru ZAHARIA,
directorul Filialei Arhivelor statului, județul Bacău

¹ Schönbrunn — pădure, odinioară, la 6 km de Viena. În a doua jumătate a sec. XVIII, în timpul Mariei Tereza, aici a fost construit un castel, devenit reședința de vară a Habsburgilor. Se mai aflau aici o grădină zoologică și una botanică.

politic latin sau cum zice al
lui finis coronat opus”.

Tot prin împotrivirea la o nouă stăpînire — mai apăsătoare chiar decît aceea a otomanilor — se explică adeziunea românilor și slovacilor la lupta antiaustriacă a nobilimii maghiare în vremea

lui Francisc II Rákóczi¹. Izbușnită în Ungaria de nord răscoala „curuților” a cuprins aproape întreaga Transilvanie și Maramureșul (unde s-a remarcat Pintea Viteazul) și a avut un larg ecou în Moldova și Țara Românească.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1976.

Dar elementul care a contribuit în cea mai largă măsură la înstrăinarea românilor de armatele ce fuseseră așezate în vederea izgonirii administrației otomane l-au constituit abuzurile soldaților imperiali — care au arătat în chipul cel mai evident gravitatea noii dominații ce se profila. Descriind intrarea imperialilor în București, cronicarul Radu Popescu nota: „Ci dar iată și nemții vin la București, însă răutăți ce s-au făcut într-o lună ce au șezut, limba nu poate să spuie: bătaii, cazne, legături; egumenii și unii boieri legați cu ștreanguri de git, pentru faină și orz și carne și altele ca acestea nenumărate”. Și această comportare era aidoma peste tot; în conflictul din Transilvania și Ungaria — scrie Anonimul brîncovenesc — nemții au intrat în cetățile părăsite de rebeli „cum ar intra niște haite de lupi într-o turmă de oi cu miei”.

Contactele cu acest gen de comportare nu aveau cum să-i încurajeze pe locuitorii satelor și orașelor românești să vadă în trupele habsburgice aliați de nădejde. Dimpotrivă, comportarea trupelor habsburgice nu a favorizat nici intensificarea relațiilor culturale, deși Viena putea oferi încă din această vreme un cadru de dezvoltare culturală tinerilor din țările române.

În asemenea condiții, la început de secol XVIII, speranțele legate de Habsburgi s-au îmbinat cu serioase temeri. Pe de altă parte, noua configurație a evenimentelor după 1683, și-a găsit reflecția și în atitudinea față de Imperiul otoman. Opoziția politică față de Imperiul otoman a dobîndit la istoricii umaniști din sec. XVII, tot mai des un caracter național, preocuparea majoră a cărturarilor fiind aceea de a contribui la „renașterea” românilor. Perceperea decadenței Imperiului otoman era limpede: Miron Costin, stolnicul Cantacuzino, ori Cantemir subliniau că imperiul nu mai avea o politică bine dirijată, ci era condus de slujbași care se gîndeau mai mult la ei, decît la stat. Abuzul, lipsa legilor, corupția din imperiu

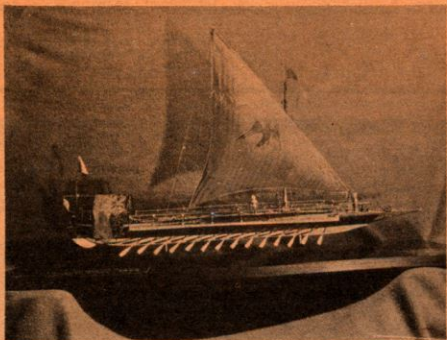
il determinau pe Radu Greceanu să definească poruncile date de Înalta Poartă drept „lăcomie păgânească”. La rândul său, stolnicul Cantacuzino a construit, în scrierea sa, o întreagă teorie a creșterii și descreșterii imperiilor, cu scopul (nemărturisit, dar evident!) de a dovedi că Imperiul otoman este pe panta decăderii, concluzie la care, dealtfel, a ajuns și Dimitrie Cantemir.

Sublinierile privitoare la decadența și „barbaria” Imperiului otoman au drept complement „grija față de patrie”, ceea ce arată limpede preocuparea oamenilor politici români ai vremii nu spre alianță cu alte imperii, ci spre redresarea prin mijloace proprii. De aici, accentul pus de cărturari pe dragostea de patrie, care însă îndemna la o atentă evaluare a scopurilor urmărite de imperiile vremii, inclusiv de cele „creștine”. Miron Costin afirma, de pildă, că românii întotdeauna au fost de partea „creștinilor”, dar „nu fără temei, [astfel ca] în loc de folosul țării să-i aducă perire”.

Așadar, evenimentul de răsunet european al despresurării Vienei a ocupat un loc important în istoriografia română nu numai prin prisma schimbării radicale a raportului de forțe în sud-estul european, ci și pentru că a hrănit meditația umanșilor români despre „buna guvernare”, dragostea de patrie — valorile ce trebuiau păstrate — și obiceiurile nocive ce trebuiau părăsite.

Din această meditație a apărut argumentarea privind originea latină a tuturor românilor și, ca o consecință, imperativul ca poporul român să renască. Acest popor, care — cum spunea stolnicul Cantacuzino — știuse să păstreze valorile civilizației antice, putea nădăjdui că-și va recupera libertatea din vechia Dacie („iară ceștia rumâni, oricum și cum pentrățiile călcări, zdrobiri și ne-spuse cele ce i-au trecut și i-au călcat, tot iată pînă astăzi, cum s-au zis, că tot încă de nu să afla atîta fericiri și slobozi de tot, iar și domnie, stăpîniri și limba aceia a romanilor tot stă și să ține”)

Caice românești pe Dunăre

Caic românesc asemănător celor ce patrulau în sec. XVII pe Dunăre (reconstituire făcută de ing. Cristian Crăciunoiu, distinsă cu medalia de aur la expoziția de navomodele de la Istanbul)

În armata domnului Țării Românești Șerban Cantacuzino erau și două caice de construcție românească. Cum se cunoaște, deși în tabăra otomană care împrejmuisă Viena, Șerban vodă a dat un substanțial ajutor celor asediați.

Circulația caicelor românești pe Dunăre nu era o noutate. Încă pe timpul lui Mihai Viteazul, Țara Românească dispunea de ambarcații, construite se pare la Giurgiu. Vase ușoare și lute, cacele patrulau de obicei în zona Rahova-Cerneți, ureau Dunărea la Cazane și la nevole puteau intra și în apele mai mici ale afluenților Dunării, pentru a asigura securitatea comerțului pe fluviu.

Mal întâi, se cuvine de arătat că un caic constituia, conform dicționarului nautic din 1614 al lui Pantero Pantero, „o galără mai mică și mai rapidă” — deci o navă de luptă. Codica de venituri și cheltuieli a domnului Țării Românești Constantin Brîncoveanu (1688-1714) aduce precizări atât în legătură cu costul unor asemenea nave cît și cu privire la destinația lor: „1487 și 1/2 taleri s-au dat la făcutul caicelor... cu chereștea, mesteri, cu ferul, cu pinzele, cu funile și cu toate cheltuieli, pînă s-au isprăvit”. Un astfel de caic avea 25 „chiuregi” (vîslăși), unul sau doi „lopeli” (turnari), un cîrmaci și un comandant. La bord erau și soldați de infanterie și un comandant. Uniformele marinarilor, denumite „salar”, erau confecționate din postav brașovenesc de către mateloții. Pravila de la Govora (1610) ne descrie pavilionul unei astfel de nave: drapel albastru cu stema țării; corb cu crucea în eloc și cu coroană deasupra capului; la dreapta soarele cu trei stele, la stînga luna cu trei stele. În sfîrșit, o cronică sîrbească din aceeași perioadă redă imaginea unei astfel de ambarcații.

O descriere amănunțită a unui caic, pentru anul 1779, ne face căpitanul austriac Lauterer. O asemenea ambarcație, arată el, „este construită din lemn de stejar, după felul galerei, cu o deosebire însă: puntea este plană. [Nava are] circa 14 klafteri lungime; 3 klafteri lățime la mijloc; vasului și 4 pîcleare adîncime. În față are un spîron [adică un pînton de abordaj]. Lopătarii se sprijină pe bănelle de vîslit; lăpeșile sînt întărite prin legături de parapet; în repaus se trag înăuntru și se așază de-a curmezisul peste corabile. Întregul vas este acoperit, cu excepția unei deschizături lungi de trei klafteri. La o treime începînd cu prova stă un catarg înalt, înăuntrii cu doi spîrînitori și, de obicei, prevăzută cu vele latine”.

Singura diferență între acest model și cel de la începutul veacului XVIII constă, cum arăta Constantin C. Giurescu, în faptul că acest tip de caic dispunea de patru tunuri față de unul singur cît aveau cacele din vremea lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu.

Cristian CRĂCIUNOIU

¹ Un klafter austriac sau vienez = 3,415 m; deci ambarcațiunea putea depăși 47 m.

Între imaginea Europei „civilizate” și imperativul „renașterii” românești s-a stabilit astfel o strînsă legătură care avea să mobilizeze eugenele și simțirile, de îndată ce noi condiții ar fi favorizat inițierea unor ample acțiuni cul-

turale și politice, ca, de pildă, în ultimele decenii ale sec. XVIII, cînd lupta pentru drepturi politice și sociale (Suplexul și răscoala lui Horea) au pus în mișcare pe români din toate cele trei provincii, deschizînd, perspectivele unirii și ale independenței.

CU ZECE ANI ÎNAINTE...

FLORIN CONSTANTINIU

Înfringerea marelui vizir Kara-Mustafa sub zidurile Vienei și despresurarea capitalei imperiale prin biruința răsunătoare din 1683 a lui Jan Sobieski, regele Poloniei, au făcut vizibilă pentru toți profunzimea mutației militare și politice survenită în raportul de forțe european: Imperiul otoman, marea putere care fusese și marea teamă a continentului, făcea dovadă unei slăbiciuni, percepută drept începutul declinului.

„Creșterea” și „descrășterea” puterii osmane, despre care a scris Dimitrie Cantemir cu atâta pătrundere, a fost un proces, la a cărui înțelegere investigația istoriografică a adus în ultimul timp importante contribuții. Astăzi știm că despresurarea Vienei nu a fost cauza declinului Imperiului otoman, ci expresia cea mai evidentă a crizei ce mina marea forță de altădată a Porții Otomane. Componentele ei principale au fost anacronismul tot mai accentuat al structurilor feudalismului otoman și intensificarea mișcărilor de eliberare națională ale popoarelor din Europa de Sud-Est. În cadrul acestui mare efort de emancipare, un rol deosebit au jucat țările române. Ca urmare a rezistenței lor înverșunate — jalonată de numeroase victorii — în fața expansiunii otomane, Poarta s-a văzut constrinsă să accepte, chiar atunci când și-a extins dominația asupra spațiului carpato-dunărean, statutele de autonomie ale Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei. Situația aceasta istorică a asigurat poporului

român conservarea structurilor politice proprii și a făcut din vatra românească un ospitalier și excelent refugiu pentru greci, bulgari, sirbi, albanezi, care luptau pentru independența țărilor lor, aflate sub regimul administrației directe (pașalic) al Porții Otomane.

Despresurarea Vienei și ofensiva armatelor Imperiului habsburgic, care au găsit în Eugeniu de Savoia un strălucit comandant, au stimulat încercările popoarelor sud-est europene de a pune capăt prezenței otomane — atât de apăsătoare — în Europa. Poarta s-a grăbit atunci să ia noi măsuri pentru a-și asigura controlul, asupra spațiului românesc, și una dintre cele mai importante a fost instaurarea regimului fanariot în Moldova (1711) și Țara Românească (1716), ca mijloc de a păstra cele două țări românești (de la sfârșitul secolului XVII, Transilvania intrase sub stăpânirea Imperiului habsburgic), atât de importante din punct de vedere strategic și economic.

Un pasaj din Viața lui Constantin Cantemir, scriere a învățatului său fiu Dimitrie, pasaj care nu s-a bucurat — credem noi — de atenția cuvenită, relevă continuitatea luptei de emancipare națională a românilor, amplasarea atinsă de ea încă înainte de insuccesul otoman de sub zidurile Vienei și, în această perspectivă, originea regimului fanariot.

Pentru a înțelege însă acest pasaj, este necesar, înainte de a-l reproduce, să fie prezentată succint situația țărilor române în momentul în care Imperiul otoman atinsese maxima sa expansiune teritorială.

În imagine: trupe otomane asedind cetatea Hotin (gravură de epocă din fondurile Bibliotecii Academiei R. S. România).

Moștenirea Viteazului

În istoria poporului român, Mihai Viteazul, cel dintîi unificator al țărilor române, a devenit simbolul idealului de unitate națională, iar figura, lupta și jertfa sa au însușit generațiile succesive care și-au închinat strădaniile strîngerii tuturor românilor în fruntariile aceluiași stat. Moștenirea politică a lui Mihai Viteazul nu se rezumă însă numai la ceea ce s-ar putea numi testamentul unității. Acțiunea sa curajoasă pentru ieșirea de sub dominația Porții, biruințele sale asupra oștilor otomane au făcut Poarta Otomană să înțeleagă încă o dată că autonomia românească trebuia respectată (în 1595, turcii încercaseră, pe măsura înaintării lor în adîncul Țării Românești, să introducă măsuri decurgînd din regimul de pașalic). În tot cursul sec. XVII, de fiecare dată cînd în cercurile conducătoare otomane s-a lansat ideea transformării țărilor române în pașalici, ea a fost în cele din urmă abandonată de teamă că un nou Mihai va ridica steagul luptei de neatințare și va elibera țăările române de sub suzeranitatea Porții. (Se știe, de pildă, că domnul Țării Românești, Mihnea III, unul din conducătorii marii răscoală antiotomane a țărilor române din anii 1658-1662 și-a luat numele de Mihai.) Amintirea Viteazului s-a dovedit, așadar, un puternic scut al statului de autonomie a țărilor române.

A doua jumătate a sec. XVII a înregistrat o nouă strălucire — ultimele raze înainte de asfințit — a puterii militare otomane, prin măsurile energice ale marilor viziri Köprülü — Mehmed și Ahmed. Sub conducerea celui din urmă, otomanii au cucerit, la 27 august 1672, cetatea poloneză Camenița; împărăția lor atinge astfel maxima ei întindere geografică. Victoria otomană a avut urmări grele pentru țăările române, îndeosebi pentru Moldova, străbătută de convoaiele otomane care aprovizionau garnizoane din noua achiziție teritorială.

Obligații noi, devastări și, mai ales, primejdia pierderii autonomiei, iată ce aducea Moldovei stăpînirea otomană asupra Cameniței. Pentru a-și consolida poziția sa la Camenița, Poarta s-a instalat și în cetatea moldovenească a Hotinului, pe care a întărit-o cu trupe și șanțuri. Cronicarul Ion Neculce relatează neli-niștea celor doi domni români — Ștefan Petriceicu al Moldovei și Grigore Ghica al Munteniei — față de prezența otomană între zidurile Hotinului, o prezență care din temporară amenință să devină permanentă. „Că așezîndu-să în Hotin pașa, deci în Moldova, n-are di ce mai domni domnu”; altfel spus, transformarea cetății Hotinului în raia turcească ar fi însemnat și abolirea autonomiei Moldovei, căreia îi aparținea această cetate.

Teritoriul aparținînd în acel moment țărilor române era încercuit de bastioanele otomane reprezentate de pașalcurile sau raialele de la Timișoara, Oradea și Buda în vest, Camenița la nord, Tighina și Brăila la est. A circulat chiar ideea — aparținînd marelui vizir — de a unifica administrativ stăpînirile otomane din Ungaria, Podolia și Ucraina și de a transforma Moldova și Țara Românească în pașalcuri. Și de astă dată proiectul avea să fie însă părăsit de teamă că riposta românească ar fi putut căpăta forma unei răscoale care să elimine cu totul dominația otomană din spațiul românesc.

Temeurile otomane aveau serioase temeiuri: românii continuau să întrețină legături secrete cu puterile ostile Porții, iar forțele lor militare figurau în atîtea din planurile de cruciadă întocmite cu intenția de a elimina prezența otomană de pe continentul european. Domnul Moldovei, Ștefan Petriceicu s-a numărat printre partizanii unor astfel de acțiuni: el preconiza o alianță între Rusia și Polonia, cărora urmau să li se alăture Veneția, Moldova, cazacii, tătarii calmuci și șahul Persiei! Peste Milcov, Grigore Ghica nutrea și el gânduri de

luptă; el sfătuia pe poloni să intre în Moldova și Țara Românească, asigurîndu-i de un larg concurs militar. Cronicarul Neculce, evocînd negocierile celor doi domni cu regatul polon notează: „Si agiungîndu-să [întelegîndu-se] cu leșii [polonii], ei [domnii români] îi cheamă să vie mai curînd, că ei încă vor ține cu dinșii asupra turcilor. Deci leșii au priimit cu bucurie și îndată s-au pornit asupra Hotinului”.

**„Nimic n-am dorit
mai mult...”**

Oastea polonă avea în fruntea ei pe hatmanul Jan Sobieski, iar în rîndurile ei se afla fostul domn al Țării Românești, Constantin Șerban, el însuși unul din inițiatorii și participanții la marea răscoală antiotomană a țărilor române din anii 1658-1662; voievodul rămăsese credincios orientării sale antiotomane prin care urmărea redobîndirea neatințării patriei sale.

Oastea otomană ca și cele aduse cu sila, ale Moldovei și Țării Românești, se aflau la Hotin. La vestea apropierii trupelor polone, comandantul otoman, Husein-pașa, a reunit un sfat de război, cerînd opinia domnilor români. Grigore Ghica a propus cedarea cetății și retragerea tuturor trupelor pe Prut în jos. „Iară sarascheriu-pașe — relatează Ion Neculce — dacă au audzit pre Grigorie-vodă dzicîndu-i să lasă cetatea, să iasă la loc largu cu oștii, s-au miniat pră tare pre Grigorie-vodă, cit au scos hamgeriul să-l lovească, să-l omoară, și au răcînt de i-au dzis că pentru cetatea aceasta l-au trimis pre dînsul împăratul. Iar Grigorie-vodă cu Petriceiu-vodă s-au îngrozit și de sîrgu au ieșit pe supt cort afară. Si cum s-au dus la otacul lor, îndată au trimis la leși, să vie mai curînd, să nu zăbăvască”.

La apropierea oștirii polone, domnul Moldovei, Ștefan Petriceicu, a trecut de partea lor în fruntea întregii sale armate. „Pînă acum — i-a

spus el lui Sobieski — nimic n-am dorit mai mult, eroice hatmane, decît aceea ca, eu creştin, să mă unesc cu creştinii împotriva neamului păgîn şi tiran". Actul de curaj al voievodului şi al armatei sale a ridicat moralul soldaţilor poloni. A doua zi, 11 noiembrie, 1673, atacul lor s-a desfăşurat năpraznic. O nouă defecţiune în tabăra otomană — de astă dată provocată de munteni — a desăvîrşit deruta osmanilor: 18 000 morţi, după estimarea lui Neculce, au rămas pe cîmpul de luptă şi cronicarul conchide: „Umplutu-s-au leşii şi moldovenii şi muntenii de cai turceşti, şi de haine, şi de arme, şi de bani, şi de alte lucruri bune”.

Biruitoarii nu au valorificat cum se cuvine victoria. Grigorie Ghica, a cărui familie — soţia şi copiii — era ţinută ostatecă la Constantinopol, s-a dus după luptă la marele vizir şi a simulat că fusese luat în captivitate de către polonezi. Sobieski însuşi, aflînd de moartea regelui său, Mihail Wiśniowiecki, a pus capăt campaniei, reîntorcîndu-se în ţară pentru a-şi asigura coroana regală. Ştefan Petriceicu, la rîndul său, a fost confruntat cu teama de consecinţele pe care le-ar fi avut asupra ţării o invazie pe care tătării — la îndemnul Porţii, drept pedeapsă pentru acţiunile anterioare ale domnului — ar fi putut-o organiza în Moldova. Boierii „au început a să ruga lui Petriceico-vodă să-i lase pe acasă, să-şi iie fi-meile şi copiii, să-i de în laturi, să nu-i iie tătării, şi iarăşi ori vini întru întîmpinarea lui Petriceico-vodă”. Şi cum domnul nu încuviinţa cererea, Miron Costin logofătul — şi cronicarul — i-a spus mîndru celui pe care Neculce îl descrie drept „bun şi slabu”: „Ori să fie voia mării tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casăli să le iie tătării” şi l-a părăsit pe domn cu vorbele: „Să fii măria ta sănătos”.

Ştefan Petriceicu şi Constantin Şerban s-au văzut, în cele din urmă, siliţi să se retragă în Polonia.

Un experiment politic

Poarta avusese încă o dată dovada setei de libertate a românilor. Pierderea ţărilor române, devenite, prin livrările de cereale şi vite, „cămăra” împărăţiei turceşti şi o sursă de fabuloase venituri băneşti, trebuia împiedicată; dar, aşa cum am văzut, consolidarea controlului otoman, prin introducerea regimului de paşalic, ar fi avut urmări şi mai primejdioase. Remediul era deci mai rău decît boala. Obligată, prin capitulaţiile impuse de rezistenţa românească, să respecte regimul de autonomie al ţărilor române, Poarta a găsit o soluţie, care i s-a părut a-i sluji interesele. Iat-o în termenii folosiţi de Dimitrie Cantemir: „Poarta otomană, văzînd că domnul Moldovei a trecut la duşmani chiar în focul luptei şi că începutul înfrîngerii s-a tras de la moldovenii şi muntenii trădători, socoate că este mai chibzuit ca pe viitor să nu mai numească niciodată pe un moldovean, ci pe un grec, care să-şi aibă casa şi neamurile la Ţarigrad şi pe lângă acestea să fie un om paşnic şi neştiutor în ale războiului”. Găsim, aşadar în actele de rezistenţă ale domnitorilor români, în necontenia lor tendinţă spre afirmare desine-stătătoare motivaţia expresă a introducerii, mai apoi, a regimului domniilor fanariote.

Alegerea Porţii s-a îndreptat spre Dumitraşcu Cantacuzino (1674-1675), în care putem vedea pe „primul fanariot”. Spre deosebire de trecut, cînd căuta să stoarcă sume cit mai mari de la noul numit, de astă dată Poarta nu numai că nu solicită domnului nici o sumă de bani, ba chiar îi dă ea „de cheltuială, care n-au fost niciodată duşesei” [noroc] ca această domnie”, consemnează Nicolae Costin.

Reprezentant fidel al intereselor otomane, Dumitraşcu Cantacuzino distruge cetăţile Suceava, Neamţ şi Hotin,

pentru a lipsi Moldova de sistemul ei de apărare prin cetăţi. Introduce o reformă fiscală, inspirată de sistemul fiscal din Imperiul otoman. Domnia lui Dumitraşcu-vodă prezintă deci semne care anunţă regimul fanariot: consolidarea dominaţiei otomane asupra ţărilor române, dublată în interior de o politică de reforme, ţintind, în primul rînd, la obţinerea evidenţei şi a stabilităţii masei de contribuabili, de la care se percepau dările, destinate să asigure satisfacerea exigenţelor băneşti ale Porţii. Dumitraşcu Cantacuzino a inaugurat o perioadă ce s-ar putea numi protofanariotă (protos — în limba greacă — înseamnă primul) şi care a cuprins, pe lângă domnia acestuia, pe cele ale lui Antonie Ruset (1675-1678) şi Gheorghe Duca (1678-1683), toţi trei greci. Acest prim „capitol” fanariot a luat sfîrşit în 1685, doi ani după înfrîngerea otomană la Viena, prin numirea lui Constantin Cantemir ca domn al Moldovei, la intervenţia energicului domn muntean Şerban Cantacuzino. Împrejurările însă erau acum altele: despresurarea Vienei şi ofensiva imperială ce a urmat acestei despresurări au creat un nou cadru internaţional politico-strategic, care a constrîns Poarta să-şi reconsidere pentru cîteva decenii soluţia fanariotă.

Ceea ce se cuvine reţinut din evenimentele petrecute în 1673 este că, înainte cu un deceniu de biruinţa de sub zidurile capitalei imperiale şi în momentul maximei extinderi teritoriale a împărăţiei osmane, românii şi-au măsurat puterile cu Poarta, au contribuit masiv şi decisiv la biruinţa lui Sobieski de la Hotin — un fel de prefigurare a victoriei sale de la Viena — ceea ce a făcut Istanbulul să adopte contramăsuri care au anunţat regimul fanariot, instalat în formele lui clasice în 1711, în Moldova şi, 1716, în Muntenia, pentru a menţine controlul otoman asupra celor două ţări româneşti, angajate tot mai ferm pe făgaşul luptei de eliberare naţională.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1975.

EUROPEANUL BĂRNUȚIU

RADU PANTAZI

Acela „pe care nu-l trage anema a lucra nici pentru a națiunii sale glorie și fericire, acela nu e decît un egoist perdut pentru umanitate, de care e păcat că l-a decorat natura cu formă de om”. Cine era oratorul care prin „vraja verbului său”, așa cum s-a spus și s-a crezut, reușise să însuflească spiritele, să lumineze gîndurile și să dinamizeze energiile celor prezenți la 2 mai 1848¹ în catedrala Blajului.

Toți oamenii și toate popoarele

Cel care vorbea avea atunci aproape 40 ani. Se născuse la 21 iulie 1808 în comuna Bocșa-Română, din comitatul Crasnei (azi județul Sălaj), în familia Anei și Ion Bărnuțiu, învățător și cantor la biserică. Devenise cunoscut printr-o serie de fapte, care, situate în contextul istoric al epocii, îi definiseră cu putere personalitatea și concepția de mare cărturar patriot și umanitarist.

În 1839, Simion Bărnuțiu întreprinsese, cu siguranță și tact politic, încercarea temerară de predare a filozofiei în limba română la Gimnaziul din Blaj. Argumentarea acestui proiect era temeinică. „Am socotit să scap pe încet și încît mă vor lăsa împrejurările din afară filozofia din jugul și robia limbii latinești (batăr pe jumătate) — scria el la 5 octombrie 1839 — în care gemînd și înăbușită fiind de la începutul secolelor din Blaj pînă în ziua de astăzi, tare puțin a luminat mințile auzitorilor români, că a fost filozofia după toată etimologia cuvîntului și înțelesul numai roabă teologiei, dar nu roabă ce merge cu lumina aprinsă înainte doam-

nă-sa, că atunci tot ar fi ceva, ci roabă care-i poartă șleput dindărăpt”. Cărturarul era pe deplin conștient că orice limbă străină, în cazul dat limba latină, constituia un obstacol în calea luminării „auzitorilor” români; de aceea el

Simion Bărnuțiu după o litografie aflată la Biblioteca Academiei R.S. România

milita pentru folosirea limbii române în procesul de instruire. Pe de altă parte, situarea filozofiei în poziția umiltoare de „ancilla theologiae” nu putea fi acceptată de un gînditor ca Bărnuțiu, prin excelență raționalist, care și la Blaj (pînă în 1845) și, mai tîrziu, la Iași (1854-1863) și-a predat lecțiile de filozofie și drept, plecînd de la Kant, utilizînd principiile kantiene în argumentarea unor valoroase idei social-politice, a căror temă centrală erau libertatea, dreptatea națională și socială.

Peste trei ani, în 1842, în Transilvania — „Mare principat autonom” în cadrul Imperiului habsburgic — provincie în care populația predominant majoritară o constituiau românii, Dieta ungară inițiasse și votase un Proiect de lege care stabilea ca, treptat, limba maghiară să fie unica limbă folosită nu numai în administrație, ci și în școli și biserici. În termen de 10 ani, trebuia realizată această prevedere antiumanitară, care — cum se scria în *Foarte pentru minte, inimă și literatură*, editată de George Bariț — reprezenta „sențința de nimicire a naționalității române”.

În protestul viguros și întemeiat al tuturor cărturarilor progresiști transilvăneni împotriva acestei legiuiri retrograde, care nu ținea seama

¹ Datele din acest articol sînt pe stil vechi.

de realitatea existentă — „noi avem deja o limbă a țării, scria gânditorul sas Ștefan Ludwig Roth, nu este nici limba germană, nici cea maghiară, ci este limba română” — se distingea, prin profunzimea, gravitatea și puterea de pătrundere în esența problemelor, poziția profesorului de la Blaj, Simion Bărnuțiu. În articolul intitulat sugestiv *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*, scris tot în acel an el arăta că națiunile trebuie tratate ca persoane și, ca atare, ele au dreptul la existență, la libertate, la egalitate, insistând asupra faptului că aceste drepturi „nu se cad mai tare unuia ca altuia, unui popor mai mult decât altuia, și toți oamenii și toate popoarele în această privință sînt întocmai[1], și unul ca altul, căci din început toți sînt asemenea și nici unul n-are privilegiu a ucide pe altul sau a-l împede în sloboda lucrare a fericirii sale”.

Exercitarea dreptului de a folosi limba națională era, de aceea, fundamentală, mai ales ținînd seama de faptul că, în viziunea de atunci — valabilă și acum, la sfîrșitul celui de-al doilea mileniu — limba era socotită definitorie pentru o națiune și că impunerea unei limbi străine populației majoritare românești din Transilvania constituia *în fapt* o gravă amenințare pentru însăși existența națională a acesteia. Din acest considerent, Bărnuțiu accentua, pe drept cuvînt — și poziția sa nu era singulară — necesitatea utilizării limbii române în toate domeniile vieții sociale.

Problema depășea cadrul Transilvaniei, avînd totodată semnificația sublinierii ideii de unitate națională a tuturor românilor, întrucît, remarca Bărnuțiu asemenea tuturor contemporanilor săi progresiști, limba „care o vorbesc românii cei din Ungaria, cei din Ardeal, românii și moldovenii e atît, de pe o potrivă, cit nici nu se poate zice că ar

fi împărțită în dialecte, ci e numai una și aceeași, care îi leagă pe toți aceștia cu o legătură dulce frățească și îi unește într-o familie, care totdeauna cu fală nobilă s-au numit pe sine romană”.

Vorbînd de românii „cei din Ungaria”, Simion Bărnuțiu avea în vedere de fapt părțile vestice ale Transilvaniei, care erau încorporate Ungariei și înainte de dualismul din 1867; prin „români” se înțelegeau locuitorii Țării Românești, iar prin „moldovenii” cei din Moldova.

Articolul lui Bărnuțiu nu a putut fi publicat în 1842, dar el a fost răspîndit în rîndurile cărțurilor români patrioți, care i-au apreciat ideile. Acest lucru rezultă și din *Protestul consistoriului de la Blaj împotriva proiectului de maghiarizare*, scris în același an, document în care se regăsesă cu ușurință ideile lui Bărnuțiu. Protestul era cu atît mai valoros cu cît apărarea neclintită a drepturilor naționale, în speță a dreptului de folosire a limbii române, era însoțită de precizarea extrem de semnificativă că opoziția față de introducerea forțată a limbii maghiare în toate sferele vieții sociale izvora „nu din ură contra limbii maghiare”. Pentru că, așa cum spunea Bărnuțiu, „mîntea cea sănătoasă și istoria arată că dacă și-au croit limba oarecare popor trebuie lăsat ca să pășoasă în cultură pe calea pe care și-au făcut-o”.

„Geniul Daciei Romane”

Prestigiul lui Bărnuțiu a sporit după publicarea, în 1843, a articolului *Soborul cel mare al Episcopiei Făgărașului*, în care sublinia din nou valoarea limbii naționale, ridicîndu-se vehement împotriva pesimiștilor care socoteau că lupta de eliberare națională era inutilă, întrucît poporul ar fi fost „căzut”. Acestora Băr-

nuțiu le spunea categoric și necruțător: „Cel ce se lapadă de neamul său pentru că, fără a sa vină, e mai apus și mai neînvățat ca alte neamuri, acela nu e cu nimic mai generos decît cel ce tăgăduiește pe maică-sa ceea ce l-a născut”.

Descifrînd complexitatea factorilor utilizați de autorități în dezbinarea naționalităților, Bărnuțiu ajungea la concluzia că „reacțiunea se folosește și de diferențele religioase, înțîrînd pe unele confesiuni în contra altora” și era preocupat să pună în lumină (în ciuda unor diferențe confesionale) unitatea națională a tuturor românilor. El va aprecia mai tirziu tactica lui Ștefan cel Mare, denumîndu-l „Geniul Daciei Romane”, care-i îndemna pe români să se alieze cu toți cei care puteau să-i ajute să-și păstreze naționalitatea împotriva imperiilor asupritoare, oricare ar fi fost religia dominantă în aceste imperii.

Opiniile lui Bărnuțiu în această problemă au nemulțumit cercurile conducătoare, respectiv episcopatul din Blaj, căruia îi era subordonat gimnazul unde preda cărțurarul. Cercetări, dispoziții de revocare, suspendări s-au succedat (pretextul, ca totdeauna, a apărut: profesorul a luat apărarea unor seminarști care nu acceptau unele practici religioase) și în 1845, la 37 ani, Bărnuțiu a fost destituit din învățămînt. A început să studieze dreptul la Academia săsească din Sibiu, studii pe care le va continua între 1850-1852 la Viena, completîndu-și-le, între 1852-1854, în Italia, la Pavia, unde și-a trecut și doctoratul.

Așadar, la începutul lui 1848, anul în care mișcarea revoluționară a cuprins și țările române, Bărnuțiu se afla la Sibiu, atent la mersul evenimentelor. El se bucura — relatea G. Sion în *Suvenire contemporane* — „de o popularitate imensă și binemeri-

tață". Ceea ce a și făcut ca toți să recunoască în proclamația anonimă, pusă în circulație printre români la 25 martie 1848, drept autor pe Simion Bărnuțiu. Exprimând cu fidelitate voința românilor, el respingea cu fermitate uniunea Transilvaniei cu Ungaria, proclamată atunci de guvernul ungar, care, așa cum nota Karl Marx—crezuse „momentul sosit de a întemeia pe ruinele celorlalte naționalități, marea patrie ungară, puternică și viguroasă națiune maghiară”¹. Din acest motiv, salutând programul revoluției maghiare, toți militanții înaintați ai românilor transilvăneni s-au ridicat neclintit împotriva punctului 16 al acestui program, care preconiza anexarea Transilvaniei la Ungaria, prin nesocotirea totală și brutală a existenței naționale a românilor, sașilor sau — în ceea ce privește Banatul — a românilor și sîrbilor.

Punînd în mod îndreptățit pe prim plan problema națională, Simion Bărnuțiu nu neglija nici un moment problema socială. În acțiunile premergătoare Aduării de la Blaj, în impresionantul discurs din 2 mai, în toată opera și gîndirea sa, interferența social-națională este caracteristică și pilduitoare. Cei care îl ascultau în acea zi în catedrala Blajului gîdeau și simțeau la fel. Bărnuțiu le rostea de fapt durerile profunde, năzuințele cele mai fierbinți. Dureri care aveau la origine îndelungata și cumplita asuprire națională și socială, consfințită de legiuri și înțelegeri asupritoare, ca „Unio trium nationum”, incit, sublinia oratorul, „în puterea constituției ungurești, numai noverimea [nobilimea] are drept de a pune legi cu popii cei mari și cu oarecîte urbi rău

reprezentate; poporul e scos afară cu totul, el e dator numai cu ascultare oarbă”. Interesele acestui popor le exprima Bărnuțiu și atunci cînd — caracterizînd drept „lucruri minunate” prevederile sociale ale programului revoluției din martie 1848 din Ungaria — oratorul exclama: „Dar mai e încă un lucru minunat, de care și morții încă vor sălta de bucurie cînd se va înființa și pe pămîntul Ardealului; ăst lucru e ștergerea iobăgiei”. Exprimînd voința celor prezenți la adunare el afirma: „A venit timpul ca iobăgia să se șteargă și românii încă să se pună în drepturile lor, ce li se cuvin ca unei națiuni”. Numai că — și aici intuiția gînditorului era pătrunzătoare — nici un fel de reformă cu caracter democratic nu putea fi realizată fără asigurarea libertății naționale. Pronunțîndu-se la fel ca și Bălcescu, Bărnuțiu accentua că „libertatea fiecărei națiuni nu poate fi decît națională și că libertatea fără naționalitate nu se poate înțelege nece la un popor de pre pămînt”.

Libertate și independență națională erau năzuința scumpă a românilor transilvăneni, ca și a tuturor românilor. Exprimarea acestei aspirații în termeni categorici de către Simion Bărnuțiu se conjuga armonios cu formularea tot atît de categorică a necesității conlucrării cu toți cei care *în fapt* și nu în vorbe acționau pentru libertatea lor națională fără a călca drepturile, la fel de întemeiate, ale tuturor națiunilor, sau, în cazul dat, al naționalităților concucitoare. Bărnuțiu susținea că națiunea română, proclamîndu-și libertatea și independența, dădea de știre „națiunilor concucitoare că voind a se constitui și organiza pe temeliu naționale, n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoaște același drept pentru toate, voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dreptate”, așa incit „națiunea română

nece voiește a domni peste alte națiuni, nece nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept ecare [egal] pentru toate”.

Aceste principii de mare însemnătate au fost îmbrățișate de toți cei prezenți atunci la Blaj și si-au găsit expresia într-un program larg, care a devenit programul revoluției, elaborat la o consfătuire organizată în casa în care era găzduit la Blaj Bărnuțiu și care a fost aprobat de marea adunare populară din 3 mai 1848.

Ca o recunoaștere a meritelor sale, Bărnuțiu a fost ales președinte al Comitetului Național Român, alcătuit după cea de-a treia adunare populară de la Blaj (septembrie 1848), organism care a acționat ca un adevărat guvern revoluționar al maselor românești.

Toți oamenii au drepturi deopotrivă...

Exercitîndu-și atribuțiile ca președinte al Comitetului, Bărnuțiu a fost consecvent, după cum va fi toată viața sa, principiilor de libertate, unitate și dreptate. Documentele sînt grăitoare. Iată, de pildă, Proclamația Comitetului Național Român din 7 octombrie 1848 către români: „Cu tărie și curagiu să mai îmbiem o dată cu pacea, pe concetățenii noștri, pe unguri și secui”; „în toate împrejurările rămîneți, fraților, credincioși principelor de dreptate și umanitate, pe care le-ați urmat pînă acum”; sau Proclamația, cu aceeași dată, către națiunea maghiară: „Încă o dată vă poftim pe ce aveți mai scump și mai frumos, nu lăsați să treacă nefolosit acest mare moment de împăciuire, de frățescă întrunire, căci cine știe cînd se va mai întoarce”. O altă proclamație, din 9 octombrie 1848, către români: „Să nu îndrăznească nimeni a se atinge nici de

¹ Cum se știe, la 17 mai 1848, fără a ține seama de voința românilor exprimată împiede în cadrul Aduării de la Blaj, Dieta din Cluj a votat „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria. Sub lozina „Unire sau moarte”, reprezentanții nobilimii maghiare au dezilantuit o teroare sîngeroasă împotriva românilor transilvăneni.

persoana, nici de averea altuia, fie acela de ce neam va fi, român, ungur, evreu sau ori de ce neam, pentru că toți oamenii au drepturi deopotrivă la viață și la averea lor, și tuturor cu aceeași cinste sîntem datori”.

Demnă de reținut este preocuparea sa constantă în vederea unirii românilor transilvăneni cu cei din Moldova și Țara Românească. În acest spirit, propunind Adunării de la Blaj să adopte jurămîntul pentru păstrarea naționalității, oratorul atrăgea atenția că „jurămîntul acesta nu este decît simbolul uniunii; cu care i-a legat marea [mama] natură pre toți fiii națiunii noastre atunci cînd le-a dat aceeași limbă, arătîndu-le că precum sînt uniți cu limba, așa se cade să fie uniți și cu anema la toate lucrurile, cari sînt spre luminarea, libertatea și binele națiunii”; de aceea fiecare român trebuie să-și asume obligația că „va apăra existența și libertatea și va lucra pentru cultura și fericitatea națiunii întregi cu puteri unite”. Tot în aceeași direcție a acționat Comitetul Național Român în unire cu Comitetul românilor din Banat, pentru că toți, „ardeleni și bănățeni, au lucrat și au luptat și atunci pentru unirea a toată națiunea română”.

Ciștigarea drepturilor naționale ale românilor transilvăneni cu păstrarea tuturor drepturilor democratice pentru naționalitățile conlocuitoare sînt idei de fond care s-au întregit prin înțelegerea profundă de către Bărnăuțiu a momentului Unirii Moldovei cu Țara Românească, ca bază a înfăptuirii unității naționale depline a tuturor românilor. Dezideratul maselor populare, exprimat energic la 3 mai la Blaj: „Noi vrem să ne unim cu țara”, era integrat la Bărnăuțiu într-o viziune cuprinzătoare, cu pronunțat caracter antifeudal, patriotic, democratic, republican și umanitarist. În această viziune accentua

gînditorul însemnătatea Unirii, care „e necesară, pentru că națiunea română fără de dînsa nu și-ar putea apăra viața și libertatea în contra [i]namicilor interni și externi, nu și-ar putea recîștiga libertatea și drepturile pierdute, nece s-ar putea regenera; aceste scopuri se pot atinge numai prin una concentrare de puteri care e rezultatul uniunii”.

Bărnăuțiu concepea organizarea republicii române pe baze democratice. După el, statul român ca republică își avea sorgintea în cele mai vechi timpuri, întrucît dreptul român ar fi egal cu cel roman, care statua principiile republicii. Pe de altă parte, avînd în vedere că românii își alegeau prin sfatul boierilor principele, trebuie revenit la această formă, care este o cale de manifestare a vieții naționale, dovadă sigură că națiunea există și trăiește ca — sint cuvintele lui Bărnăuțiu — „națiune liberă, nesupusă și suverană”. Desigur, unele aprecieri pot părea exagerate, dar ideile sale nu erau mai puțin valoroase, deoarece el, ca și Bălcescu, cerea în fond nu o întoarcere la trecut, ci crearea unor instituții democratice în noul stat. La Bărnăuțiu republica română însemna „universitatea [totalitate] românilor așezați pe teritoriul lor, sociați prin drepturi și datorie ecan”, iar în toată republica română trebuia „să domine și să gubeze numai dreptul și dreptatea, pentru că națiunea română să poată vieții în etern liberă și nedependentă supt scutul acestora”. Pentru ca unirea să fie traică, trebuiau realizate reforme democratice, în special cea agrară. Aceasta o putea face numai un guvern cu adevărat național, sub un domn național, Bărnăuțiu ridicîndu-se categoric împotriva ideii domnitorului străin.

Activînd la Iași în anii premergători Unirii din 1859 și cîțiva ani după alegerea ca

domn a lui Alexandru Ioan Cuza, el a susținut neclintit toate acțiunile democratice ale acestuia, definindu-i sugestiv misiunea grea și frumoasă atunci cînd scria că „națiunea română respectă pe domnul său ca pe părintele și custodele patriei și așteaptă de la dînsul ca să o reazeze în libertatea și demnitatea străvechia din care au scos-o răutatea timpurilor nefaste”. Iar patria avea la Bărnăuțiu înțelesul de patrie a tuturor românilor, deci și a acelor aflați încă sub dominație străină.

Numărîndu-se printre profesorii primei universități românești, predînd cursuri de filosofie și drept într-un registru foarte variat (metafizica, logica, etica, estetica, istoria filosofiei, pedagogia, psihologia, dreptul public al românilor, dreptul gîntilor, dreptul natural public, dreptul natural privat, cursuri care se distingeau prin puternice note personale și interpretări originale), Bărnăuțiu s-a bucurat și la Iași de un mare prestigiu. Prestigiu dobîndit pe baza consecvenței ireproșabile în susținerea ideilor sale avansate despre societate și om, idei integrate într-o viziune cuprinzătoare, fundamentată filozofic, istoric și juridic. Prin aceasta — cum spunea filozoful D.D. Roșca, unul dintre cei mai profunzi interpreți ai operei sale — frunzașul pașoptist era „europeanul Bărnăuțiu”. „Aista e Bărnăuțiu, cel mai învățat om, care știe toate tainele lumii”, relata G. Panu în *Amintiri de la Junimea din Iași* impresiile elevilor din timpul profesoratului lui Bărnăuțiu.

Ideile și acțiunile sale îl așază pe marele orator de la Blaj, pe profesorul cutezător, pe gînditorul patriot de largă respirație umanitară — de la a cărei naștere se împlinesc anul acesta 175 ani — în galeria strălucită a personalităților integrate definitiv în conștiința națională.

*Toate aceste tezaurе аșteaptă însă și vor mai аștepta pe săpători, care, din аșezările viilor și din mormintele ador-
miților din Cîmpia munteană, ca și din platoul transilvan,
să le cheme iară la lumina zilei.*

V. PĂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURELE GETO-DACILOR

MIHAI GRAMATOPOL

Către jumătatea mileniului I î.e.n., produ-
sele de orfevrărie realizate de strămoșii noș-
tri capătă noi trăsături. Dacă în epoca bron-
zului și în perioada de trecere la epoca fie-
rului predominau brățările, diademele, colie-
rele, acum preponderente devin obiectele
caracteristice luptătorilor: armuri, piese de
harnașament etc. Dar nu numai tipul de po-
doabe se schimbă, ci și ornamentația lor:
motivele geometrice, spiralice — dominan-
te în epoca bronzului sînt tot mai des înlocuite
cu reprezentări zoomorfe și vegetale; de ase-
menea, chipul omenesc este deseori reprezen-
tat. Cum această nouă manieră de realizare
a podoabelor din metal prețios apare cam în
vremea cînd diferitele izvoare istorice încep
să-i consemneze pe geto-daci ca entitate et-
nică în cadrul marilor familii a tracilor, putem
conchide că această formă de manifestare
artistică este definitorie pentru societatea geto-
dacică din ultimele secole înaintea erei noas-
tre.

Desemnată, într-un cuvînt, cu termenul
grecesc toreutică, arta prelucrării metalelor
în piese de armură, podoabe, vase cu variate
profile și a decorării acestora cu motive zoo și
antropomorfe sau vegetale s-a bucurat — așa
cum o atestă numeroasele descoperiri — de
o deosebită prețuire în rîndul aristocrației

tribale a geto-dacilor (ca a tuturor tracilor
dealtminteri), fiind o formă de manifestare a
rangului social, a puterii, a gustului pentru
fast, lux și frumos.

Dezvoltîndu-se în conexiune cu arta marilor
civilizații ale timpului (greco-elenistică, ro-
mană, celtică, scitică, iraniană), într-un pro-
ces de influențare reciprocă, arta traco-dacilor
prezintă anumite caracteristici care-i conferă
specificitate, înscriindu-se, prin produsele sale
de seamă, în marile curențe artistice ale epocii.

Multă vreme s-a considerat că arta geto-
dacilor ar fi fost geometrizantă și aniconică
(nepracticînd deci reprezentarea umană). Ca
atare, numeroasele descoperiri de piese de
podoabă în care apăreau pe lîngă reprezentări
umane foarte multe imagini de animale sau
monștri animalieri, figurație cuprinsă sub
denumirea improprie de „stil animalier“ —
au fost considerate ca expresie tipică a artei
stepelor, ilustrată cu precădere de sciți. Or,
cum dovedesc majoritatea descoperirilor, as-
pectul principal al toreuticii geto-dacilor îl
constituie stilul propriu al motivului anima-
lier. Care este explicația?

În artă, motivul animalier a fost folosit
întro zonă foarte întinsă în Europa și Asia,
de la Atlantic la Pacific, concretizîndu-se în
stiluri diferite, mai ales în raport cu vecină-

tatea și tipul de civilizație istorică cu care etniile producătoare au venit în contact (scitii cu irano-persanii, traco-dacii cu greco-egeenii, celții cu eleno-italicii și romanii). Desigur, nu înseamnă că toate piesele de turetică descoperite pe teritoriul patriei noastre sînt opera unor meșteri autohtoni. Descoperirile au pus în evidență unele podoabe de neță factură elenică sau scitică (așa cum este cazul obiectelor de aur descoperite la Stîncești-Botoșani, de pildă). Existența obiectelor de acest gen nu presupune însă, în mod obligatoriu, o influență culturală a acestora și, cu atât mai puțin, o stăpînire scitică efectivă. Prezența unor asemenea piese în centrul sau sud-estul Europei se înscrie, în primul rînd, în fireasca circulație a obiectelor de metal prețios — circulație de la care, desigur, nici teritoriul țării noastre nu a făcut excepție. În această privință trebuie însă subliniat că nu s-a petrecut o preluare întocmai a unor procedee și modele artistice, ci o asimilare a lor, o retopire în noi forme de expresie. Cel mai evident exemplu de acest fel este procesul de stilizare a chipului omenesc (pe diferite podoabe și încondeșii pe monede) care nu trebuie înțelese totdeauna ca o simplificare artizanală, ci ca o modalitate proprie de exteriorizare a ideilor geto-dacilor despre natura sacră a figurii umane.

Așadar, un prim și semnificativ aspect al tureticii geto-dacice îl constituie semnificativitatea ei specificitate. Se cuvin, apoi, relevante caracterul unitar și continuitatea ei. Încă de la sfîrșitul sec. VIII î.e.n. și începutul celui următor (deci la mijlocul primei vîrste a fierului), teritoriul țării noastre se afla sub semnul unei izbitoroase unități a culturii materiale. Această unitate a devenit, în cu totul

alte forme, și mai evidentă în secolele următoare. Relevantă în acest sens este asemănarea, mergînd aproape pînă la identitate, între tezaurele princiare de la Agighiol (Dobrogea), Peretu (Teleorman) și cel de la Craiova sau dintre cel de la Băiceni (Moldova) și coiful descoperit la Poiana Cîțofenești (Cîmpia Munteană), vîdînd existența unor formațiuni politice asemănătoare, ce dezvoltau forme de viață aoida, pe întregul teritoriu al Daciei istorice. Totodată, trebuie subliniat că turetica geto-dacilor a evoluat în strînsă legătură cu celelalte mari civilizații ale vremii.

În sfîrșit, un aspect încă puțin relevant al artei geto-dacilor este acela referitor la locul ei în peisajul culturii europene din primul mileniu al erei noastre. Încă la începutul secolului nostru, reputatul istoric de artă vienez Julius von Schlosser făcea remarcă (readusă în discuție de Ranuccio Bianchi-Bandinelli¹ cu ocazia unui colocviu organizat în 1968 la Mamaia) că pe lingă magistra latinitas a existat, în secolele Imperiului roman tîrziu și o magistra barbaritas, cu o substanțială contribuție la ceea ce avea să fie arta și cultura Europei veacurilor VI-XI. Această „măiestrie barbară” reprezenta stadiul final și original al osmozei unui îndelungat proces de istoricizare artistică al cărui primi pași fuseseră făcuți încă din veacul VI î.e.n., locuitorii ținutului de la Dunărea de jos fiind printre cei dintîi și cei mai adînc implicați, ca factori activi, în făurirea unei Europe postmediteraneene integrale. Tezaurele geto-dacice — comori ale artei poporului nostru — își vădesc astfel deopotrivă apartenența la patrimoniul universal.

COMOARA PRINCİARĂ DE LA BĂICENI

Ca și alte comori de acest fel, tezaurul de la Băiceni (peste 70 piese de aur întregi sau fragmentare, între 18 și 24 carate, cîntărind aproape 2,5 kg metal prețios) a fost găsit cu ocazia unor lucrări agricole. Descoperirea a avut loc în anul 1959 pe dealul Laiu (în raza localității Cucuteni-Băiceni, județul Iași), în marginea estică a platoului; în 1961 tezaurul a intrat în patrimoniul Muzeului de istorie a Moldovei din Iași. Astăzi se află la Muzeul de istorie a R.S. România.

Despre bogăția și puterea principilor care purtau asemenea armuri vorbesc în chip

grăitor cetățile descoperite în mai multe locuri în Moldova: la Stîncești (Botoșani), Moșna (Iași), Arsura (Vaslui) și mai cu seamă cetatea cu val de pămînt, întărit cu un ingenios sistem de straturi de piatră, cum este aceea descoperită la Cotnari, la doar 6 km de locul unde a fost găsit tezaurul. Și tot în același perimetru — la cîteva sute de metri distanță — la Cucuteni, a fost descoperit un fastuos mormînt princiar², datînd aproximativ din aceeași perioadă cu tezaurul. Comoara — ca atare — nu a fost găsită într-un anumit context arheologic (mormînt, așezare etc.) ceea ce mă determină să consider că ea a format obiectul unei

acțiuni prădalnice, încă din antichitate.

Tezaurul — alcătuit în întregime din piese de aur — datează de la sfîrșitul sec. V î.e.n. După această dată, criza aurului manifestată în întreg sud-estul european a determinat încetarea producerii unor piese din acest metal. Alături de coiful de la Poiana-Cîțofenești (Prahova), tezaurul de la Băiceni se înscrie între cele mai vechi tezaure princiare geto-dacice și — fiind în întregime din aur — printre cele mai valoroase! Este alcătuit, în principal, dintr-un coif, o brățară, un colan și din mai multe aplice de harnașament și vestimen-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 12/1969; 5/1982.

tare, toate vădind măiestria meşterului get care le-a făcut.

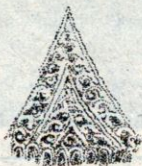
Una dintre primele concluzii ce se desprind din studierea acestei comori este *neta sa factură getică*, argumentul principal în această privinţă constituindu-l coiful de aur, care prin formă şi decor se înscrie între piesele de armură caracteristice exclusiv tracogetilor.

Datorită descoperirilor făcute într-o serie de locuri: la Găvani (Brăila), Popeşti (Giurgiu) şi la Mastinghino (în sudul Ucrainei — unde exista o mare enclavă getică) coifurile de luptă getice din bronz, sînt binecunoscute. Coifurile princiere de aur sînt piese de ceremonie, deci nu constituiau un armament defensiv. Ele sînt specifice spaţiului geto-dacic deoarece nu le înţilnim nicăieri altundeva, fie măcar în forme sau împodobiri asemănătoare.

Tezaurul de la Băiceni relevă o serie de detalii de execuţie a decoraţiei de felul celor specifice artei scitice: modul în care sînt redată în relief unghiular gurile cailor, scena de pe una din aplicile reprezentînd un lup atacînd un leontopegas (animal monstros, rezultînd dintr-o combinaţie între leu şi pegas = cal înaripat) ş.a. Este vorba însă cum subliniam mai sus, de detalii tehnice caracteristice zonei geografice a artei scitice propriu-zise, în cazul de faţă relevîndu-ne eventual faptul că meşteşugarul care a lucrat tezaurul la curtea principelui get lucrase înainte şi pentru beneficiari scîi. Dealtfel, executarea unor piese de armură nu este posibilă într-un centru meşteşugăresc anume, de unde produsele să fie livrate diversilor beneficiari. Meşterul care lucra astfel de obiecte trebuia să aibă „măsurile” respectivului beneficiar, să poată face diferite probe, astfel încît coiful, de pildă, să nu fie nici prea larg, dar nici prea strîmt! Or, astfel de operaţii se puteau face doar la curtea celui ce lansa comanda şi punea la dispoziţie metalul preţios. Asemănările unor motive artistice se pot explica, aşadar, nu prin comunitatea de ateliere, ci prin identitatea în timp a repertoriului meşterilor itineranţi, precum şi prin cea a

gustului, mentalităţii şi exigenţelor celor ce le comandau.

Pentru a încheia consideraţiile referitoare la coif se impun două precizări. Cea

dintii are în vedere decoraţia de pe obrazarul sting, considerată a fi alcătuită din şerpi cu capete de pasăre. O

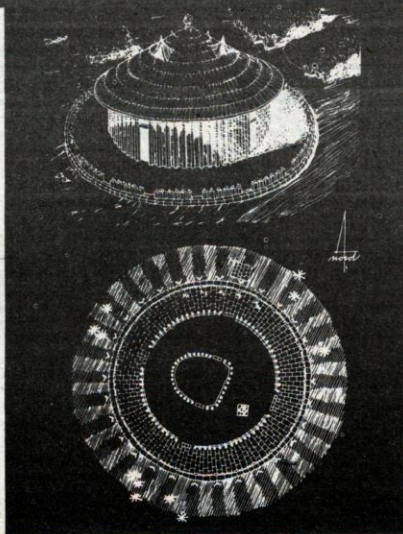
asemenea interpretare (în virtutea căreia cozile şi capetele acestor ciudate reprezentări ar fi orientate în aceeaşi direcţie) contravine însă principiilor generale ale decorativisticii, pe care, evident, meşterul get — ca şi aurarii făuritori ai altor podoabe getice — dovedeşte că le poseda într-un înalt grad. În fapt, şerpii au capete de dragon, iar presupusele ciocuri sînt, foarte probabil, ...urechi.

A doua precizare se referă la personajul masculin de pe obrazarul drept, reprezentat şezînd, ţinînd în mîna dreaptă o cupă conică, foarte asemănătoare cu cele de argint, descoperite în tezaure geto-dacice din sec. I î.e.n.-I e.n. — constituind, aşadar, una din liniile de continuitate în arta strămoşilor noştri. În cealaltă mînă, personajul ţine un ryton foarte asemănător celui de la Poroina (acesta din urmă datînd însă dintr-o fază mult ulterioară datei cînd a fost realizat coiful de la Băiceni).

Unii cercetători înclină să vadă în această reprezentare o divinitate; consider mai curînd, că imaginea îl reprezintă pe însuşi principele investit cu atribuţile preoţiei supreme tronînd în faţa supuşilor, căci pentru perioada cînd a fost realizat tezaurul, divinităţile nu erau înfăţişate (decît cu rare excepţii) pe piese de armură.

Aşadar, tezaurul de la Băiceni a fost lucrat în sec. V î.e.n. pentru un principe get din centrul Moldovei, de către un meşter itinerant care era familiarizat şi cu unele aspecte ale mediului artizanal nord-pontic şi scitic. Circulaţia acestor meşteri la diferite curţi princiere era obişnuită şi se integra fluxului economic şi cultural specific timpului şi zonei respective.

Produs strălucit al toreuticii getice din sec. V î.e.n., tezaurul de la Băiceni şi celelalte elemente arheologice descoperite în imediată apropiere reflectă puterea economică şi socială a unor principii locali pe care ni-i putem imagina în atitudini maiestuoase, ca aceea înfăţişată pe principală piesă a tezaurului — coiful.

INGENIOZITATEA CALENDARULUI DACIC

DINU ANTONESCU

La Grădiștea Muncelului, fosta Sarmizegetusa Regia, capitala Daciei antice, în imediata vecinătate a cetății de refugiu se află un complex de sanctuare, cu edificii monumentale construite în timpul domniilor lui Burebista și Decebal. Este vorba în primul rând de un mare sanctuar circular, compus din trei cercuri concentrice: cel exterior e alcătuit din 104 blocuri de andezit lipite unul de altul; cel din mijloc este format din 180 baluștri (stilpi) și 30 lespezi care separă grupuri de câte șase stilpi; în sfârșit, cercul interior este compus din 84 stilpi și 14 lespezi.

Încă de la începutul secolului trecut, acest complex arhitectonic a concentrat interesul arheologilor și al altor cercetători, care i-au atribuit, pe parcursul timpului, diferite funcțiuni: templu, amfiteatru, circ sau monument funerar. Istoricul și arheologul clujean Dimitrie M. Teodorescu (1881-1947) s-a apropiat cel mai mult de adevăr, considerându-l un sanctuar solar.

Săpăturile arheologice întreprinse în perioada 1950-1958 de către acad. C. Daicoviciu și colaboratorii săi au adus noi clarificări, precizându-se că este vorba, foarte probabil, de un original calendar solar.

Interesul suscitât de monument a determinat mai multe tentative de reconstituire.

a lui, în diverse variante: 1951 — arhitectul Horia Teodoru; 1972 — prof. Hadrian Daicoviciu; 1976 — subsemnatul. În toate cele trei reconstituiri, cercul exterior al sanctuarului a fost considerat ca hotar al puterii divinității, adică limita până unde omul obișnuit se putea apropia de lăcașul credinței — interpretare conformă cu mentalitatea anticilor, în care supranaturalul juca un rol considerabil.

Cel de-al doilea cerc a căpătat interpretări oarecum diferite. După părerea mea, această împrejmuire-balustradă, concepută cu o alternanță — șase baluștri și o lespedeprag — corespunde în primul rând unor cerințe estetice. Este știut că o înșiruire alcătuită numai din elemente asemenea

(în cazul de față baluștri) ar face ca motivul arhitectonic să devină monoton, ceea ce conduce la un efect plastic inestetic, aspect cunoscut și în antichitate.

Această balustradă pare să fi jucat însă și un rol în măsurarea timpului. Repetarea de 30 ori a modulului 6+1 a surprins pe cer-

În imagini: sanctuarul-calendar de la Sarmizegetusa (Încercare de reconstituire a autorului).

cetători, care au ajuns în final la un punct de vedere oarecum comun — anume că acest cerc ar prezenta o transpunere a datelor calendarului geto-dac, firește căruia trebuiau să i se aducă o seamă de corecturi. Cea mai simplă și clară interpretare este aceea dată de prof. Hadrian Daicoviciu, conform căreia un balustru ar reprezenta o zi, o grupare cu șase baluștri — o săptămână, o circumferință completă — 180 zile sau 30 săptămâni. Conform acestei ipoteze, un an ar fi corespuns la două rotiri complete pe acest cerc, deci ar fi avut 360 zile, împărțite în 60 săptămâni de șase zile fiecare („sextimane“).

Un astfel de an, măsurînd doar 360 zile, era însă mai mic decît anul utilizat și în zilele noastre de 365,25 zile (cunoscut sub numele de an tropic), care a fost cunoscut de popoarele antice: chinezi, indieni, asiro-caldeenii, greci, romani și, desigur, geto-daci. În consecință, cei ce foloseau un asemenea calendar trebuiau în mod necesar să-i intercaleze un număr de zile de corecție, deoarece, în caz contrar, calendarul necorectat ar fi devenit un nonsens; într-un interval de 34 ani, el ar fi rămas în urmă cu circa 180 zile față de calendarul solar, ceea ce ar fi condus, practic, la o inversare a sezonelor. În țările cu climă caldă, ca Egiptul de pildă, asemenea diferențe aveau mai mică însemnătate de ordin practic (ceea ce a și determinat existența la acest popor, a unui calendar sui-generis în care, într-un interval de 1460 ani, Anul nou ajungea să cadă, pe rînd, în fiecare zi a anului!); dar pentru o țară în care activitatea agricolă era legată strîns de succesiunea anotimpurilor, cum era Dacia, corectarea calendarului tradițional devenea obligatorie.

O seamă de studii apărute în ultima vreme formulează diferite ipoteze privind modalitățile de corectură a calendarului dacic; ipotezele formulate de G. Charrière,² K. și G. Horedt, A. Popa, analizate de H. Daicoviciu în lucrarea *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, cit și cele propuse de E. Poenaru, C. Samoilă și S. Bobancu, de la Universitatea din Brașov¹ conduc la calcule deosebit de laborioase. Aceste ipoteze introduc în calcul și elemente de la alte clădiri de cult învecinate, considerînd întreg sistemul de temple de la Sarmizegetusa ca un unic calendar, ceea ce iarăși vine în contradicție cu mentalitatea epocii.

¹ Magazin istoric, nr. 6, 7/1977.

Fiind și eu de părere că acest inel al marelui sanctuar de la Sarmizegetusa constituia un calendar², socotesc însă că, pentru „citirea“ lui, nu mai erau necesare elemente ajutoare de la alte construcții. Am ajuns la această concluzie, pornind de la propunerile prof. H. Daicoviciu, și anume că un balustru semnifica o zi, iar șase baluștri separați de o lespede-prag o „săptămână“ de șase zile. Cinci asemenea „săptămâni“ alcătuiau o lună, iar 12 luni un an de 360 zile. Pentru a pune acest an tradițional de 360 zile în acord cu cel de 365,25 zile era suficient ca, după consumarea a două rotații complete pe cercul cu baluștri, să se adauge încă o „săptămână“ dăcică de șase zile. În acest fel, anul dăcic tradițional, adaptat unor cunoștințe astronomice perfecționate, măsura 366 zile ceea ce însemna un avans de 0,75 zile sau de 18 ore anual față de anul tropic „clasic“. După șapte ani se cumula, un avans de 126 ore (18 ore $\times$ 7 = 126 ore), echivalent cu 5,25 zile. Dar avansul de 5,25 zile reprezenta exact diferența dintre anul de 365,25 zile și cel tradițional geto-dac, de 360 zile! În acest caz — pentru a avea o corelare aproape perfectă între anul dăcic tradițional și cel tropic — era suficient ca al optulea an, destinat corecției, să fie mai mic cu șase zile decît cei șapte dinaintea lui. Astfel, noul an dac de 365,25 zile putea fi urmărit pe calendarul vechi tradițional de 360 zile prin parcurgerea a șapte ani de 366 zile și al unui al optulea de corecție de 360 zile.

Tot în legătură cu calendarul dacic ar fi de precizat și punctul de unde începea numărătoarea zilelor anului. Acest loc se afla, probabil, în dreptul platformei externe a cercului, corespunzător cu direcția celor patru praguri ale sanctuarului și a semnului „Vărsătorul“ în momentul echinocțiului de primăvară. Această platformă pătrată, cu latura de 2,30 m, executată din lespezi de calcar, prezintă, așa cum s-a constatat de către arheologi, urme de arsură. Aceste urme puteau proveni de la sacrificiile aduse probabil în acest loc în prima zi a noului an.

Așadar, geto-dacii posedau un calendar simplu, care se modifica doar o singură dată la opt ani — ceea ce era în perfectă concordanță, pe de o parte, cu cunoștințele timpului, iar pe de alta, cu nevoile practice ale oamenilor din antichitate.

² Vezi în acest sens studiul autorului, apărut în *Thraco-dacica*, II, 1981. p. 209 — n.r.

Cine urcă la etajul II al clădirii Senate House de pe Malet Street — unul din sedile Universității londoneze din cartierul, făcut celebru de Oscar Wilde, Bloomsbury, la doi pași de British Museum — întâlnește cu privirea chipul imortalizat în marmură al fondatorului lui School of Slavonic and East

European Studies. Este figura lui R. W. Seton-Watson, a cărui viață și activitate sînt strîns împletite cu promovarea adevărului privind lupta pentru unitate națională a popoarelor din Europa Centrală și de Sud-Est.

Aici m-a primit, în urmă cu aproape 15 ani, profesorul Hugh Seton-Watson, împreună cu un grup de profesori și specialiști de la University of London. Era prima conferință ținută de un istoric român la această instituție după 1944 despre subiectul: România și Antanta Balcanică. Trebuie s-o mărturisesc aici că în înscrierea lui în programul Institutului de studii slavonice și est-europene un rol de inițiator a aparținut profesorului Hugh Seton-Watson.

Cu fiecare nouă întâlnire — la Londra, la București, unde a revenit în repetate rânduri, sau la congrese științifice din alte locuri —, am ajuns a-l cunoaște pe severul Hugh Seton-Watson. Indiferent de deosebiri sau chiar divergențele dintre punctele noastre de vedere asupra unei analize istorice, am întâlnit la acest tipic profesor britanic un mare respect pentru opinia partenerului, o mare prețuire pentru căutarea adevărului istoric, un mare efort de înțelegere a unor fenomene și procese istorice, deosebit de complexe și noi. Și, indiferent dacă preocupările din ultimii ani l-au ținut mai apropiat de lumea universitară americană, unde se bucură de un remarcant

SETON-WATSON — TATĂL, FIUL ȘI ÎNDRĂGITA ROMÂNIE

CORNELIA BODEA

Interesul pentru istoria scrisă și cea trăită nu are un început calendaristic în viața lui Hugh Seton-Watson¹, căci în casa părintească a crescut în cultul uneia și alteia deopotrivă. Din vîrsta fragedă, Hugh Seton-Watson, născut în 1916, a putut asculta istoria vorbindu-i prin glasul evocărilor legate de activitatea laborioasă desfășurată de tatăl său R. W. Seton-Watson (1879-1952), pentru apărarea cauzei naționalităților asuprite din fosta monarhie austro-ungară, pentru grăbirea dezrobirii lor națio-

nale ce avea să vină odată cu sfîrșitul primului război mondial, și apoi pentru recunoașterea diplomatică a împlinirilor realizate prin arme și voință națională. Tot în casa părintească a întâlnit Hugh Seton-Watson nu o dată o seamă din reprezentanții români, slovaci, croați, sîrbi — slujitori ai idealurilor de la 1918.

Tatăl său și-a început cariera publicistică în anul 1906, sub pseudonimul Scotus Viator, (Călătorul Scoțian) dedicîndu-și timpul, averea și rîvna susținerii revendicărilor naționalităților asuprite din jumătatea răsăriteană a fostului imperiu dualist. A fost acela

¹ Magazin istoric, nr. 1/1973.

prestigiu, decît de cea din țara sa de baștină, prof. Hugh Seton-Watson a dovedit și dovedește același asiduă interes pentru prezența istoriei civilizației românești în învățămîntul superior britanic. Nu pot să uit cuvintele de simpatie, chiar măgulitoare pe care le-a adresat deseori Magazinului istoric. Nu pot să uit atenția cu care urmărește viața și dezvoltarea tineretului universitar de la noi, așa cum, înainte de război, tînăr istoric, animat de ideile progresului social, nutrea o vie preocupare pentru a cunoaște activitatea Frontului Studențesc Democrat. Nu pot să uit că și-a părăsit odihna indicată după serioase suferințe în primăvara anului trecut, pentru a veni să conducă o sesiună a simpozionului dedicat lui Nicolae Titulescu de către Universitatea Londrei, exprimînd cuvinte de aleasă prețuire la adresa ilustrului diplomat, prezent istoricilor britanici prin comunicările profesorului Dinu C. Giurescu și ale subsemnatului.

Ce dovadă mai peremptorie a atașamentului său pentru promovarea studiilor sud-est europene în țara sa decît scrisoarea trimisă presei, la 19 iunie 1980, împreună cu alte două personalități ale științelor istorice brita-

nice Steven Runciman și Dimitri Obolensky (ale căror lucrări sînt cunoscute și cititorilor români). Ziarul Times o publica sub următorul titlu: Studii culturale amenințate — primim de la profesorul Hugh Seton-Watson și alții.

Deplîngînd restrîngerea fondurilor pentru studiile est-europene în universitățile britanice, cei trei proeminenți istorici scriau: „Pre-darea limbii și literaturii din Iugoslavia, România, Bulgaria continuă, dar studii mai ample ale culturilor acestor națiuni devin aproape imposibile. În particular, studiul istoriei lor, elementul esențial pentru înțelegerea acestor țări, este amenințat.

Niciodată importanța internațională a Iugoslaviei și României nu a fost mai mare; și în ambele țări, atît guvernele cit și oamenii sînt mai pregătiți ca oricînd în trecut pentru relații culturale cu Marea Britanie”.

La vîrsta retragerii, în plină formă creatoare, prof. Hugh Seton-Watson are rara satisfacție de a ști că eforturile sale, desfășurate timp de decenii, sînt prețuite și admirate nu numai în lumea academică anglo-saxonă, dar și în țara noastră.

Cristian POPIȘTEANU

istoric de informație sigură și onestă care și-a pus priceperea, entuziasmul și conștiința morală în slujba desăvîrșirii statelor naționale din centrul și sud-estul Europei în primele decenii ale secolului nostru. Interesul deosebit față de situația popoarelor subjgate din această zonă l-a îndemnat să zăbovească mai îndelungă vreme și în mai multe rînduri în mijlocul lor. Una din aceste călătorii a prelungit-o și în România în 1909, urmată de o alta în 1913. După primele luni de război, o revenire a sa în Serbia antrenează o nouă vizită și la București (ianuarie 1915), insistînd pentru intrarea țării noastre în război, alături de Antantă, cu scopul eliberării teritoriilor românești de sub stăpînirea Austro-Ungariei.

Sub impresia celor văzute și trăite în România, R.W. Seton-Watson îi scrie lui Octavian Goga, la 28 ianuarie 1915: „Nu vreau să mă întorc în țara mea fără a-ți mai trimite o ultimă salutare.

Cînd ne-am întîlnit noi ultima dată, cine ar fi gîndit că a sosit și pentru poporul român ceasul hotărîtor. Principiul naționalității străbate și învinge în ciuda tuturor obstacolelor și am convingerea fermă că are să învingă în Europa întreagă — după acest război abominabil pe care ni l-a impus tuturora militarismul german și politica de aspirare unguerească. Nu numai din prietenie pentru poporul d-tale, dar și din sinceră convingere cred

că pe România o așteaptă în răsărit o mare misiune culturală. Eu vă doresc din toată inima să vă realizați unitatea națională — condiția unui viitor mai fericit.

Cîtă vreme a fost cu putință să evităm acest război mondial am fost adeptul unei soluții mai puțin drastice. Îmi pusesem chiar toate nădejdi în Austro-Ungaria.

Acum s-a isprăvit cu toate fantasmagoriile acestea. Azi poporul român stă în fața aceleiași alegeri, în fața căreia au stat, înainte cu 60 ani, glorioasele sale rude din Italia. Durerile fraților dv. din Transilvania sînt strigătoare la cer. Dar de cîte ori cineva îmi exprimă nădejdea platonice că, după război, maghiarii vor introduce un sistem de guvernare mai puțin sever, îmi aduc aminte de frumoasa vorbă a lui Manin¹ despre austriacii din Lombardia: «Noi nu vrem ca ei să ne guverneze mai bine. Noi vrem ca să se care!».

Azi, victoria Germaniei însemnează victoria stăpînirii ungurești. Românii au să hotărască ei înșiși dacă vor să scuture jugul sau dacă preferă comoditățile unui «gran rifiuto» [mare refuz]. Una te rog să n-o uîți. Pentru noi intrarea în acțiune a României ne-ar fi binevenită, întrucît ar aduce mai aproape deciziunea definitivă a războiului: dar noi

¹ Daniele Manin (1804-1857) — patriot italian, președinte al Republicii Venețiene în 1848, adversarul dominației austriacilor.

putem persista și vom și persista chiar dacă România ar rezista la marele ei viitor.

Dacă însă România va îngădui ca sîrbi să fie zdrobiți — ceea ce nu pot să cred — ar trebui să-mi fie rușine de toate relațiile mele cu românii. Nu este izbitoare numai comunitatea de interese dintre sîrbi și români, dar eu văd la acest popor de eroi, deasupra tuturor mizeriilor, mărirea morală care promise un viitor frumos și a cărui posesiune românii trebuie s-o dovedească și prin fapte... Trăiască România mare și unită!*

Intrarea țării noastre în război, retragerea apoi în Moldova și tot ce a urmat au fost urmărite cu multă îngrijorare de acest prieten fidel al României, fapt ce reiese și din scrisoarea trimisă lui Nicolae Iorga la 22 februarie 1918: „Profit de această ocazie pentru a vă asigura de puternica mea simpatie în această clipă tragică [România era ocupată în mare parte de Puterile Centrale] de a vă asigura, totodată, că prietenii României din Anglia nu vor înceta să lucreze pentru a face puternică și durabilă prietenia dintre cele două țări și a învinge gravele obstacole ridicate de spațiul geografic, care sînt o piedică în clipa de față. Noi ținem la cooperarea din partea română — o cooperare care se poate exprima prin universități și prin presă, chiar dacă nu va mai fi posibil să se facă o propagandă directă.

În Apus, războiul va continua pînă la capăt și este un lucru esențial ca noi să fim întotdeauna la curent cu ceea ce se petrece la românii din Ungaria sub acest jug, devenit mai brutal decît oricînd. Ne vom informa și noi pe cît ne stă în putință, dar eu contez pe dv. și pe alți prieteni pentru orice informație posibilă — cu toate că înțeleg marile dificultăți de comunicare existente etc. Acest lucru este însă de maximă importanță în campania noastră împotriva curentelor clandestine habsburgice din Apus, care pierd teren și nu vor fi învingătoare, dar care nu sînt de ignorat.

[Revista] *New Europe* va fi întotdeauna deschisă punctului de vedere românesc și sper că într-o zi va fi și pentru dv. posibil să scrieți în ea. Noi știm că România a făcut mai mult decît posibilul și că ea va rămîne pentru noi un prieten și un aliat... Nu-mi voi pierde cituși de puțin speranța în emanciparea românilor de sub tirania lor seculară*.

R. W. Seton-Watson a fost acela care a transmis fiului său curiozitatea științifică și dorința de participare activă în slujba istoriei și a cauzei drepte. Într-adevăr, Hugh Seton-Watson a studiat literatura clasică, științele politice și istoria modernă la Universitatea din Oxford, între anii 1934-1938, imbinînd de la început, pregătirea științifică cu practica politică. Metoda de lucru o deprinsese mai devreme de la primul său model și dascăl, tatăl său, astfel încît perseverența,

aptitudinea deosebită în învățarea limbilor, setea de cunoaștere i-au lărgit de la început informația, orizontul științific și cultural, depășind cu mult sfera strictă a disciplinelor alese.

Cultivînd deopotrivă cuvîntul scris și oral, sau lectura și contactul direct cu lumea și realitățile ei, Hugh Seton-Watson le-a urmărit și le-a studiat cu stăruință oriunde și sub orice formă le putea întîlni. De aici pasiunea sa deosebită pentru călătorii și investigații la fața locului.

Prima călătorie de studii, făcută după terminarea liceului (1934) în Germania devenită hitleristă, a produs asupra sa un efect hotărîtor. Iată-l în tîlmăcirea propriilor sale cuvinte: „Pornind de la convingerea că naționalismul care constituia esența mișcărilor fasciste ce bîntuiau atunci acele țări era o amenințare deopotrivă pentru libertate și pentru pace, mi-am pus credința în internaționalism și am căutat un viitor mai bun în socialism” (H. Seton-Watson, *Nations and States*, 1977). Cu această stare de spirit și cu astfel de convingeri, între anii 1937-1939, a vizitat Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria, Grecia și Polonia. Călcînd de bună seamă pe drumurile bătătorite de tatăl său, Hugh Seton-Watson a căutat pe vechii prieteni de luptă și de aspirații comune ai părintelui său și a legat totodată și noi prietenii mai aproape de vîrsta și vederile sale.

Cu ocazia venirii sale în România, tatăl său, R.W. Seton-Watson, scria la 16 ianuarie 1939, unui vechi prieten român, George Moroiu: „Sînt curios să aflu ce impresie va face asupra d-tale generația a doua. El vorbește bine franceza și germana. Și-a încheiat studiile la Oxford cu distincție. A intrat, mult mai devreme decît mine, în publicistică, și ia parte activă în organizațiile internaționale studențești. Nu-ți mai scriu despre situația pe care eu continui să o văd într-un mod cu totul pesimist. Cred că ne găsim în fața unui nou '48', dar mult mai rău. Totus mundus stultizat [Lumea întreagă a înnebunit]. Europa e putredă”.

In 1939, Hugh Seton-Watson a fost de trei ori în România, lărgindu-și de fiecare dată atît cercul cunoștințelor și al prietenilor, cît și zonele vizitate. În luna decembrie, a venit a treia oară pentru a rămîne mai tot cursul anului următor, ca membru al Legației britanice. După România, a plecat, în aceeași calitate diplomatică, în Iugoslavia (1941), în Turcia (1941-1942) și apoi a trecut, ca ofițer de stat major pe lîngă Cartierul general al armatei britanice din Orientul Mijlociu de la Cairo.

* Din fuga condeului, autorul a scris '48 în loc de '38, referindu-se de fapt la acordurile de la Munchen din septembrie, prin care zone largi din teritoriul cehoslovac erau cedate Germaniei.

Cu uimitoarea sa aplicație pentru însușirea limbilor străine, a ajuns în cîțiva ani la performanțe cu totul ieșite din obișnuit, reușind să vorbească și să citească în limba tuturor țărilor în care a stat o vreme mai îndelungată. Cinci ani de studiu în Europa Centrală și de Sud-Est i-a fructificat în prima, sa carte de un deosebit interes istoric *Eastern Europe between the Wars, 1918-1941* (Europa de Răsărit în perioada interbelică) — redactată în momentele de răgaz la Capetown și la Cairo, în 1942-1943, și publicată în 1945 în Editura Cambridge University Press. Este una din lucrările de bază care i-a deschis și porțile universitare.

Fără să renunțe la publicistică și la călătoriile atât de îndrăgite, Hugh Seton-Watson a îmbrățișat, cu precădere, din 1946 începînd, cariera didactică. Întîi, conferențiar de științe politice la Oxford, și după 1951 pînă în vara acestui an — cînd se retrage din cariera didactică — profesor de istorie la Universitatea din Londra.

În afară de lucrarea amintită, care a cunoscut mai multe ediții, din bogata sa listă de lucrări s-au impus cu deosebire: *Neither War nor Peace* (Nici război, nici pace, 1960); *The Russian Empire, 1801-1917* (Imperiul rus, 1965); *Nations and States* (Națiuni și state, 1977); *The Making of a New Europe. R.W. Seton-Watson and the last Years of Austria-Hungary* (Formarea unei noi Europe. R.W. Seton-Watson și ultimii ani ai Austro-Ungariei, 1981). Această din urmă lucrare a fost scrisă în colaborare cu fratele său, profesorul Christopher Seton-Watson, de la Universitatea din Oxford. Ea poartă amprenta unei duble filiații în linie directă. Una de natură biografică, este relația subiect-autor sau dascăl-discipol; a doua e comunitatea tematică reflectată pe două epoci istorice succesive, cuprinse între anii 1906-1920 și 1918-1941. În epoca 1906-1920, dominanta o constituie contribuția lui R.W. Seton-Watson la cauza „naționalităților nemaghiare” din cadrul monarhiei dualiste și la lupta lor pentru integrarea în statele naționale preexistente sau nou create. Epoca de la 1918-1941 cuprinde dezvoltarea acelor state naționale.

În bilanțul activității sale didactice de aproape patru decenii — cum am arătat — România și poporul român ocupă un loc îndrăgit. Și chiar dacă această activitate didactică se încheie, sau tocmai pentru aceea, creația sa științifică se profilează cu contururi și mai accentuate. Un exemplu concludent este și cartea la care lucrează în prezent: *R.W. Seton-Watson și românii, 1906-1920*, în colaborare cu semnătura acestor rinduri,

Semnificativ act de cultură

CONSTANTIN DOBROGEANU GHEREA

OPERE COMPLETE

vol.
8

EDITURA POLITICĂ

Iată că la numai 15 ani de cînd publicam într-un singur volum ansamblul scrierilor de ideologie și critică literară ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, avem profunda satisfacție intelectuală de a fi acum în posesia tuturor scrierilor sale, prin apariția a opt volume de Opere complete.

Publicate sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. de un colectiv coordonat de Ion Popescu-Puțuri și Ștefan Voitec, cele opt volume apărute în Editura politică între 1976 și 1983 oferă acum opiniei publice ansamblul a tot ceea ce a rămas scris de la Gherea, unele din texte fiind editate pentru întîia dată.

Este un semnificativ act de cultură această integrală a celui pe care lorga îl numea „adăugitorul culturii” românești. Și este deosebit de revelator faptul că operele sale complete apar în anii noștri, în climatul atât de rodnic, de autentică valorificare științifică a moștenirii culturale, alături, deci, de celelalte mari restituiri critice precum cele din scrierile lui Kogălniceanu, Alecsandri, Eminescu, Iorga, Părvan, Sadoveanu, Argezi, Odobescu, Maiorescu. În asemenea monumente de cultură prezentul socialist al țării își proiectează cu atât mai pregnant dimensiunile reale.

Un Gherea complet — iată o identitate a dialogului științific marxist purtat de un celebru gînditor și militant revoluționar din țara noastră la nivel european. Și cu atât mai nobil se înscrie acest act de cultură națională în analele contemporaneității într-un an cînd partidul comunist, poporul român sărbătoresc împlinirea a 90 ani de la fătura partidului politic al clasei muncitoare din România și cînd, cu toții, am aniversat 165 ani de la nașterea lui Karl Marx.

Sînt — aceste date aniversare — tot atîtea generatoare de multiple reverberații în conștiința prezentului.

George IVAȘCU

¹ Colectivul redacțional: Ion Ardeleanu, Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Teodor Popescu, Valentina Popovici.

In urmă cu 125 ani, la 11 aprilie 1858, în cartierul Delea-Nouă din București se naștea Barbu Ștefănescu, intrat în conștiința românilor sub pseudonimul său literar — Delavrancea. Deși văzuse lumina zilei în Capitală, înaintașii săi erau țărani, origine cu care scriitorul avea să se mândrească întotdeauna, ca și cu un titlu de noblete. „Am dreptul și onoarea de a vă spune: Da, sint țăran!, fiu de ciăcaș improprietărit la '64. Sunt și suntem prima generație care a învățat carte... Acesta este titlul meu de noblete. Aș vrea să-l văz pe al dvs.“ spunea Delavrancea, proaspăt deputat de Prahova, în Parlamentul din 1894. Cunosător avizat al trecutului nostru, el știa ce rol istoric important jucase această clasă timp de secole, apărând neamul, limba și cultura strămoșească. „Străbunii mei se pierd în haosul iobagilor, suferind, cu ceilalți țărani deopotrivă, și lipsa, și foamea, și năvălirile“ — spunea marele scriitor, orator și om politic, într-un discurs rostit în Cameră, în anul 1917. Originea și educația ce a primit-o explică marca sa dragoste pentru țăranime și lupta de o viață pentru a determina ameliorarea condițiilor de trai ale acestei clase.

DELAVRANCEA —

om politic

MIHAI VĂCĂROIU

Într-adevăr, una dintre constantele activității politice a scriitorului Delavrancea, ridicat, prin muncă și talent, la cele mai înalte demnități pe plan politic¹, a fost chestiunea agrar-țăranescă. Astfel, după aderarea la Partidul Național Liberal, în 1888, el se va manifesta cu vigoare în apăra-

rea țăranilor, care tocmai în acel an porniseră la luptă revoluționară, cerind întocmiri social-politice mai

În 1894, a fost ales deputat de Prahova; a fost vicepreședinte al Camerei, ministru al Lucrărilor publice în 1910-1912, ad-interim la Ministerul cultelor și instrucțiunii publice în 1911, ministru al industriei și comerțului din 1917.

În anii neutralității, 1914-1916, Delavrancea însușește auditoriul său pentru îndeplinirea dezideratelor și idealurilor unității naționale

¹ De-a lungul vieții sale de om politic, Delavrancea a făcut parte din mai multe partide politice.

drepte¹. În ziarul al cărui redactor principal era, *Democrația*, Delavrancea a scris, în anii 1888-1890, zeci de articole, cerind măsuri în vederea estompării diferențelor enorme între condițiile de muncă și de trai ale țărănimii și cele ale altor clase sociale. În articolul intitulat semnificativ *Dreptul muncii*, din 1 decembrie 1888, Delavrancea nota că țărânii vor „să rămână stăpini pe produsul muncii lor... Ei vor să aibă dreptul de a trăi sub soarele României și de a se folosi de roadele pământului României în marginile muncii desfășurate. *Ei vor și au dreptul la aceasta* [subl. ns.]”.

„Eroi în timp de război, martiri în timp de pace”

În 1892, el aborda, într-o conferință, la Ateneu, tema *Țăranul nostru și țăranul mizeriei*, descriind, în culori vii, sărăcia țărănimii fără pământ, care constituia 70-75 la sută din totalul sătenilor. Țărânii săraci formau, după părerea avizată a lui Delavrancea, „imensa legiune a celor care, în diferite grade, aparțin mizeriei organice și nefericirii sufletești”. Pornind de la lipsa de drepturi economice, oratorul aborda și inexistența în societatea burgheză a libertăților politice pentru țărănime: „Însăși libertatea, supremul element al demnității umane, pentru el [țăran] nu există aproape cu desăvârșire. Libertatea dintre un decăzut organizește, un flămînd, un dator vecinic arendașului și naturii și acela cu care tocmește muncile, adevărate canonuri [subl. ns.] — ce libertate este aceea?”, se întreba, pe bună dreptate, vorbitorul. În încheierea vibrantei sale conferințe, apărătorul țărănilor îndemna tineretul să-și asume misiunea ridicării materiale și morale a clasei care forma „baza națiunii noastre”, a celor ce erau „eroi în timp de război, martiri în timp de pace”.

Și ca deputat, în mai multe rânduri, Delavrancea a acționat deseori în sprijinul țărănilor, cerind pentru ei o serie de drepturi economice și libertăți politice reale: „Voința poporului este virtutea numărului, căci poporul este cea mai mare valoare numerică din națiune. Nu orice om din popor poate să fie filozof, poet, om politic, dar indivizii întruniți laolaltă într-un singur corp — poporul — devine un mare filozof, un mare poet, un mare om politic. În popor stau potențial închise adîncimi filozofice, emoții poetice și vaste concepții politice, la care niciodată nu s-au putut ridica decît aceia care au trăit în popor și au avut geniul de a-l înțelege”. Sau, cu alt prilej: „Cînd comunele rurale vor ajunge la conștiința că au drepturi sfinte și imprescriptibile și la putința de a-și exercita aceste drepturi, atunci poporul român se va ridica ceva mai sus... și politica noastră va fi mai largă...” arăta el într-un discurs rostit în Cameră, în 1895. Tot în 1895, de la tribuna aceluiași înalt for legislativ, Delavrancea se pronunța pentru democratizarea învățămîntului, în așa fel ca el să fie accesibil și țăranilor. Discursul a fost răspîndit și în broșură, cu sugestivul titlu *Lumină tuturor*.

După declanșarea primului război mondial, deși dezbaterile reformelor — improprietărea și votul universal — l-a găsit în tabăra conservatorilor, el a luat atitudine în favoarea improprietării care, după propria-i apreciere, avea să aibă ca rezultat un „spor al puterii de muncă, de siguranță și de liniște” a țărănimii.

Unitatea românilor — puterea vie de viață

O altă constantă a preocupărilor politice ale lui Barbu Ștefănescu Delavrancea a fost chestiunea națională. Într-un discurs din 9 iunie 1917, rostit în Cameră, la Iași, marele patriot arăta că „mai tot ce am gîndit,

ce am scris, ce am vorbit au pornit de la și pentru această idee [subl. ns.]”. Insistînd asupra continuității ideii naționale, Delavrancea considera că ea a reprezentat, la români, „puterea vie de viață, trecută din generație în generație”. Sau, într-un discurs în Cameră din 1897, el definea chestiunea națională drept „formula actuală a energiei, în virtutea căreia poporul român a străbătut secolul, păstrîndu-și unitatea în limbă și identitatea în conștiința sa despre sine însuși. Sub diferite state am constituit întotdeauna o singură ființă cu funcțiuni de viață care nu se pot rețeza, cum se rețează pe harta Europei teritoriul unui popor aparținînd la diferite state”.

Răstîmpul dintre Independență și Unirea cea mare a constituit, se știe, o perioadă deosebit de fertilă sub raportul luptei naționale. Un moment culminant al acestei lupte l-a constituit mișcarea memorandistă (1892-1894)². În timpul ei, Delavrancea s-a pronunțat cu tărie în apărarea conducătorilor Partidului Național Român din Transilvania, judecați în procesul memorandiștilor de la Cluj. Între frunțașii societății patriotice Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor (Liga culturală), creată în 1891 și care a fost pivotul mișcării de solidarizare a românilor de dincoace de Carpați cu cauza fraților asupriți de peste munți, s-a numărat — alături de V.A. Urechia, I.C. Grădișteanu, Gr. Brătianu, Al. Orăscu ș.a. — și B. Delavrancea. El a participat la toate mitingurile și demonstrațiile impresionante organizate de Ligă în sprijinul românilor transilvăneni, frustrați de drepturi naționale elementare. În 1893, la 19 decembrie, a rostit o conferință de răsunet, la Ploiești, pe tema *Cestiunea națională. Rolul și drepturile românilor transcarpatini*, în care a dezvoltat asuprirea și „crimele istorice” ale claselor dominante din Austro-Ungaria împotriva poporului

¹ — *Magazin istoric*, nr. 6/1969; 7, 8/1978.

Chipuri și portrețiști pașoptiști

Dr. MIRCEA PETRESCU

român din Transilvania, îndemnând la rezistență, în vederea conservării ființei naționale a românilor asupriți de peste munți.

Un moment de vîrf al activității sale naționale s-a înregistrat în anii primului război mondial, cînd, prin prăbușirea Imperiului austro-ungar, marelui scriitor a întrevăzut calea înfăptuirii idealului secular al românilor; desăvîrșirea unității național-statale. În anii neutralității (1914-1916), Delavrancea a devenit un adevărat „bucumaș” al durerilor și speranțelor neamului românesc. Împreună cu ceilalți fruntași ai luptei noastre naționale, aflați în fruntea Ligii culturale sau a Acțiunii naționale și apoi a Federației unioniste, Delavrancea a cutreierat țara, robind numeroase cuvîntări la întrunirile organizate de societățile respective.

Relevind unitatea noastră peste granițele politice vremelnice, reputatul orator arăta — într-o alocuțiune ținută la Iași, în noiembrie 1915 — că Munții Carpați „nu ne despărț, ci ne întregesc. În ei s-au adăpostit și cei de dincolo și cei de dincoace, în vremuri de năpăstiri. În ei s-au strîns cei de o limbă și cei de o lege... În ei s-a dospit și a crescut sufletul nostru... Carpații sînt osul de rezistență al nostru, șira spinării care nu s-a încovoiat niciodată și nu se va rupe decît cu cel din urmă dintre noi.

România este patria noastră și a tuturor românilor de pretutindeni. E o singură ființă etnică. E România celor de demult și a celor de mai apoi. E patria celor dispăruți și a ce va să vie”.

În anii 1917 și 1918, Delavrancea a făcut parte din guvernul de la Iași, numit „al unității naționale”. Dar un destin îngrat nu i-a permis marelui scriitor, jurist și om politic, ferventului patriot să trăiască momentul măreț al înfăptuirii Unirii celei mari: actul de la 1 Decembrie 1918. S-a stins din viață prematur, la 29 martie 1918, cu puțin înainte de a vedea cu ochii mărețul vis pentru a cărui împlinire se dăruise.

Printre fruntașii participanți la evenimentele revoluționare din țările române în anul 1848 s-au aflat și o seamă de artiști plastici: C.D. Rosenthal, Ioan Negulescu, Barbu Ionescu ș.a.

După studii încheiate în 1839 la Viena (unde a rămas pînă în 1842) Constantin Daniel Rosenthal (n. 1820) a venit în țările române îndemnat de prietenia ce-l lega de Ioan Negulescu, apoi de C.A. Rosetti, Vasile Mălinescu și Ștefan Vîrnav. După o sedere de cinci ani, în 1847 a plecat la Paris, împreună cu Vasile Mălinescu. În capitala Franței, Rosenthal a lucrat în atelierul pictorului Droling, elev al lui David (unde, mai tîrziu, îl întâlnim și pe Theodor Aman); dar Franța a plecat în Anglia, la Londra și Liverpool, pentru a studia operele marilor portrețiști englezi, de care a fost mult influențat în creația sa ulterioară.

După o scurtă etapă la Budapesta, unde nu a găsit nici o înțelegere din partea oficialităților, Rosenthal s-a reîntors în București, realizând mai multe portrete și luînd apoi parte activă la revoluția din 1848. La 18 Iulie, a solicitat cetățenia română, care i s-a acordat de către autoritățile revoluționare, „dat fiind talentul său și partea activă pe care a luat-o la revoluție”.

În zilele în care soarta revoluției se afla în cumpănă, pictorul scria cu tristețe: „E cu neputință ca o asemenea nedreptate să se petreacă. De ce nu sînt eu, o clipă doar, cel mai puternic? Mi-aș da bucuria viaței, pentru asta, ba chiar nemurirea. Nu poți ști cît sufăr pentru cauza voastră. N-aș fi crezut niciodată că sînt atît de valah cum sînt: admir din zi în zi mai mult poporul român: ce inteligentă, ce blîndă”.

Ajuns la Paris, în 1850, pictorul realizează cele mai cunoscute lucrări ale sale: România revoluționară și România rupîndu-și cătușele pe Cîmpia Libertății. Întorcîndu-se la Budapesta, a fost arestat de către regimul reacționar instaurat după înfrîngerea revoluției maghiare de la 1848 de către Imperiul habsburgic și uels în noaptea de 23 Iulie 1851; la un an după moartea sa, Maria Rosetti, al cărui chip servise de model pentru cele două tablouri amintite mai sus, scria: „Sărmanul Rosenthal! Numele tău și al României nu pot fi despărțite. Prieten de zile bune, frate în nenorocire, martir al viitorului nostru, tu ai un templu în sufletele noastre”.

Portretul înedit aflat în colecția mea înfățișează — așa cum indică eticheta lipită pe spatele tabloului — pe Ecaterina Cornescu-Obedeanu, probabil sora Heleni Obedeanu (mama lui C.A. Rosetti). Ecaterina Cornescu se trăgea din vechi familie Obedeanu, din Craiova, care în cursul vremurilor se remarcase prin diferite acte de caritate publică în capitala Oteleni: între altele, membrii acestei familii au ridicat biserica „Obedeanu” (1748), prima școală din oraș (1755), precum și fîntina „Obedeanu”, inaugurată în 1774, care aducea la Craiova, prin scurci, izvoare naturale captate și amenajate.

Portretul este executat în 1848, în maniera portretistică înșușită de artiștii în Anglia: înfățișează o femeie de aproximativ 50 ani, îmbrăcată într-o rochie de dantelă albă, stînd într-un fotoliu, pe un fundal brun.

Un alt tablou din colecția mea, datorat tot unui pictor pașoptist, este cel care îl înfățișează pe Mihail Atanasuși și are ca realizator (deși nesemnat) pe Ioan Negulescu (1812-1851), elev al lui Nicolae Livaditti, iar la Paris mai înfi al lui Leon Cognat, apoi al lui Michel Martin Drolling. Autor al portretelor unor însemnați revoluționari români (Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, Cezar Bolliac, Christian Tell, Negulescu) a fost unul din primii noștri peisagisti, prevestindu-l pe Ion Andreescu. Cariera lui s-a sfîrșit însă repede, căci, după participarea la evenimentele din 1848, a fost arestat și exilat la Brusa, unde a și încetat din viață în 1851.

Despre bărbatul din portret, Mihail Atanasuși, nu posed date amănunțite. Dînt-o diplomă ce i-a fost acordată în noiembrie 1845 de către Gheorghe Bibescu (pe care am primit-o, împreună cu tabloul, de la un urmaș al familiei) rezultă că era moștenitorul acestei familii, căreia i se atesta rangul boieresc.

Din anul 1847 datează și o acuarală înfățișîndu-l în halne de tînar bonjurist pe pictorul și viitorul fotograf Carol Popp de Szathmari (a cărui activitate de pionier al fotografiei a fost amplu prezentată cu imagini inedite în paginile vascuului trecut, au contribuit la dezvoltarea artelor plastice în România. Cel dintîi este unul din înțeleștorii Pinaoceteli din Iași, pe care a dotat-o în 1845 cu numeroase tablouri din colecția marchizului spaniol de Las Marismas achiziționate la o licitație din Franța. Vasile era fiul căminarului Iordache Mălinescu, cel care în 1834 tipărise la Buda, pe chetuiala sa, Istoria pentru începuturile românilor în Dacia a lui Petru Maior. Păstrează de la el cîteva piese de mobilier, între care un frumos birou stil Iosif II, primite de la Ana Cuparencu (mama mamei mele) care a fost vară cu Vasile Mălinescu.

MOVSES KHORENAȚI —

„părintele istoriografiei armene”

SERGIU SELIAN

Pentru armeni, „istoria, cea dintâi carte a unei nații”, cum spunea Bălcescu, a însemnat, dintotdeauna, certitudinea obârșiei și a existenței lor multimi'enare. Viețuind într-o regiune geografică situată la confluența Orientului cu Occidentul, unde a trebuit să suporte în permanență presiunile expansioniste ale persilor, arabilor, tătarilor, mongolilor, ale imperiilor roman, bizantin, otoman, țarist, națiunea armeană și-a dovedit, în cursul luptei pe care a fost nevoită să o ducă pentru supraviețuire, tăria morală și spirituală, nutrită din conștiința vechimii și continuității sale. Armenii, unul dintre marile popoare ale antichității, deși tragic marcați de dese și îndelungatele perioade de dependență statală, trăiesc și astăzi pe o parte din teritoriul locuit de străbunii lor, păstrându-și limba, cultura și civilizația¹. Iar dacă faptele acestui popor pașnic, talentat și sîrguincios au devenit cunoscute nu numai armenilor înșile, dar și altor națiuni, un principal merit îi revine lui Movses Khorenati², căci de la el începe istoriografia armeană. În secolul V, acesta a alcătuit, folosind o bogată documentație, prima *Istorie a armenilor*.

Biografia lui Movses Khorenati a devenit cunoscută abia

¹ Magazin istoric, nr. 11/1976, 11/1981.

² În limba armeană, accentul cade întotdeauna, cu excepția articolului enclitic, pe ultima vocală.

În sec. X, iar de atunci, despre marele istoric s-au scris peste 250 studii. Născut în anul 410, în localitatea Khoren, din provincia Taron (astăzi Muș, în Turcia), Movses a făcut parte din grupul de traducători armeni trimiși, pentru desăvîrșirea studiilor, în marile centre de cultură ale epocii.

În anul 405, cărturarul Mesrop Maștoț crease alfabetul armean și, împreună cu patriarhul Sahac Parțev, hotărîseră să traducă principalele scrieri din cultura universală în limba armeană, trimițînd, în acest scop, la studii în străinătate, pe mulți dintre tinerii lor discipoli. În 432, Movses a fost trimis la Alexandria; în drum, el s-a oprit în Palestina și Siria. La Alexandria, a avut un dascăl pe care îl menționează doar cu porecla de Platon cel Nou. Înapoiat în 440 în patrie, după o călătorie pe mare, cu escale la Roma și Atena, s-a retras în provincie și a început să studieze folclorul, pe care-l considera un izvor important pentru o viitoare istorie a armenilor. Tot colindînd satele își căpătase faima de poet-cîntăreț; așa l-a întîlnit patriarhul Ghiut Arahezați, o veche cunoștință, care l-a numit episcop al provinciei Bagrevand. A murit în anul 493, după ce-și încheiase capodopera ce l-a consacrat ca „părinte al istoriografiei armene”. În afară de *Istoria armenilor*,

lui Movses Khorenati îi mai sînt atribuite o serie de traduceri din autori antici și diverse scrieri hagiografice.

Istoria are istoria ei. A fost scrisă la cererea prințului Sahac Bagratuni. La sfîrșitul sec. V, Armenia se afla într-o grea situație politică; în 428 își pierduse independența, fiind împărțită între Persia și Imperiul roman de răsărit. În acele condiții, prințul Sahac, aparținînd familiei dinastice a Bagratizilor, a luat decizia patriotică să sprijine scrierea unei istorii a Armeniei. Alcătuirea unei asemenea lucrări, într-o epocă în care țara se afla divizată între Persia și Bizanț, devenise o necesitate, ea fiind menită să contribuie la dezvoltarea sentimentului demnității naționale, la stimularea luptei pentru independență. Autorul lucrării a urmat indemnul, cum consemnează el însuși, „să alcătuiască printr-o scriere atotcuprinzătoare și folositoare, istoria întocmai a neamului nostru, începînd cu casele regale și princiare, adică cine din cine se trage și fiecare ce faptă a săvîrșit și

(Continuare în p. 32)

CITITORII SCRIBU ISTORIE

DR. N. QUINEZU — democrat și umanist

Deosebitul ecou de care s-au bucurat în rîndurile cititorilor noștri articolele consacrate împlinirii a 90 ani de la înființarea partidului politic al clasei muncitoare din România este ilustrat și de însemnările pe care doi cititori bucureșteni le consacră lui Nicolae Quinezu.

Născut la Iași la 7 martie 1867 într-o familie cu vechi tradiții progresiste, dr. N. Quinezu¹ a fost o prezență activă în evenimentele politice și culturale legate de începuturile mișcării socialiste din România. „Înalt, sprinten, numai nervi și mușchi, foarte tăcut și rezervat în mișcări. Numai prin expresia ochilor trăda o fire delicată și sentimentală, dar călca ferm pe pămînt”, avea să-l creioneze prietenul său C. Stere.

¹ Se cunosc cinci variante ale numelui său de familie:

I. Kinez, formă sub care e consemnat numele tatălui și bunicului în documente ale vremii (Extras de botez emis de Mitropolia Moldovei sub nr. 350/7 august 1846, atestînd nașterea lui N. Kinez — tatăl —, fiul spătarului Mihail Kinez și al soției sale Ecaterina, la 1 noiembrie 1828; atestatul emis de Academia Mihăileană sub nr. 9/8 iulie 1846 pentru N. Kinez, tatăl).

II. Quinez N. (dr.) este varianta sub care apare numele său în multe documente oficiale, printre care teza de doctorat nr. 123, Facultatea de medicină Iași, 1899; *Înaltul Decret Regal* nr. 2 714/4 iulie 1919, prin care este numit prefect al județului Roman; certificatul nr. 4 767 din 16 mai 1928 eliberat de Prefectura jud. Roman; unele documente, proces-verbale, manifeste ale P.S.D.M.R.

și ale Clubului social-democrat din Iași. Tot astfel semnează majoritatea articolelor în *Lumea nouă*, *Munca*, *Viața românească*.

III. Chinez N. (dr.), varianta mai rar folosită, întâlnită în: certificatul de deces nr. 137/7, aprilie 1928, eliberat de Oficiul Stărilor civile — Primăria comunei Roman; *Manifestul Comitetului executiv al Clubului muncitorilor din Iași* pentru alegerile comunale din 1894 (*Lumea nouă*, 26 noiembrie 1894).

IV. Quinezu N. (dr.), forma cea mai utilizată în lucrări de memorialistică (Izabela Sadoveanu, C.D. Anghel, C. Stere, Spiridon Popescu, C. Săteanu), dar întâlnită și în unele documente oficiale, precum și în corespondența cu G. Ibrăileanu.

V. Chinez N. (dr.), varianta cu oarecare circulație în lucrări apărute în ultimii ani.

La 21 ani, în 1888, anul răscoalelor iărănești, convingerile sale democratice și „admirabilul său curaj de a împărtăși pe fața idelle socialiste”, cum va nota Panait Mușoiu, îl propulsează în atenția opiniei publice. Cazul său ajunge în Parlamentul României, devine „chestiunea locotenent Quinezu”. Este debutul său politic. Timp de 40 ani, se va dedica cu pasiune și modestie idealurilor în care a crezut cu tărie, valorilor perene ale democrației, dreptății și umanismului.

„Ai trecut Rubiconul”

Patriotismul, respectul pentru om și drepturile lui, dorința de cunoaștere și pasiunea pentru literatură, filozofie și studii politico-sociale, cultivate cu stăruință și avînd tradiție în familie au marcat în chip hotărîtor structura sa spirituală. Tatăl său, ing. Nicolae Kinez, fiul spătarului Mihail Kinez, s-a numărat printre participanții la mișcarea revoluționară din Moldova din aprilie 1848², iar

² G. Sion în *Suvenire contimpurane* îl menționează în legătură cu incidentul armat de la Hanul din Gro-

ulterior, refugiat în Transilvania, a luat parte la Marea Adunare Națională de la Blaj din 3-5 mai 1848 de pe Cîmpia Libertății. Este unul dintre autorii jalbei deputaților pontazi prezentată Divanului ad-hoc al Moldovei la 9/21 noiembrie 1857, în care erau expuse doleanțele locuitorilor satelor.

Intrarea dr. N. Quinezu în scena politică se produce în primăvara anului 1888. La 31 mai, procurorul Tribunalului județului Dorohoi informa Ministerul Justiției că sublocotenentul N. Quinezu a fost trimis sub escortă și închis la Galata (Iași); Consiliul de război din Iași îl condamnă la degradare și închisoare (sentință ulterior casată, pentru viciu de formă) pentru propagandă socialistă în rândul „dorobanților cu schimbul” și incitare la rebeliune. Este acuzat că „pe căprarii și sergenții din compania lui, dînsul îi transformase în agenți de propagandă subversivă. Nu e sergent, nu e căprar din acea companie, care să nu fi avut asupra lui scrieri, răveșe, jurnale, propagațiuni subversive”. Activitatea de propagandă socialistă a dr. N. Quinezu în județul din nordul Moldovei s-a desfășurat atît înainte, cît mai ales în timpul răscociei. Într-o scrisoare din 12 mai, I. Nădejde își exprima bucuria aderării tînrului ofițer la mișcarea socialistă: „Îmi pare bine că ai trecut Rubiconul, ai să muncești mult, dar simpatia țărănilor și inteligența lor are să te alunge de orice pesimism”. Scrisoarea va fi confiscată și ulterior folosită de organele de anchetă la instrucția procesului, făcînd și obiectul unui virulent duel oratoric, în noiembrie 1888, în Parlament, între V. Gh. Morțun și Al. Marghiloman.

Lupta socialiștilor români potrivită condițiilor țării

Urmează studiile la facultatea de medicină din Bru-

zest, pe valea Oltuzului, cînd un grup de studenți moldoveni de la Paris trec granița pentru a lua parte la mișcarea revoluționară din Principate.

xelles (1892-1894), continuate apoi la Iași, unde va fi intern la clinica de chirurgie; în 1899 își va susține teza de doctorat. În capitala Belgiei frecvențează cercurile și cluburile socialiste pe unde trecuseră și alți frunțași ai începuturilor mișcării socialiste de la noi, C. Mille, V. Gh. Morțun, Al. G. Radovici. Va avea legături cu cercul de socialiști din jurul revistei *L'Ère nouvelle* (Paris), întemeiată și condusă de socialistul român George Diamandy.

Reîntors în țară, N. Quinezu este ales în Comitetul Executiv al Clubului muncitorilor din Iași (1894-1897). Același club îl propune deputat în alegerile comunale din septembrie 1894, împreună cu I. Nădejde, Gh. Petrovici și V.I. Speranția. Un an mai târziu este delegat la Congresul III al P.S.D.M.R. (4-5 aprilie 1895) unde este ales „consilier suplimentar” (membru supleant) al Consiliului general, iar din iulie 1895 este „însărcinat cu secretariatul partidei”. În această ultimă calitate, dr. N. Quinezu îl înlocuiește pe C. Mille, demisionat la 1 aprilie 1895 din Consiliul general și din partid. De notat că la propunerea dr. N. Quinezu se votează o rezoluție în care, plecînd de la necesitatea unei „direcțiuni bine definite a partidului și considerînd că unul din factorii cei mai de seamă în propagandă este presa, congresul interzice oricărui membru de partid să înființeze un ziar politic socialist personal”.

La 1 noiembrie 1894 apare *Lumea nouă*, organ zilnic al social-democrației române. Printre fondatorii cotidianului socialist, alături de Ioan și Sofia Nădejde, Gherea, V. Gh. Morțun, Al. G. Radovici ș.a., îl găsim și pe dr. N. Quinezu. Este unul dintre colaboratorii activi ai ziarului, publicație salutată de August Bebel ca „un semn de neoprită și victorioasă pătrundere a ideilor socialiste în toate țările cu cultură modernă”, iar de Karl Kautsky ca „un act tot atît de revoluționar ca și alegerea unui deputat socialist în parlament”.

Cunoscător al ideologiei revoluționare a lui Karl Marx dar și al realităților românești,

el sesizează acest mare adevăr: „Deosebirea dintre starea economic-socială a țării noastre și a celorlalte țări ne arată că tactica și lupta practică a socialiștilor români trebuie să fie adaptată condițiilor speciale ale țării noastre”.

Un loc deosebit în activitatea sa publicistică îl ocupă legăturile cu *Viața românească*, printre ai cărui întemeietori se numără. O mare prietenie l-a legat toată viața de D.D. Pătrășcanu și G. Ibrăileanu, mentorul revistei ieșene care îl scotea „printre prietenii cei mai aproape de inimă”.

Activitatea profesională i-a permis să cunoască mai multe județe ale țării, unde a funcționat ca medic, luînd contact nemijlocit cu realitățile sociale ale României. L-a revoltat „nepăsarea criminală față de groaznică mizerie a majorității poporului român” — cum scria într-un articol apărut în *Lumea nouă* —, dedicîndu-și întreaga viață luptei pentru îmbunătățirea situației „celor năpăstuiți”, „pentru a se da poporului muncitor drepturile politice pe care clasele stăpînitoare le-au monopolizat”.

Ultimii ani

În vara anului 1908, împreună cu sora sa și un nepot, se stabilește în Elveția ca medic al comunelor St. Niklaus, Grächen și Randa din cantonul Valais, în baza unui contract încheiat pe o perioadă de 5 ani. Se dedică cu aceeași pasiune pacienților săi „munții umili și muncitori din ținuturile în care Dumnezeu a adunat toate virfurile mai înalte de 4000 m într-un sobor de uriași”. Cîștigă dragostea bolnavilor și aprecierea autorităților, numele său căpătînd circulație în canton și în afara lui. Pragul casei sale țărănești de pe Valea Viège-ului a fost călcat de mulți oaspeți, tovarăși de idei cu gazda. Este perioada cînd poate fi localizată în timp întîlnirea sa cu V.I. Lenin care se afla la Geneva din decembrie 1907.

La expirarea contractului revine în țară, adus de dorul oamenilor și locurilor natale. În octombrie 1913, îl găsim

pe dr. N. Quinezu medic în combaterea epidemiei în județul Dolj; un an mai târziu, la 1 noiembrie 1914, este transferat ca medic al orașului Roman, unde rămâne până la moartea sa, survenită la 5 aprilie 1928.

La Roman, „unde sufla un vînt de idealism și înflorea în inima tuturor nădejdea unei lumi mai bune“, N. Quinezu avea să facă un adevărat apostolat din profesiunea sa de medic. Parcurge, cu trăsura sau pe jos, drumul pînă în cele mai prăfuite și uitate străduțe ale Țigului de pe malul Moldovei, pe orice vreme, să-și viziteze bolnavii, oameni sărmani „înghesuiți“ de sărăcie și boli, refuzînd de cele mai multe ori onorariul pentru consultații. Ca medic primar al orașului va fi la originea a numeroase acțiuni umanitare, fiind între altele, printre fondatorii azilului oamenilor săraci. Din această perioadă datează portretul zugrăvit de Ionel Teodorescu în *Masa umbrelor*: „Acest bătrînel ascuțit și cochec, cu mîini delicates de giuvaergiu, avea în ochi licărirea lui Anatole France“.

După făurirea statului național unitar român, în iulie 1919, este numit prefect al județului Roman, funcție în care stă un timp foarte scurt, întrucît condițiile în care trebuia să-și desfășoare activitatea nu puteau satisface spiritul său de democrat integru și nu concordau cu principiile sale despre societate și instituțiile ei, inspirate în continuare din doctrinele de pionierat ale socialismului. „În toate transformările prin care a trecut sufletul său — consemna la moartea dr. N. Quinezu statornică sa prietenă Izabela Sadoveanu — el rămîne același credincios pînă la moarte idealului său din tinerețe“.

Ing. Andrei C. DIMITRIU,
ing. Sorin C. DIMITRIU

MOVSES KHORENAȚI — „PĂRINTELE ISTORIOGRAFIEI ARMENE“

(Urmare din p. 29)

cine e, cine se trage din neamul nostru și cine a venit din afară de s-a amestecat cu noi devenind de-al nostru, și toate faptele, însemnînd în scris vremurile de la clădirea turnului fără noimă [Turnul Babel] și pînă acum“.

Movses a inclus în istoria sa și perioada dinaintea de anul 301, cînd, sub regele Trdat (Tiridates) II (287-332), Armenia a adoptat creștinismul ca religie oficială de stat. El a studiat, cel dintîi, textele și tradițiile privind formarea și evoluția poporului armean, care se mai păstraseră în scrierile din temple, în cronici și inscripții, în creațiile folclorice, în *Biblie* chiar; la aceste texte, autorul a apelat pentru a reconstitui genealogia arhaică a primilor regi armeni.

Istoria armenilor este formată din trei cărți avînd, în total, 192 capitole. Ea relatează evenimentele petrecute din preistorie pînă la căderea dinastiei Arșacuni (428) și, după toate probabilitățile, a început să circule din anul 483. Lucrarea are o primordiale valoare documentară istorică, etnografică și literară. Autorul a înregistrat cu scrupulozitate fapte istorice și tradiții populare, imagini vii ale spiritului generațiilor trecute. S-a dovedit un riguros cercetător al adevărului istoric și un mare patriot. Pentru metodologia pe care o creează Movses Khorenați, cel mai important principiu este cronologia: „istoria nu este adevărată fără cronologie“; cronologia trebuie să stea la baza alcătuirii istoriei pe temeiul datelor reale asupra epocilor trecute. Grijă sa față de pe-

riodizare a constituit principala criteriu care a justificat definirea lui și ca savant, nu numai drept cronicar.

Filologul Hracia Acarian scria despre Khorenați: „Dacă primul nostru mare scriitor a fost Mesrop Maștoț care, creînd alfa-

betul armean și literatura armeană, a eternizat limba armeană, premisă a națiunii armenice, al doilea mare scriitor a fost Movses Khorenați; întocmind *Istoria armenilor*, el a dat posibilitate poporului armean să devină conștient de ființa sa națională“.

Lucrarea lui Movses, care, pe lîngă cronologia istorică și genealogiile dinastiilor armenice, restituie consemnări epigrafice, descrieri geografice și etimologii onomastice și toponimice, și-a îndeplinit, în decursul veacurilor, menirea, ca îndreptar pentru cunoașterea istoriei Armeniei și a Orientului Mijlociu. Ea a fost utilizată ca manual în școlile armenesti medievale, devenind, apoi, obiect de studiu pentru istoricii evului de mijloc și ai epocii moderne din lumea întreagă. După ce a fost tipărită, în Italia oară, în 1695 la Amsterdam, *Istoria* a mai fost editată în numeroase rînduri, atît în limba armeană clasică (grabar) cît și în limba armeană modernă (aşkarhabar), cea utilizată astăzi. Din sec. XVIII, a început să fie tradusă și în alte limbi: latină, franceză, engleză, germană, italiană, rusă, maghiară.

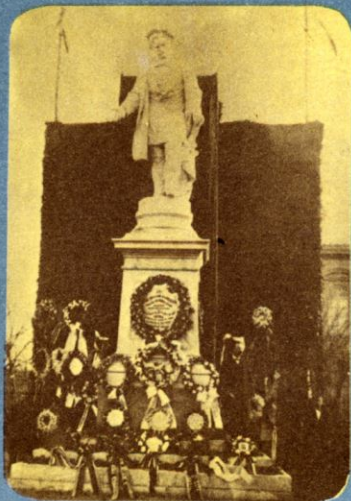
La imaginile din pp. 29 și 32: micul vîniet care împodobește un manuscris armean, din 1323, conservat în colecțiile Bibliotecii Matenadaran, din Erevan.

PLANSELE NOASTRE

① ② ③ ④ Imagini din expoziția *Bucureștilor de altădată în fotografii*, deschisă la Muzeul de istorie a Municipiului București, pe care am prezentat-o în nr. 5/1983 al revistei

Macheta artistică a planșelor: Arhitect Alexandra Tușui

vechi imagini bucureștene

Dezvelirea statuii lui I. H. Rădulescu, în 1881

**Oșteni în fața cazărmlii „Al. I. Cuza“ înainte
de plecarea în război pentru cucerirea
independenței de stat la 1877**

Spectacol de revistă, 1908

Coruri mixte

Hipodromul in toamna lui 1903

la Arenele Romane, 1906

**Personalul Atelierului
de vagoane C.F.R., la 1900**

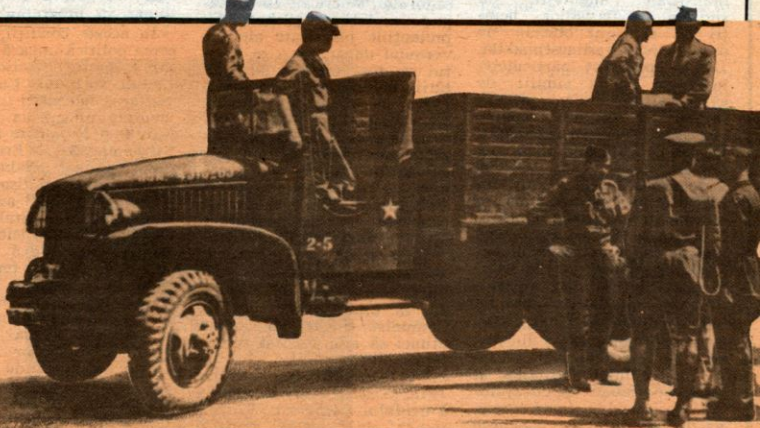

**Casele Gh. Păulescu, din Piața Palatului, în 1906;
în fundalul imaginii — cupola Ateneului român**

30 TONE DE AUR SE ÎNTORC ACASĂ

VIDA ISTVÁN

„O parte din averea noastră națională¹, capturată de hordurile naziste și depozitată în Apus, precum și rezerva de aur a Băncii naționale ungare au sosit marți seara la Budapesta, scria ziarul Szabad Nép [Poporul liber], în numărul său din 8 august 1946. În cinstea evenimentului, Gara de est, unde a sosit trenul care transporta aurul, a fost împodobită cu steaguri; un cordon de poliști a împresurat holul gării, așa încît nu se putea pătrunde înăuntru decît după o foarte severă legitimare.

Din partea ungară, la festivitate au participat Nagy Ferenc, președintele Consiliului de Miniștri, Gordon Ferenc, ministrul de finanțe, Gerő Ernő, ministrul transporturilor, iar din partea americană ambasadorul Arthur Schoenfeld și generalul George H. Weems, conducătorul misiunii americane. Comisia aliată de control a fost reprezentată de o delegație mai numeroasă, formată din ofițeri sovietici. Pe peron au fost trase mai multe autocamioane, pentru transportarea stocului de aur”.

În pivnițele Reichsbankului

La ora 8 seara, trenul compus din șapte vagoane și condus din localitatea Hegyesalom de mecanicii de locomotivă Kihlizi János și Kovács György,

a intrat în gară. După scurte alocuțiuni rostite de Gordon Ferenc și de generalul Weems, s-a apropiat de microfon secretarul de stat Nyárádi Miklós, reprezentantul guvernului, care a însoțit convoiul de la Frankfurt pînă la Budapesta. El a spus: „Raportez că am adus acasă 30 tone de aur curat”.

S-a deschis apoi primul vagon, care era încuiat și sigilat la la ușa căruia stăteau doi militari americani cu puști automate. A urmat predarea transportului. La încheierea operației, reprezentanții Băncii naționale au încărcat au-

rul în autocamioane și, sub stricte măsuri de siguranță, l-au transportat la Banca națională, unde, după o atentă cîntărire, l-au depus într-o trezorerie blindată.

Acest eveniment, deosebit de important pentru refacerea Ungariei postbelice, a fost precedat de o luptă politică și diplomatică de aproape un an.

Jefuirea metodică a Ungariei, începută la 19 martie 1944, odată cu ocupația germană a țării², a devenit generală după 15 octombrie,

¹ Articolul reproduș — într-o formă prescurtată și cu substituiri redacției Magazin istoric — din revista maghiară Historia, nr. 3/1979. Autorul articolului, candidat în științe istorice, s-a numărat printre participanții la al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

² Magazin istoric, nr. 3/1980.

o dată cu venirea la putere a regentului Szálasi Ferenc, căruia Horthy îi cedase puterea. Ca urmare a apropierei frontului și a armatei roșii, guvernul nyilasist [fascist] a încheiat o convenție cu guvernul german, în vederea transportării în Germania a instalațiilor industriale, valorilor artistice, materiilor prime și a produselor agricole și industriale ungurești. Cu sprijinul nyilaștilor, nemții au capturat obiecte de o valoare cvasiînestimabilă. De la persoane particulare, îndeosebi de la familii de evrei, ei au ridicat picturi, bijuterii, covoare scumpe etc. Conform unei evaluări făcute în aprilie 1946, au părăsit țara cca. 60 000 vagoane și 570 șleperi încărcate cu mărfuri, fără a mai menționa produsele transportate pe căi rutiere. După aprecierea guvernului ungar, valoarea globală a bunurilor jefuite de nemți a atins aproape 3 miliarde dolari (la cursul anului 1938).

În decembrie 1944, din poziția lui Temesváry László, președintele nyilasist al Băncii naționale, și cu ajutorul Gestapoului, toată rezerva de aur, valută și bancnote a băncii, precum și registrele, documentele, chiar și tipografia de bancnote și mașinile de scris au fost încărcate în vagoane. În convoi, au intrat, în 13 lăzi, ca o serie de valori tezaurizate, ca și unele piese ale Academiei de științe ungare. Inițial, aceste obiecte au fost transportate la Veszprém, apoi la Fertőbáz, iar de acolo, la începutul anului 1945, în Germania, la Spital am Phyrn, unde au ajuns și aproximativ 500 salariați ai Băncii. Când Armata 12 americană a eliberat orașul, o unitate a ei a oprit, ca trofeu de război, bunurile Băncii naționale ungare. În toamna anului 1945, circa 30 tone de aur și documente de valoare au fost transportate la Frankfurt pe Main, în pivnițele Reichsbankului, unde americanii concentraseră tot aurul, argintul și pietrele prețioase capturate de naziști din întreaga Europă.

Asigurări ferme

După încheierea ostilităților, partidele democratice și opinia publică ungară erau tot mai îngrijorate de soarta valorilor țării. În iunie 1945, primul ministru Dálnoki Miklós Béla, iar apoi ministrul de externe Gyöngyösi János au adus la cunoștința ambasadorului american la Budapesta, Arthur Schoenfeld, pretențiile justificate ale guvernului ungar, de a se restitui cât mai grabnic bunurile țării, bunuri aflate, în mare parte, în zona de ocupație americană. Diplomatul american s-a eschivat de la răspuns, motivând că nu are cunoștință despre existența unor asemenea valori în posesia armatei americane și nu cunoaște poziția guvernului său în problema în discuție.

Luni de-a rindul, de la Washington nu a sosit nici un răspuns. Partidele de stînga, în primul rînd Partidul Comunist Ungar, au hotărît atunci să aducă acest caz în fața opiniei publice. În numărul său din 20 octombrie 1945, *Szabad Nép*, cotidianul Partidului Comunist Ungar, și-a informat, primul, cititorii despre comorile ungurești care se aflau în Austria și Germania. La 5 decembrie 1945, cu ocazia discutării programului guvernului Tildy Zoltán în Adunarea Națională, Révai József, membru al Biroului Politic, secretar al Comitetului Central al P.C.U., a abordat și această problemă. „Marea națiune americană, Statele Unite ale Americii ar obliga națiunea ungară la mulțumire veșnică dacă, într-un gest de generozitate, ar consimți ca aceste bunuri, valori și mărfuri să fie returnate Ungariei”, a spus Révai József.

Situația economică grea, inflația galopantă, greutățile aprovizionării, lipsa materiilor prime și a combustibililor, nemulțumirea crescîndă a oamenilor muncii au făcut tot mai presantă aducerea în țară a instalațiilor de fabrică, mijloacelor de tran-

sport, navelor, materiilor industriale de bază, aflate în Occident. Oficialitățile și-au dat seama că rezervele Băncii naționale sînt absolut necesare pentru acoperirea valorii banului, pentru stabilizare. Recuperarea lor a devenit o problemă de interes național major. Ca urmare a inițiativei partidului comunist, noul guvern de coaliție, condus de Nagy Ferenc, a inclus chestiunea în programul său.

În aceste condiții, conducerea politică ungară s-a adresat Uniunii Sovietice, solicitîndu-i sprijinul. Cu prilejul vizitei delegației guvernamentale ungare la Moscova, între 9 și 18 aprilie 1946, Nagy Ferenc, Gerő Ernő, Gyöngyösi János, Szakasits Árpád au adus în discuție problema recuperării averii naționale ungare. Stalin a dat asigurări ferme delegației că Uniunea Sovietică va sprijini Ungaria să-și reprimească bunurile. Această problemă a fost inclusă pe ordinea de zi a consfătuirii miniștrilor de externe de la Paris. În cursul dezbaterilor, secretarul Departamentului de stat american, James Byrnes, a încercat să pună la îndoială valoarea obiectelor prețioase ungare aflate în Occident. În ultimă instanță însă, el a recunoscut că „ceva aur” există în paza autorităților americane din Frankfurt. Pentru liniștirea spiritelor, Byrnes a informat auditoriul că acest aur este revendicat de mai multe țări și că el va fi restituit celei „care are dreptul asupra lui”. Presa ungară, indiferent de partidul căreia îi aparținea, a salutat declarația lui Byrnes. Cu toate acestea, nu s-a scăpat din vedere că el nu a menționat data operației de restituire. Din nou, Partidul Comunist Ungar și-a ridicat glasul. La 22 mai 1946, deputatul comunist Szántó Zoltán a avut o intervenție în Parlament, în care a cerut energic — în interesul stabilizării [situației economice a țării] — ca administrația americană să ia de urgență o decizie. Ziarele de opoziție au apreciat și ele alocuțiunea lui Szántó Zoltán.

Magyar Nemzet, de pildă, patronat de Partidul Micilor Agrarieni, scria: „Interpelarea lui Szántó Zoltán nu a exprimat părerea unui deputat sau a unui partid, ci dorința generală, împărtășită de numeroși unguri”. Într-un apel rostit la radio, în limbile engleză și maghiară, Károlyi Mihály, fostul președinte al Republicii ungare din ianuarie-martie 1919,

sportarea în țară a întregului stoc de aur maghiar. Peste 24 ore, Acheson a înmănat un memorandum lui Nagy Ferenc, în care, printre altele, se preciza că Statele Unite ale Americii sînt dispuse să restituie aurul Băncii naționale ungare, aflat în custodie americană, cu o condiție: dacă guvernul ungar va constata că o parte a acestui aur nu-i aparține, să îl restituie pro-

Operația, desfășurată în prezența unor specialiști americani în finanțe, a durat cinci zile. Cele 29 985 kg aur curat — compus din 2 696 bare de aur și 40 saci cu monede de aur — au fost împachetate în 1 291 saci de cîneapă cu dimensiunea de 40 x 80 cm. Transportul la gară s-a făcut cu un convoi format din 18 autocamioane militare. Metalul prețios a fost depus apoi în trei vagoane americane de marfă. Pentru paza trenului, Comandamentul suprem american din Europa a desemnat 28 însoțitori din poliția militară. Secretarul de stat ungar Nyárádi, colonelul american Bray, comandantul convoiului, și alte persoane oficiale au fost cazate în vagonul-restaurant, vagon pe care, inițial, Hitler îl destinase Evei Braun. În 1946, el se afla în posesia forțelor americane de ocupație.

La 5 august 1946, orele 6 p.m., trenul ce transporta aurul a plecat din Frankfurt. Pe traseu, îndeosebi în gări, îl așteptau gărzii militare întărite. Cînd a atins zona sovietică de ocupație din Austria, la Sankt Valentin, în tren au urcat și doi maiori sovietici. Comandamentul sovietic a supravegheat și el, cu multă atenție, convoiul. La 6 august, ora 10.30, trenul a ajuns la Viena, iar după-amiază la ora 13.30, a atins granița ungară. După un scurt popas acolo, și-a continuat drumul, sosind la Budapesta, fără probleme, deși cu cîteva ore întîrziere.

Ulterior a început transportul spre casă al instalațiilor de fabrică și al materiilor prime. S-au primit apoi vapoarele și mijloacele de transport feroviar, precum și toate instalațiile și proprietățile Băncii naționale ungare.

În românește de
Ladislav GERGELY

Funcționari ai Băncii naționale a Ungariei recepționează valorosul transport

În p. 33: Frankfurt pe Main. Aurul este descărcat din autocamioane americane, pentru a fi încărcat în vagoane

întors de curînd din emigrație, a cerut marilor puteri occidentale să manifeste înțelegere în această problemă.

Cu cîteva ore întîrziere

Ultimul episod al luptei politice și diplomatice pentru recuperarea avuției naționale a Ungariei s-a consumat la Washington, cu ocazia vizitei unei delegații guvernamentale ungare. În timpul tratativelor purtate de Dean Acheson, adjunctul ministrului de externe american, cu delegația ungară, șeful guvernului de la Budapesta, Nagy Ferenc, a cerut să se urgenteze tran-

prietarilor în drept. În plus, ungurii au primit promisiuni că li se vor returna bunurile capturate de germani nu numai după 20 ianuarie 1945, [data încheierii armistițiului între Ungaria și Națiunile Unite la Moscova; în aceeași zi, Ungaria a declarat război Germaniei], ci și după 15 octombrie 1944 [data lăvirii de stat organizate de partidul fascist Crucile cu săgeți și a venirii la putere a lui Szálasi Ferenc].

La 30 iunie 1946, Departamentul de stat al S.U.A. a anunțat guvernul ungar că predarea rezervelor de aur ale Băncii naționale poate începe.

LOIALITATE ȘI TRĂDARE ÎN JAPONIA FEUDALĂ

FLOREA ȚUIU

În perioada secolelor XII-XIX, deci timp de aproape opt veacuri, rivalitatea dintre instituția imperială și cea a șogunatului, în Japonia¹, a exprimat, în cel mai înalt grad, fărimitaarea feudală și disensiunile interne. În lupta pentru unificarea țării și instaurarea unui echilibru politic, s-au distins și cei trei eroi, ale căror fapte le evocăm aici.

„Dacă nu cinți...”

În prima jumătate a sec. XVI, în Japonia continua să dăinuie anarhia politică generată de numeroasele ciocniri între daimyo (lorzi feudali), pentru mărirea posesiunilor teritoriale. Practic, în țară nu mai exista nici un fel de putere centrală. Șogunul (dictatorul) din capitala țării, Kyoto, care deposedase de puterea politică familia imperială, nu mai era de mult capabil să controleze efectiv întreg arhipelagul nipon și, din această cauză, în provincii războaiele se țineau lanț. Japonia traversa ceea ce istoricii denumesc *Sengoku Jidai* (perioada războaielor din țară), care a durat, începând din 1467, peste o sută de ani. În această epocă de dezordine politică generală, de trădări, războaie și distrugerii materiale, trei tineri de origine modestă, Oda

Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi și Iyeyasu Tokugawa au urcat, datorită calităților lor, pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei sociale, cîștigîndu-și locuri de frunte în rîndul eroilor istoriei nipone. Înzestrați cu un deosebit simț militar și politic, ei au reușit, într-o perioadă relativ scurtă, să refacă unitatea și stabilitatea politică a țării, menținute apoi timp de peste 250 ani. Memoria poporului i-a păstrat alături, în ciuda deosebirilor dintre caracterele și strategiile lor, deosebiri sintetizate într-o alegorie, ce redă atitudinea adoptată de fiecare dintre ei față de o pasăre cîntătoare: „Dacă nu cinți, am să-ți succese gîtul”, spunea Nobunaga; „Dacă nu cinți, am să te silesc să cinți”, spunea Hideyoshi; „Dacă nu cinți, am să aștept pînă ai să cinți”, afirma Tokugawa.

Oda Nobunaga s-a născut în 1534. La 15 ani a rămas orfan de tată. Pentru că n-a reacționat atunci cînd vecinii i-au acaparat moșiile, a fost poreclit *Baka-dono* (lordul nebun). Profund dezamăgit de această comportare, dar și pentru a-l trezi la realitate, tutorele lui și-a făcut harakiri. Sacrificiul nu a rămas fără efect. Oda Nobunaga s-a ambiționat și a început o serie de războaie cu vecinii, ajungînd, în scurt timp, să pună stăpînire pe toată provincia Owari. În timpul acestor lupte l-a remarcat pe Toyotomi Hideyoshi, un fecior de țăran, de aceeași vîrstă cu el. Ambițios și inteligent, Hideyoshi a devenit repede mina dreaptă a lui Nobunaga. În

¹ Magazin istoric, nr. 2/1979.

În pp. 36-37: cucerirea castelului din Osaka (detalii). Întreaga compoziție, relatînd, în texte și imagini, viața șogunului Iyeyasu Tokugawa, se întinde pe cinci rînduri și este opera pictorului Kano Tannvu (1602-1674)

1559, Nobunaga și Hideyoshi i-au declarat război lui Imagawa, unul dintre cei mai puternici feudali din partea centrală și de est a marii insule Honshu. La 18 ani, cel de-al treilea tânăr, Iyeyasu Tokugawa, lupta alături de Imagawa, care a fost ucis de Nobunaga. Deoarece succesorul lui Imagawa l-a ofensat de moarte pe Iyeyasu, acesta a trecut de partea lui Oda Nobunaga, împotriva urmașilor lui Imagawa.

După ce acești trei războinici au mai cucerit câteva provincii, au mers la Kyoto pentru a obține recunoașterea oficială a teritoriilor dobândite cu sabia. Yoshiteru, șogunul Japoniei, l-a confirmat posesiunile și, mai mult, l-a numit pe Nobunaga în funcția de viceșogun. După patru ani, în urma unui complot, Yoshiteru a fost asasinat, iar urmașul legal, fratele lui, Yoshiaki, a fost izgonit din Kyoto. Yoshiaki i-a cerut sprijin militar lui Nobunaga, și acesta i l-a acordat, atacând Kyoto și instalându-l în scaunul de șogun, Nobunaga rămânând în continuare viceșogun. Faptul că Yoshiaki ducea o viață ușoară și neglija treburile țării, a creat o stare de tensiune între ei. Sfătuit de adepții săi, șogunul a încercat de două ori să-l înlăture pe viceșogun. După prima tentativă nereușită, Yoshiaki i-a cerut iertare lui Nobunaga pentru comportarea lui. Deși era necruțător, din loialitate față de fratele lui ucis, Nobunaga l-a iertat și l-a lăsat în continuare șogun. A doua ucneltire a lui Yoshiaki l-a scos însă din fire pe Oda Nobunaga, care l-a detronat în 1572, s-a instaurat el însuși ca șogun și a început campania de unificare și pacificare a țării. În intenția de a pune capăt anarhiei, Nobunaga a exterminat practic toți preoții din templele budiste fortificate de pe Muntele Hiei de lângă Kyoto

— care trecuseră la operațiuni politice și militare, punând astfel în pericol pacea internă.

Nobunaga s-a purtat cu totul altfel față de misionarii portughezi, veniți pentru prima oară în Japonia, în 1543. Aceștia îi facilitau

contactele cu europenii, de la care a obținut armele de foc, tehnica fortificării castelelor și cunoștințele necesare creării unei flote puternice.

În 1582, Oda Nobunaga a fost asasinat de unul dintre cei mai apropiați generali ai săi, Akachi Mitsuhide. Într-un moment de destindere, șogunul îl atinsese cu evantaiul pe cap, pe general, poate în glumă; Mitsuhide a considerat că gestul reprezenta o ofensă atât de gravă încât numai moartea celui ce i-o adusese o mai putea spăla. Imediat după asasinat, Mitsuhide a ocupat Kyoto și l-a forțat pe împărat să-l numească șogun.

Napoleonul Japoniei

Victoria lui a fost însă efemeră. Îndată ce a fost înștiințat de fapta lui Mitsuhide, Hideyoshi, a părăsit campania militară în care se afla și s-a îndreptat spre Kyoto, pentru a-l răzbuina pe Oda Nobunaga. Hideyoshi a ocupat fără dificultăți Kyoto și l-a înscăunat ca șogun pe Samboshi, nepotul lui Nobunaga.

Hideyoshi a intenționat să supună Coreea și China dar n-a reușit. Excelent strateg militar pe uscat, s-a dovedit mai puțin inspirat în luptele pe mare. Obligat de generalul coreean Yi-sun să dea o astfel de bătălie a fost învins, deoarece Yi-sun a folosit, pentru prima oară în istoria navală militară, corăbii de război având structură de metal.

Ca fecior de țăran, neavând deci origine nobilă, Hideyoshi n-a putut ajunge oficial la titlul de șogun. Demersurile lui de a fi înfiat de vreunul din membrii vechii și vestitei familii Fujiwara au dat greș. De aceea a trebuit să se mulțumească cu titlul de *Kam-paku* (virtual dictator) ce i-a fost conferit în 1588. Cîteva ani mai tîrziu, Hideyoshi a fost gratificat și cu titlul de *Taiko*, corespunzător „celui mai înalt și apreciat rang”. De fapt, a condus țara ca un adevărat șogun. Se spune că nimeni nu a știut, mai bine decît el, cînd să lovească cu fermitate și cînd să recurgă la compromis și conciliere. În toate acțiunile întreprinse s-a călăuzit după vechi maxime chineze, ca, de exemplu, că cel mai bun conducător de oști este acela care cîștigă bătăliile fără vărsare de sînge sau că un inamic în disperare nu trebuie atacat, deoarece este cel mai greu de învins. A dovedit, de asemenea, un curaj uimitor. De două ori s-a dus singur și neînarmat în tabăra dușmanilor pentru a duce tratative. Avea și foarte mult tact. Călătorind odată alături de Iyeyasu Tokugawa și aîlînd că acesta fusese tocmît de

¹ În alte surse, inclusiv în articolele apărute în *Magazin istoric*, este menționat anul 1542. Vezi nr. 7/1973.

dușmani să-l ucidă. Hideyoshi i-a încredințat propria sabie, rugându-l să i-o ducă, sub pretextul că era prea grea pentru vârsta lui înaintată. Dându-i lui Iyeyasu o astfel de dovadă de încredere, l-a obligat să-i fie loial.

Înainte de a pleca într-un război, Hideyoshi se interesa în amănunt despre capacitatea și mijloacele inamicului, folosind, în acest scop, spioni *ninja*, vestiți în epoca feudală niponă.

Pentru marile sale calități, Hideyoshi a fost considerat de unii istorici drept „cel mai mare om de stat al secolului”, iar pentru capacitatea lui militară a fost supranumit „Napoleonul Japoniei”.

Pe patul de moarte, Hideyoshi l-a rugat pe Iyeyasu Tokugawa să preia funcția supremă în stat, până ce fiul său, Hideyori, va deveni major. În ciuda stăruințelor, Iyeyasu a refuzat spunând că nu ar fi fost în stare să se achite de greaua sarcină încredințată, așa cum reușise Hideyoshi. Așa s-a ajuns la instaurarea unei regențe alcătuită din cinci *Tairo* (înalți consilieri), conduși de Iyeyasu.

Ultima uneltire

Curînd, membrii regenței au început să țeasă intrigi împotriva lui Iyeyasu. Unindu-se și cu alți nobili feudali, ei au reușit să strîngă o armată, al cărei efectiv era de două ori mai mare decît cel al forțelor lui Tokugawa. Lupta s-a dat în mai 1600, la Sekigahara, localitate situată la circa 100 km nord-est de Kyoto. Iyeyasu a obținut o victorie decisivă asupra adversarilor. Potrivit unor surse, pe cîmpul de luptă au rămas 40 000 morți.

Peste trei ani, în 1603, Iyeyasu Tokugawa s-a declarat șogun. A reîmpărțit pămînturile, favorizîndu-i pe cei care îi dovediseră credință și supunere. Pentru a preveni răzvrătirile, el i-a obligat pe daimyo să-și construiască reședințe și în noua capitală, Edo, unde soțiile și ficele lor să rămînă ca virtuali ostateci. Totodată, a instaurat obiceiul ca feudații să vină de două ori pe an la Edo, ca să-i presteze jurăminte de loialitate și să achite un tribut substanțial.

În 1605, Iyeyasu s-a retras din funcția de șogun, lăsîndu-l în loc pe fiul său Hidetaka și s-a stabilit la Shizuoka, o localitate la circa 150 km sud de Edo, unde a rămas pînă la sfîrșitul vieții (1616). De aici a continuat, de fapt, să conducă țara. În acea perioadă, apăruse un nou pericol: un mare număr de japoanezi creștinași se strînseseră în jurul lui Hideyori, fiul lui Hideyoshi, convinși că, dacă acesta va pune mîna pe putere, vor avea un sprijin de nădejde în el. În 1614, Iyeyasu a răspuns prompt uneltirilor lui Hideyori și creștinilor. Hideyori și mama lui, aflați în Osaka, s-au sinucis ca să nu fie nevoiți să se predea. După căderea fortăreței din Osaka, Iyeyasu a introdus absolutismul și, odată cu el, acea dictatură care a izolat Japonia de lume pînă în 1867, cînd Tokugawa, ultimul șogun, a fost forțat să retrocedeze puterea în stat împăratului Meiji¹.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Mircea Mușat, Ion Ardeleanu — **DE LA STATUL GETO-DAC LA STATUL ROMÂN UNITAR.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 728 pp., 77 lei: amplă lucrare de sinteză, bazată pe o vastă documentare, folosind cu precădere documente de arhivă, în mare parte inedite, consacrată multimilenarei istorii statale românești: luptei românilor pentru libertate, dreptate, independență, unitate și progres social, evidențînd recunoscuta „capacitate a poporului nostru de a se opune ferm și eficace năvălitorilor și cîmpitorilor din orice parte ar fi venit, de a depăși momentele de vitregie și de cumpănă pe care istoria le-a iscat în această parte a Europei”.

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA B. IZVOARE NARATIVE. VOL. I** (sub redacția acad. Ștefan Pascu; volum publicat de: Nicolae Edroiu, Ileana Bozac, Ladislau Gyemánt, Volker Wollmann, Alexandru Neamțu, Costin Feneșan).

Editura Academiei, București, 1983, 490 pp., 50 lei: relatări din perioada 1773-1785 din care revista noastră a publicat fragmente în avanpremieră, în nr. 10/1978.

● **DAVID BRITTON FUNDERBURK — POLITICA MARII BRITANII FAȚĂ DE ROMÂNIA (1938-1940).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 224 pp., 23 lei: studiu dens asupra strategiei economice și politice britanice, din care revista noastră a publicat în avanpremieră în nr. 5-8/1982.

● **STUDIUL DE ISTORIE A ARTEI** (sub redacția lui Mircea Țoca).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 300 pp., 26 lei: cercetări semnate de Gheorghe Arion, Alexandru Bauer, Margit Benkő Nagy, Aurel Chiriac, Andrei Kovács, Viorica Guy Marica, Ștefan Matei, Gheorghe Măndrescu, Adriana Morar, Marius Porumb, Nicolae Sabău, Ioan Șerban, Ioan Tașa, Mircea Țoca.

Lucrări apărute sub egida Direcției generale a Arhivelor statului:

● **TEZAUAR MEDIEVAL VÎLCEAN. VOL. I** (volum întocmit de: Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Andreescu).

București, 1983, 430 pp., 28 lei: catalogul a 1 204 documente dintre 1388 și 1715 aflate la Arhivele statului din Rimnicu Vîlcea.

● **SCRIEREA CHIRILICĂ ROMÂNEASCĂ** (în colaborare cu Facultatea de istorie și filozofie a Universității București; autori: Veronică Vasilescu, dr. Aneta Boiangiu).

București, 1982, 139 pp., 66 lei: album de paleografie cu numeroase reproduceri după documente medievale românești.

¹ Magazin istoric, nr. 7/1982.

A. J. P. Taylor și lordul Beaverbrook

UN MARTOR INCOMOD (II)

Peste trei sferturi din biografia pe care istoricul britanic A.J.P. Taylor o închină lui Max Aitken, lord Beaverbrook — financiar, industriaș, om politic, om de stat și unul dintre marii magnai de presă ai Angliei și ai lumii occidentale — se ocupă de ultimii 35 ani din cei 85 trăiți de acesta. Nu e de mirare: a fost perioada cind această personalitate de frunte a vieții publice din Marea Britanie a lăsat să treacă pe un plan secund rivala de a-și spori cu orice preț averea și s-a consacrat cu trup și suflet (ambele de un excep-

țional dinamism) altor țeluri, mai puțin egoiste și meschine. Dintre ele, două au precumpănit: gazetăria, căreia i-a adus importante inovații, preluate ulterior de numeroși dintre confracții săi, și slujirea patriei sale de adopțiune. Pentru a doua oară, el a devenit ministru — și tot în vreme de război. Nici de data aceasta nu a funcționat prea mult în fruntea departamentului. Dar contribuția sa a fost esențială pentru supraviețuirea Angliei în cel mai critic moment din istoria acestei țări.

Imperiul de hirtie

Bineînțeles, nu se poate vorbi despre o transformare a lui Beaverbrook, de pe o zi pe alta, dintr-un demon al speculațiilor de bursă și al sfiorărilor de culise într-un arhanghel al cauzelor populare și al devoțiunii patriotice. Taylor are grijă să atragă atenția cititorului că o asemenea mutație nu s-a produs și nici nu se putea produce. Milionarul a rămas atașat milioanei sale și nu s-a dat înapoi să le înmulțească, iar intrigantul politic a păstrat, pînă la sfîrșitul vieții, gustul comploturilor din umbră. Erori de apreciere, prejudecăți și idei preconcepute, elanuri și rezerve lipsite de temei, o anumită înghustime de vederi, lipsa de clarviziune în materie de relații internaționale sînt numai cîteva dintre deficiențele care s-au făcut simțite din plin în activitatea lui. Ca să nu mai vorbim despre uimitoarele contradicții succesive și uneori chiar simultane din atitudinile sale.

Începînd din 1922, cotidianul *Daily Express* își sporea neconținut tirajul și, după părerea lui Taylor, meritul îi revenea în mare măsură lui Beaverbrook. „Acesta a adus ziarului trei lucruri, scrie istoricul britanic. I-a adus bani mai mulți, o conducere mai bună și o prezentare mai vie. Între 1919 și 1922, el a investit 200 000 lire sterline pentru îmbunătățirea mașinilor tipografice... și pentru achiziționarea unor masive cantități de hirtie. Cea mai mare parte din această investiție avea un scop precis: să ofere un spațiu cit mai larg publicității. Folosirea reclamelor ca principală sursă de venituri a unei publicații a fost marea inovație a lui Beaverbrook ca magnat al presei¹. Primele lucruri pe care le citea, în fiecare dimineață, erau paginile rezervate publicității. Asta

corespundea perfect caracterului său. Mai mult decît orice, Aitken a fost omul reclamei chiar atunci cînd nu se ocupa de probleme direct comerciale. Pe linie politică, el a făcut de asemenea publicitate prietenilor săi—Lloyd George, Winston Churchill și alții — sau cauzelor ce i se păreau că merită a fi promovate. După părerea lui, nu are nici o importanță ce se spune despre tine, principalul este să se spună ceva...

...Beaverbrook recruta tineri talentați, cu idei îndrăznețe, și le plătea cele mai mari salarii din presa londoneză... Dar nu numai banii îi asigurau fidelitatea redactorilor, ci și felul lui de a se comporta, solicitundinea pe care o arăta celor ce lucrau cu el. E tot atît de adevărat că le urmărea munca îndeaproape, sciind-i neconținut, ceea ce stîrnea adesea nu numai iritare, ci și exasperare, ba chiar accese de furie din partea celor astfel tutelați².

Beaverbrook a numit în postul de redactor-șef al lui *Daily Express* pe tinărul american R.D. Blumenfeld, că-

¹ Pînă în ziua de astăzi, presa „independentă” (cu alte cuvinte, cea care nu este subvenționată direct de un partid politic) din lumea capitalistă trăiește în primul rînd de pe urma reclamelor. Lipsa lor a dus la dispariția a numeroase ziare și publicații periodice, chiar atunci cînd tirajele lor atingeau cifre fabuloase — n.r.

ruia i-a dat apoi ceea ce el numea „mină liberă”. Această însemna că venea rar în redacție, nu se amesteca în treburile de zi cu zi, nu citea nici măcar articolele de fond, înainte de a fi publicate, și nu intervenea în probleme tehnice, în care dealtfel nu se pricepea cituși de puțin. Pe de altă parte, după lectura ziarului, când se afla la Londra, îl bombarda pe redactorul-șef cu nenumărate bilețele și telefoane, criticându-l sau laudându-l pentru ceea ce apărase în paginile cotidianului. Deprinderea și-a păstrat-o chiar și atunci când se afla în străinătate, astfel că bietul redactor-șef se trezea, la orice oră din zi și din noapte, cu un telefon din partea lui Aitken, care îl suna fie din Australia, fie din Africa de Sud sau de la New York, pentru a-i reproșa ceva ce nu-l satisfăcuse sau a-l îndemna să insiste asupra unei teme care nu i se păruse bine tratată.

„Principalul acționar”, cum îi plăcea lui să se autointituleze, inspira — dacă nu chiar impunea — adevărate campanii împotriva unor partide și oameni politici din Marea Britanie. Dar, ori de câte ori cei vizati protestau ori îi cereau să pună capăt atacurilor, el le răspundea, cu o simulație inocentă, că nu are nici un cuvânt de spus în orientarea ziarului și în conținutul lui. „Nu eu sînt redactorul-șef, susținea el, aproape invariabil, în astfel de cazuri. Orice încercare de a mi se atribui vreo răspundere pentru ceea ce vede lumina tiparului... pornește fie din ignoranță, fie din rea voință!”.

Bineînțeles, această ipocrizie îi servea de minune interesele. Totuși, după cum afirmă Taylor, a existat un singur subaltern față de care Beaverbrook nu îndrăzne să-și manifeste tirania sau, când o făcea, trebuia nu rareori să dea înapoi. E vorba de sus-amintitul R.D. Blumenfeld, cel dintîi redactor-șef al lui *Daily Express*. Taylor relatează o întâmplare semnificativă în această privință:

„Blumenfeld era un ziarist unanim respectat și cu mare

experiență. El era singurul care își permitea să încheie o conversație telefonică cu Beaverbrook spunându-i: «Ia mai tacă-ți gura, Max!» sau chiar: «Du-te dracului și lasă-mă în pace!»... Într-o zi, patronul a intrat, ca o furtună, în biroul redactorului-șef și a început să urle:

— Unde naiba e Blumenfeld?

Și, cum redactorul-șef întirzia să apară, Beaverbrook, clocotind de enervare, i-a măturat, dintr-o lovitură, toate hîrțile, dosarele, creioanele și alte obiecte ce se mai găseau pe masa de lucru, zvirlindu-le pe covor. Într-un tirziu, Blumenfeld și-a făcut apariția. Văzînd dezastrul care se producea în absența lui, el a întrebat, pe un ton liniștit:

— Cine a făcut asta?

— Eu! a strigat Beaverbrook. Ascultă, am ceva foarte important de discutat cu d-ta!

— O clipă Max, l-a întrerupt celălalt, la fel de liniștit. Mai întîi, adună de jos totul și pune lucrurile la loc, așa cum erau, pe birou. Abia după aceea o să stau de vorbă cu dumneata!

Timpe de cîteva secunde, Beaverbrook s-a holbat la Blumenfeld, de parcă acesta i s-ar fi adresat într-o limbă complet necunoscută. Apoi, «principalul acționar» a izbucnit în ris. Proasta sa dispoziție se topise ca o zăpadă căzută în luna mai. Blind ca un mie-lușel, a răspuns:

— Firește că le pun la loc. Nici nu mă gîndeam altfel!”

În 1924, Beaverbrook s-a angajat într-o serie de complexe tranzacții cu lordul Rothermere, fratele și executorul testamentar al lordului Northcliffe. După moartea acestuia, în 1922, Beaverbrook și Rothermere au rămas singurii magnati ai presei britanice și, ca toți monopolistii din lume, au încheiat acorduri reciproc avantajoase pentru a-și împărți piața. În aparență, cotidienele lor, *Daily Express* și, respectiv, *Daily Mail*, își făceau concurență. În realitate, Rothermere a cumpărat de la Beaverbrook 49 la sută din acțiunile lui *Daily Express* și i-a vîndut 80 000 acțiuni ale lui *Daily Mail*, astfel că

cei doi rivali au devenit, de fapt, parteneri.

Un an mai tirziu, Beaverbrook a cumpărat cîteva ziare provinciale, pe care i le-a revîndut, aproape imediat, lui Rothermere, cîpătînd drept „comision” cotidianul londoniez de seară *Evening Standard* și alte 40 000 acțiuni la *Daily Mail*. Puțin după aceea, el a creat redacții și tipografii la Manchester și Glasgow, pentru a scoate *Daily Express* în ediții locale, și a înființat, la Edinburgh, *Scottish Daily Express*, ca un ziar special pentru Scoția.

Imperiul de hîrtie (tipărită) a lui Beaverbrook a continuat să se extindă, prin cumpărarea altor publicații britanice (inclusiv un săptămînal specializat în agricultură), americane și canadiene. În 1933-1934, după ce a răscumpărat destul de ieftin acțiunile pe care Rothermere le avea la *Daily Herald*, a vîndut, cu un mare beneficiu, cele pe care el însuși le deținea la *Daily Mail*.

Splendida izolare

Sub conducerea priceputelor echipe pe care Beaverbrook le numise în fruntea redacțiilor, ziarele și publicațiile sale au prosperat, tirajele lor crescînd neconținut, mai ales în anii '30. După propria lui mărturisire, Aitken a urmărit personal, vreme de peste două decenii, modul cum se făcea difuzarea. Unul din posturile lui favorite de observație era în apropierea celebrului magazin universal „Harrods”, unde stătea ca-suri întregi pentru a vedea în ce ritm se cumpără *Daily Express* și *Evening Standard*.

Fără îndoială însă nu această este principala explicație a succesului celor două cotidiene. Simțînd pulsul opiniei publice și dornic de a avea cît mai mulți cititori, Beaverbrook a permis redactorilor și celorlalți colaboratori ai săi să-și exprime păreri și să adopte atitudini care nu coincideau cu ale lui, ba chiar veneau uneori în flagrantă contradicție cu ele.

„Cea mai mare achiziție a lui pentru *Evening Standard* a fost caricaturistul David Low, scrie Taylor. Acesta era un artist de geniu, cu o orientare politică foarte precisă, care se opunea aproape în toate privințele concepțiilor lui Beaverbrook. De pildă, Low era un entuziast susținător al Societății Națiunilor și al politicii de securitate colectivă, ca să nu mai vorbim de celelalte vederi ale sale în materie de politică internă — vederile unui socialist de stînga. Totuși, Beaverbrook nu s-a amestecat niciodată în activitatea lui, nu a încercat să-l cenzureze și nu a avut nimic de obiectat împotriva nici unuia dintre desenele sale. Lucru cu atât mai remarcabil cu cît causticul condei al lui Low nu l-a cruțat nici pe el: în multe caricaturi, chipul lui Aitken apărea într-un colțisor, ca un spiriduș pus pe rele,

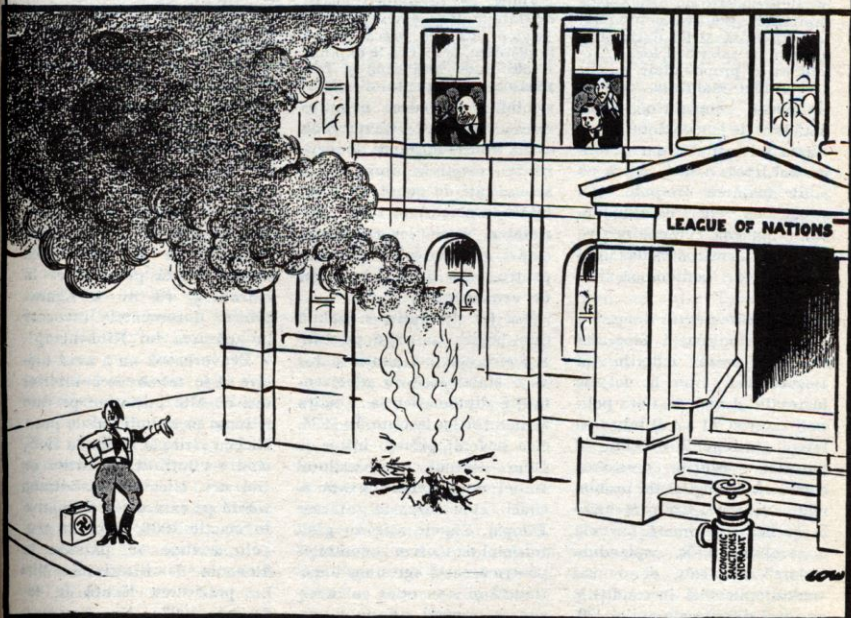
alături de puternicii zilei. Cu siguranță că, departe de a-l indispuce, această prezență lingă prim-miniștri britanici, președinți americani și dictatori europeni îl măgulea, chiar dacă îl zugrăvea într-o lumină ironică... În orice caz, timp de aproape douăzeci de ani, Low a publicat tot ce a creat, fără ca nimeni să-l stînje-nească”.

La fel de puțin stînje-niți s-au simțit și alți colaboratori mai mult sau mai puțin permanenți ai publicațiilor lui Aitken, de la scriitorul H.G. Wells pînă la deputații labur-iști de stînga Tom Driberg, Aneurin Bevan și Michael Foot. Toți i-au devenit prieteni personali foarte apropiați. Dar Beaverbrook oferea surprize similare nu numai în privința oamenilor cu care avea de-a face, ci și a situațiilor cu care era confruntat. În 1929, el a vizitat Moscova și Leningra-

dul, fiind primul fost ministru într-un guvern britanic care făcea o călătorie în Uniunea Sovietică după Revoluția din Octombrie. De atunci încolo, a militat pentru o politică de apropiere între Anglia și U.R.S.S., arătînd că „socialismul a devenit o realitate pe care nimeni nu o mai poate tăgădui”.

La fel de neconformist s-a dovedit poziția lui în timpul marii crize economice din 1929-1933. Ridicîndu-se împotriva tendinței de rezolvare a crizei pe umerii proletariatului, prin concedieri masive și scăderea sistematică a salariilor, el a organizat o adevărată campanie, atît ca deputat în Parlament, cît mai ales ca proprietar de ziare, pentru o mai echitabilă repartizare a poverilor. Iată ce scria el, în 1931, în *Daily Express*: „Capitaliștii care in-

Dacă ne-a mers cu Reichstagul, de ce nu ne-ar merge și cu Liga Națiunilor? (caricatură antifascistă semnată de David Low; s-a apreciat că David Low a reprezentat cea mai prețioasă achiziție a lordului Beaverbrook pentru Evening Standard)

vestesc bani într-o întreprindere sînt obligați să acorde o recompensă materială celor pe care îi pun la muncă. În perioade bune din punct de vedere economic, patronilor li se îngăduie să realizeze profituri frumoase. În perioade dificile, ei trebuie să suporte partea ce le revine din pagubă”.

Iar la 1 mai 1932, în *Sunday Express*: „Trebuie să privăm Banca Angliei de puterea ei de a reglementa fluxul banului și circulația fiduciară, de a determina creditele și volumul lor. Cer ca această putere și răspundere să revină guvernului, controlat de Parlament... Forța bancherilor trebuie anihilată. Ei și-au utilizat-o atît de prost, încît au dovedit că nu sînt custozi vrednici ai banului public”.

Taylor comentează: „O astfel de doctrină, care evocă imediat conceptul de naționalizare a instituțiilor bancare, pare astăzi la mîntea cocoșului. Dar în anii '30 nu era așa, mai ales în cercurile conservatoare în care se învîrtea Beaverbrook. Și nici în zilele noastre nu prea există capitaliști care să accepte ieșirea din criză altfel decît strîindu-i pe salariații lor... Aitken nu a propovăduit numai aceste idei înaintate, ci le-a și aplicat, nemîcșorînd niciodată lefurile personalului său... Marea lui calitate, dar și marea lui lipsă, a fost că era cu mult înaintea timpului său și că avea vederi care au devenit monedă curentă pentru generația următoare, dar erau inaccesibile contemporanilor săi”.

Din păcate pentru dragostea pe care i-o poartă biograful său, nu toate vederile lui Beaverbrook erau la fel de înaintate. Astfel, în sfera politicii externe, el a militat, de-a lungul întregului deceniu al patrulea, pentru detașarea completă a Angliei de problemele europene. Era o revenire la vechea și perimată formulă a secolului XIX, „splendida izolare”, pe care el o mai redea aplicabilă în condițiile cu totul diferite ale anilor '30.

Venirea la putere a lui Hitler și agresivitatea vizibilă și crescîndă a celui de-al treilea Reich, departe de a-l modifica optica, nu au făcut decît să o împingă pînă la limite care frizau inconștiența și iresponsabilitatea.

Taylor nu trece sub tăcere acest capitol lipsit de glorie din viața subiectului său. El citează dintr-un articol al acestuia, publicat la 9 octombrie 1933: „Cu cit mai mare este pericolul de război, cu cit beligeranții sînt mai aproape de hotarele noastre, cu atît mai mult trebuie să ne retragem din Europa”. Iar la 29 iulie 1934, după atentatul nazist de la Viena, care costase viața cancelarului Dollfuss: „De ce să ne angajăm la luptă pentru independența Austriei?... Cu ce ne alegem în schimbul unei obligații atît de grave? Cu nimic! Cu nimic altceva decît eforturi și suferințe, griji și dezastre... O, ce nebulie! Imperiul britanic trebuie să-și vadă de propriile lui probleme. Atunci vom fi în siguranță”.

După ce reproduce cu fidelitate multe asemenea citate, Taylor încearcă, dacă nu să le justifice, măcar să le explice. Acolo unde însă pînă și frumosele sentimente ale istoricului se dovedesc neputincioase este cînd Beaverbrook atacă frontul noțiunea de securitate colectivă, ajungînd la absurdități de genul celei dezbătute în noiembrie 1934: „Societatea Națiunilor reprezintă astăzi un pericol mai mare pentru pace decît fabricanții de armament”.

La fel de puțin scuizabilă este brusca amicizie pe care Beaverbrook s-a simțit dator să o stabilească cu reprezentanții diplomați la Londra ai dictaturilor fasciste. În 1935, el a devenit prieten intim cu Dino Grandi, ambasadorul Italiei mussoliniene, exact atunci cînd aceasta atacase Etiopia. Ziarele sale au găsit tot felul de motive „onorabile” pentru această agresiune imperialistă și s-au opus cu înverșunare oricărei riposte ferme,

inclusiv aplicării de sancțiuni economice, așa cum preconizase Societatea Națiunilor.

Din nou ministru

În august 1936, cînd Ribbentrop a fost trimis ca ambasador al celui de-al treilea Reich la Londra, Beaverbrook l-a întîmpinat cu un entuziasm vecin cu ridicolul, scriindu-i: „Niciodată, niciodată, niciodată, nu a fost vreun numire într-un post diplomatic primită atît de bine ca a dv. Vă laudă și presa, și omul de pe stradă. Prin ceea ce veți face aici, sînt convins că s-ar putea să salvați pacea în Europa”. Inutil să adăugăm că majoritatea presei (cu atît mai puțin „omul de pe stradă”) nu aducea nici pe departe laude unui nazist fanatic ca Ribbentrop, care, în plus, s-a dovedit și un diplomat lipsit de tact, de finețe și de elementar bun-simț. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Beaverbrook să-l felicite, în 1938, cu prilejul numirii sale ca ministru de externe al Germaniei: „Sînt pe deplin conștient că veți pune în valoare marea dv. autoritate și imensa putere de care dispuneți pentru a promova, în continuare politica de pace și securitate. În această politică, vă veți bucura de sprijinul loial al ziarelor mele”.

Taylor notează sec: „Nu a fost o scrisoare cu care Beaverbrook să se mîndrească ulterior și, la procesul de la Nürnberg, ea nu a figurat printre documentele invocate în apărarea lui Ribbentrop”.

Beaverbrook nu a avut motive să se mîndrească ulterior nici cu alte inițiative pe care le luase în ultimii ani de pace. Nici cu vizita la Berlin în 1935, cînd s-a întîlnit cu Hitler de trei ori. Nici cu pasivitatea totală pe care a recomandat-o în martie 1936, după ce trupele naziste au pătruns în Renania demilitarizată. Nici cu precizarea făcută în februarie 1937: „Nu vom avea

niciodată război. Germania nu e pregătită de luptă și, chiar atunci când va fi, nu va ataca cea dintâi". Nici cu o altă precizare, din martie 1938, după ce Reichul anexase Austria: „Să nu ne înșelăm: Germania e mai slabă decât Anglia și nu ne va face război". Nici cu titlul publicat pe toată prima pagină din *Daily Express*, la 1 octombrie 1938, după încheierea pactului de la München, pe care l-a aprobat zgomotos: „Anglia nu se va implica într-un război european nici anul acesta, nici anul viitor". Nici cu o altă prorocie a lui, apărută în același ziar, la 18 ianuarie 1939: „Germania și Italia nu vor invada niciodată Franța și nu vor ocupa vreo parte a teritoriului francez. O astfel de acțiune ar fi o nebunie... Anglia nu are a se teme de nimic, acum sau în viitor!". Nici cu cele categoric afirmate peste o săptămână: „În 1939, nu vom avea război!". Nici cu felul cum a primit coto-pirea Cehoslovaciei, la 15 martie 1939: „Nu ne era posibil să apărăm această țară și bine am făcut că ne-am dezinteresat de soarta ei". Nici cu aprecierile din paginile lui *Daily Express*, care, la 11 august 1939, cu trei săptămâni înainte de declanșarea conflagrației, declara — pentru a opta și ultima oară în acel an: „Marea Britanie nu se va implica într-un război european".

Războiul a izbucnit totuși, Anglia s-a implicat imediat într-însul, dar miopia politică a lui Beaverbrook nu s-a vindecat ca prin minune. El a continuat nu numai să subaprecieze grav atât agresivitatea cit și forța brută a celui de-al treilea Reich, ci și să se înșele sistematic în anticipările sale. Astfel, la 31 octombrie 1939, într-o scrisoare către președintele Roosevelt, Aitken îl asigură că Chamberlain va mai rămâne ani de zile în postul de prim-ministru, Churchill nu-i va lua locul, iar laburiștii

și liberalii nu vor accepta niciodată să intre într-un guvern de coaliție națională, cu conservatorii: jumătate de an mai târziu, toate trei pronosticurile l-au fost date peste cap.

Și altele au avut aceeași soartă. La 5 martie 1940, cu două luni și cinci zile înainte de invadarea Belgiei și Olandei, Beaverbrook scria: „Prevăd că Hitler nu va ataca Belgia și Olanda, deoarece nu ar avea nimic de câștigat de pe urma unei astfel de inițiative... Primăvara și vara asta, nemții se vor limita să ducă războiul pe mare și sub mare. Pe uscat nu vor întreprinde nimic.

Mult mai grav decât lipsa de clarviziune a fost sprijinul acordat de el incorigibililor conciliatori, care, în primele luni ale lui 1940, continuau să preconizeze o pace de compromis cu Hitler, cedându-i acestuia Polonia și întregul sud-est european. În acest context, Taylor pune în circulație citeva documente inedite ce dovedesc că cercurile pronaziste din Marea Britanie au urmărit a submina moralul și voința de luptă a propriului lor popor, inițiind acțiuni care atingeau sau chiar depășeau limitele trădării de țară. Fără a merge atât de departe, Beaverbrook a încurajat pe propovăduitorii unei „păci negociate", deși numai orbii nu vedeau că pentru Hitler „pacea" nu era decât pseudonimul supremației sale necontestate — întâi în Europa, apoi în lumea întreagă.

Abia coto-pirea Norvegiei și Danemarcei, în aprilie, și cea a Franței, Belgiei, Olandei și Luxemburgului, în mai 1940, l-au dezintoxicat pe Beaverbrook de drogurile împăciuitoare. În după-amiaza zilei de 10 mai, Chamberlain a demisionat și Churchill a devenit prim-ministru. Cu adevărat revelator pentru multiplele fațete ale personajului este faptul că prințul care a precedat aceste evenimente și cina care le-a urmat au fost

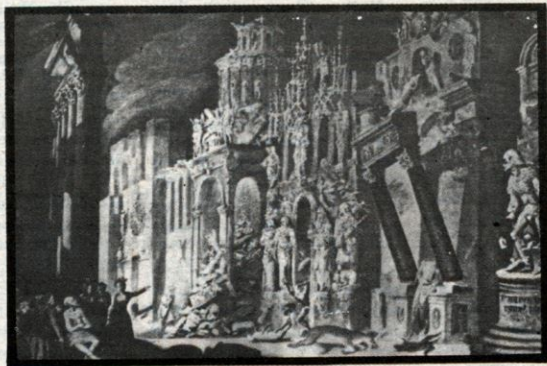
luate de Churchill, între patru ochi, cu unul și același om: Beaverbrook.

Între cei doi, exista o prietenie veche. O prietenie care, reprezentată grafic, nu ar fi urmat o linie dreaptă, ci una cu nenumărate sușuri și coborâșuri. O prietenie presărată cu disensiuni și conflicte, unele intime, altele publice. O prietenie pusă la grea încercare, în deceniul 1930, de contrastul dintre orientarea net antihitleristă a lui Churchill și iluziile conciliatoare ale lui Beaverbrook. O prietenie de natură să mire pe mulți, ca de exemplu pe fruntașul laburist Ernest Bevin, care spunea: „Churchill e ca un bărbat care s-a însurat cu o femeie stricată — știe că e stricată, dar tot o iubește". O prietenie totuși dublată de respect reciproc și întemeiată, în principal, pe o nețărmită admirație a lui Beaverbrook față de Churchill.

Și astfel, la 12 mai, în vîrstă de 61 ani, Beaverbrook a acceptat portofoliul Producției aeronautice, un minister creat și oferit de Churchill cu 48 ore mai înainte. Postul era departe de a fi o sinecură. Politica de conciliere lăsase Anglia jalnic de slabă în materie de avioane. Conform celor mai „îndrăznețe" planuri ale Ministerului aerului, abia la sfîrșitul lui 1942 situația urma să se îmbunătățească intrucivta. Dar pînă la sfîrșitul lui 1942 mai erau doi ani și jumătate, iar Anglia se afla sub amenințarea unei iminente invazii hitleriste. „Pe Beaverbrook nu-l interesa viitorul, nici măcar unul relativ apropiat, scrie Taylor. Ţelul lui era să producă imediat cit mai multe avioane și nu-i păsa de eventuala acuzație că sacrifică viitorul de dragul prezentului. Prezentul era singurul lucru care conta pentru el și, fără asigurarea acestui prezent, nu putea exista vreun viitor care să fie sacrificat sau nu".

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

În decursul anilor, am primit la redacție o serie de scrisori prin care mulți dintre cititori ne solicită lămuriri privind adevărul istoric despre două orașe rău famate intrate în legendă, Sodoma și Gomora. Ce este realitate și ce este fantezie în versiunile care au circulat despre aceste așezări? Au existat ele cu adevărat, și dacă da, cînd? în ce perioadă? cum au dispărut din istorie? Iată un răspuns la întrebările de mai sus, alcătuit de un reputat orientalist, autor a numeroase lucrări, printre care *Civilizația Egiptului antic*, *Civilizația asiro-babiloniană*, *Civilizația feniciană*, *Gîndirea egipteană antică în texte*, *Orientalia Mirabilia*, *Scripta aramaica etc.*

SODOMA ȘI GOMORA o catastrofă naturală

Dr. CONSTANTIN DANIEL

președintele Asociației de studii orientale
din R.S. România

O succintă, dar documentată informație în legătură cu cele două așezări găsim în ultima ediție, în 30 volume, a Enciclopediei britanice, unde, la vocea Sodom and Gomorrhah (vol. IX, Micropaedia, pp. 321-322), citim: „Două orașe menționate în Biblie, a căror faimă proastă a devenit legendară. Astăzi, ele sînt, probabil, acoperite de apele puțin adînci din sudul peninsulei El Lisān, situată în capătul de sud-est al Mării Moarte. Împreună cu Admah, Zebolim și Zoar (Bela), ele trec drept cele cinci orașe biblice ale „plîngerii” nimicite

din cauza desfrîului locuitorilor lor de o revărsare de „pietre de foc”. Sodoma și Gomora au fost, se presupune, devastate, prin anii 1900 î.e.n., de un cutremur în marea falie ce include zona Mării Moarte, o fisură extinzîndu-se din valea riului Iordan, în Israel, pînă la riul Zambezi, din Africa de Est.

Descoperirile arheologice dovedesc că în perioada de mijloc a bronzului (aproximativ 2000-1500 î.e.n.), zona era fertilă, bogată în ape curgătoare ce se vărsau în Marea Moartă și aveau un debit suficient pentru dezvoltarea

agriculturii. Aceasta l-a determinat pe Lot, nepotul patriarhului evreu Avram, să aleagă regiunea orașelor din valea Sidim (Marea Sărată sau Marea Moartă) ca loc unde să-și mine turmele la pășunat. Când s-a petrecut catastrofa distrugere, petrolul și gazele existente au contribuit, probabil, la imaginea

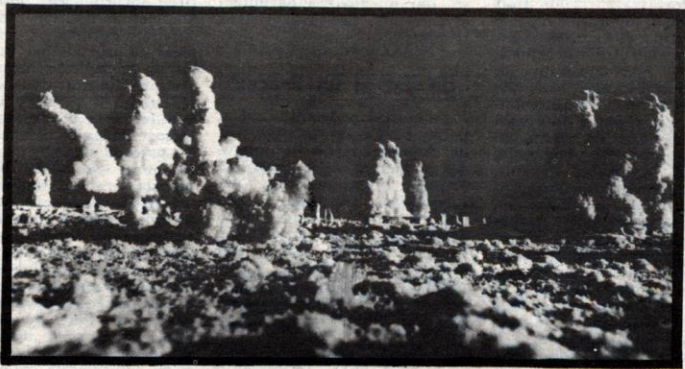
«revărsării de pietre și foc», care a întovărașit prăbușirile geologice de teren ce au cauzat năruirea orașelor. Har Sedom (în arabă Djebel Usdum, Muntele Sodomei), situat în partea sud-vestică a mării, amintește pînă azi de Sodoma“.

Straniul peisaj sub nivelul Mediteranei

Deși literatura antică despre Sodoma și Gomora este destul de vastă, ea incluzînd nume-

Orașele distruse se aflau în ținutul care, mai tîrziu, va primi numele Palestina, pe coasta de răsărit a Mării Mediterane, despărțită de deșertul Siriei prin șirurile Munților Liban și Antiliban și

soară doar 104 km, dar cursul său este atît de șerpuit încît lungimea lui reală este de aproape două ori și jumătate mai mare, adică de 252 km. În antichitate, cursul său era și mai lung, ajungînd pînă la Zoar (Țoar), în sudul Mării

Formațiunile saline de pe litoralul Mării Moarte au fost luate de autorii legendelor străvechi, drept sofia, fiica și... cîinele lui Lot

În p. 44: de-a lungul vremurilor, legenda prăbușirii celor două orașe a inspirat și numeroși pictori. În imagine: Distrugerea Sodomei, în viziunea lui Monsu Desiderio, artist ce a trăit și a creat în Italia la începutul sec. XVII, atras, îndeosebi, de reproducerea pe pînză a unor mari catastrofe naturale din istorie

roase lucrări laice (operele scriitorilor și învățaților Josephus Flavius, Tacitus, Strabon, Eratostene, Pausanias), aceste așezări au rămas în memoria omenirii mai cu seamă prin intermediul relatării cuprinse în cartea *Genezei* din *Biblie*.

Legenda biblică, reluată în diverse alte scrieri precum *Talmudul* și *Coranul*, este citată drept exemplu de „pedeapsă divină“ pentru răutate, lăcomie și imoralitate. O legendă la a cărei difuzare a contribuit, în foarte largă măsură, peisajul oferit de natura acelor locuri.

printr-o serie de podișuri. La sud de lanțul Munților Liban se află Muntele Hermon, din ale cărui vâi izvorăște Iordanul. Apele lui străbat o depresiune adîncă, după care ajung la lacul Tiberiada (sau Marea Galileei, numită altădată Genezareth), aflat la peste 200 metri sub nivelul Mării Mediterane. Leșind din acest lac, Iordanul continuă drumul spre capătul de nord al Mării Moarte, de-a lungul depresiunii tectonice Ghor, străjuite, de-o parte și de alta, de dealuri înalte.

Iordanul este un fluviu ciudat; în linie dreaptă, de la izvoare pînă la vărsare mă-

Moarte, la peste 80 km de locul actual de vărsare. De asemenea, apele acestui fluviu conțin un procentaj neobișnuit de săruri minerale — clorură de sodiu, sulfat de sodiu și de magneziu etc. Primăvara, apele sale se revărsă și, datorită meandrelor, aria inundată este foarte întinsă, fiind acoperită de o bogată vegetație semi-tropicală.

În valea Sidim, pe locul unde altădată se înălțau semețele orașe, acum se întinde Marea Moartă. Nimic mai straniu ca această întindere acvatică, cu ape pe care vîntul nu reușește nicicînd să le încrețească și în care peștii

nu pot trăi. Și tot ce există în jurul acestei mări „blestemate” oferă un spectacol dezolant. Această mare, denumită și Marea Sărată, ori lacul Asfaltit este, de fapt, un lac lung de 85 km și lat de 17 km, pe fundul depresiunii tectonice Ghor, avînd cea mai joasă altitudine de pe pămînt: 392 m sub nivelul obișnuit al mării. Pe întinsul apei plutesc depozite de asfalt, folosite încă din antichitate de localnici, și sulf ajuns la suprafață în urma unor erupții. Malurile mării sînt înalte și abrupte. Deasupra falezelor de gresie dinspre răsărit se află Machेरonta, fortăreața regilor Irod cel Mare (39-4 î.e.n.) și Irod Antipa (4 î.e.n.-39 e.n.), unde, potrivit tradiției creștine, ar fi fost decapitat Sf. Ioan Botezătorul.

Odată cu trecerea timpului, stîncile au căpătat înfățișări stranii. Erodote de agenți naturali — ploaia, dar, îndeosebi, vînturile — ele au devenit, în imaginația localnicilor, „Clînele lui Lot” și „Fiica lui Lot”. „Soția lui Lot”, despre care legenda spune că a fost prefăcută într-un stîlp de sare, nu lipsește nici ea din galeria statuiilor, numai că poate fi văzută pe coasta apuseană a mării, printre rocile de sare ale Muntelui Udsun.

În falezile înalte de calcar se află o serie de peșteri care au constituit locul de reclusiune al esenienilor¹, comunită-

te descrisă de Josephus Flavius² în *Antichitățile iudaice* și ai cărei membri au lăsat aici suluri de papirus — celebrele manuscrise de la Marea Moartă, care au adus lămuriri decisive la descifrarea unor importante momente ale vechii istorii din această zonă. Nu departe de capătul nordic al Mării Moarte se găsesc ruinele Ierihonului, unul dintre cele mai vechi orașe din lume (gă-sindu-se un corispondent în așezarea de la Lepenski Vir³, pe țărmul iugoslav al Dunării), datînd din mileniul VII î.e.n. Potrivit altei legende, și zidurile acestui oraș s-ar fi prăbușit, dar nu din pricina miniei divine, ci... la sunetul unor trîmbețe.

Un pat al lui Procut

Cu multe mii de ani în urmă, peisajul nu arăta, se pare, atît de neprietenos ca în vremurile moderne. Acolo unde se întinde luxurianta dar nefolositoarea vegetație a Iordanului, mîini harnice săpau canale de irigație și cultivau cereale. Vechile scrieri sînt

studiiul, copierea manuscriselor și muncile agricole. De la esenieni, care au influențat creștinismul primitiv, au rămas manuscrisele de la Marea Moartă, în parte încă nedescifrate.

¹ Josephus Flavius (c. 37-100 e.n.), istoric evreu. Participant la răscoala poporului iudeu împotriva dominației romane (66-67 e.n.), a fost făcut prizonier și dus la Roma. Acolo, intrînd în protipendada de la curtea imperială, s-a stabilit, publicînd, printre altele, *Războiul iudaic* (7 cărți) și *Antichități iudaice* (20 cărți).

² *Magazin istoric*, nr. 11/1971.

limpezi în această privință; ele arată că „toată cîmpia Iordanului era bine udată, era ca o grădină, ca țara Egiptului”, ceea ce înseamnă că exista un sistem similar de cultivare a pămîntului. În oazele răcoroase și bogate în pășuni se hrăneau mari turme de oi, căci, alături de agricultură, păstoritul de tip nomad și seminomad a constituit una din cele mai vechi îndeletniciri. Pe urmele acestor turme, în căutare de noi terenuri de pășunat, oamenii antichității, se aflau într-o necontenită mișcare. Cele mai vechi izvoare scrise, ca și descoperirile arheologice, arată că fenomenul marilor migrații, specific epocilor trecute, a făcut ca prin cîmpia Iordanului să se perinde neamuri și semîmii diferite. Pe la sfîrșitul mileniului 3 și începutul mileniului 2 î.e.n., cei mai numeroși erau semîmii canaanenii. Se pare că strămoșii lor, protosemîții, veniseră din Peninsula Arabică, unde oazele, despărțite între ele de vaste întinderi aride, le ofereau hrană și, în același timp, adăpost în fața incursiunilor unor vecini prea agresivi. Cu timpul însă, odată cu creșterea populației, aceste oaze au devenit neîncăpătoare. Siliți de creșterea demografică și de insuficiența resurselor de viață, protosemîții au început să se infiltreze în orașele apropiate, la început izolat și în mod pașnic, apoi prin scurte incursiuni de pradă și, în cele din urmă, invadînd întintri întinse și cucerind oraș după oraș. Primii veniți au fost semîții amoreeni, care s-au statornicit în Siria și Palestina, unde, amestecați cu populațiile pe care le-au găsit, denumite în *Geneză* iafetite (fii ai lui Iafet), au construit o serie de orașe-cetăți.

După ei au venit semîții canaanenii, atestați ca populație majoritară în mileniiile III-II î.e.n., cum am menționat mai sus (numiți de greci

¹ Membrii unei grupări politico-religioase care mureau spre a-și agonisi traiul, respingeau sclavia, războiul și luxul, trăind în comunități frățești, îndeletnicindu-se cu

temicieni); s-au stabilit în regiunile dintre Iordan și Marea Mediterană, coexistând cu amoreenii. La rândul lor, au înălțat statele-orașe de pe coastele Mării Mediterane. Datorită descoperirilor arheologice de la Ras Shamra¹, unde se afla străvechiul stat-oraș canaanean Ugari, civilizația și mitologia canaaneenilor au devenit cunoscute. Se închinau unui mare număr de zei, principalii fiind El și Baal. Religia, nespuse de crudă, impunea, de pildă, fiecărei familii — poate și din necesități de limitare a creșterii demografice — să aducă jertfe umane (primul născut de sex bărbătesc trebuia sacrificat fie la o vîrstă fragedă, fie cînd devenea adult).

În privința legilor ospitalității, pe care Lot și unchiul său Avram, originari din statul-oraș sumerian Ur, le considerau îndatoriri sacre, locuitorii Sodomei și ai celorlalte cetăți aliate sau supuse ei aveau o atitudine contrară, supunînd pe noii veniți la chinuri cumplite. Această teamă față de străini, bănuiri că ar fi spioni veniți să cunoască bogățiile, forțele militare și fortificațiile, era proprie și altor civilizații din antichitate. Existau popoare care îi ucideau pe toți cei ce pătrundeau în hotarele lor, precum taurii de pe malurile Mării Negre (Herodot, *Istorie*, IV, 103), ciclopii, lestrigonii, sau supuși regelui din Epir, Fechetos (*Odissea*, XVIII, 21, 307). De asemenea, grecii și romanii, la începuturile istoriei lor, considerau pe orice străin un dușman. Se spunea *hospes hostis* („străinul, oaspetele, este un dușman“).

¹ Magazin istoric, nr. 3/1969.

Mai tîrziu, concepțiile s-au modificat, străinii fiind considerați protejați și zeilor sau trimiși ai acestora. Multe legende grecești au ca personaj principal un zeu ce umbla prin lume sub chipul unui sărman străin. O legendă similară, cu circulație în lumea semitelor veniți din Ur, putea fi, așadar, și aceea despre străinii-îngeri veniți din poruncă divină pentru a cerceta faptele celor din Sodoma. Desigur că purtarea acestora din urmă față de străinii-oaspeți va fi părut stranie unor popoare pentru care încălcarea legilor ospitalității constituia un păcat cumplit.

Coranul, cartea sacră a religiei musulmane, întocmit în sec. VII e.n., înfierează, la rândul său, comportarea celor din Sodoma: „Lot a grăit către locuitorii Sodomei: «vă veți deda voi oare unui păcat necunoscut nici unui popor din lume?... Veți călca oare legile firii lucrurilor?». Locuitorii din Sodoma nu au răspuns nimic. Dar își spuseră unii altora: «Să izgonim pe Lot afară din orașul nostru...» O ploaie răzbuunătoare a nimicit pe vinovați. Iată sfîrșitul celor nelegiuți» (cap. VII, *Elaraf*, 78-82).

Și alte legende, cu largă circulație în antichitate, au fost puse pe seama locuitorilor Sodomei. De pildă, tradițiile ebraice consemnează că, dacă un străin trecea prin Sodoma, fiecare locuitor îi fura câte ceva, dar o cantitate atît de mică, încît nimeni nu putea fi învinuit de furt. Dacă cineva avea nevoie de adăpost pentru noapte, era culcat într-un pat. În cazul în care se în-
tîmpla ca străinul să fie mai

lung, i se tăiau picioarele, această legendă semăna foarte mult cu aceea grecească despre patul lui Procust. Se spune și că locuitorii dăruiau nevoiașilor care treceau prin Sodoma cîte o cărămidă de aur, dar nu le dădeau nimic de mîncare, încît străinii muriau de foame, după care localnicii își luau cărămizile înapoi.

Așadar, Sodoma cea reală ne apare ca un foarte puternic și bogat oraș din această parte a lumii, ai cărui locuitori, conștienți de tentațiile pe care aveau lor o stîrnea în rîndul altor comunități ale vremii, erau foarte neospitalieri (purtare de, dealtminteri, nu le era proprie doar lor).

Bătălia din Valea Sidim

Cînd, în ce perioadă, au dispărut cele două orașe? Pentru a da un răspuns la această întrebare, să urmărim ce spun legende respective și despre alte evenimente petrecute atunci, ca, de pildă, venirea lui Avram și a nepotului său Lot, din „Urul Chaldeei“; de fapt din Sumer, căci, pe vremea lui Avram, chaldeenii nu ajunseseră încă să populeze valea Tigrului și Eufratului. Ajunși în Canaan, Avram și Lot s-au despărțit, cel din urmă pîcîndu-și vitele în valea Iordanului și luînd în Sodoma. Pe cînd Lot se afla cu turmele sale în jurul localității, Sodoma și alte patru orașe aliate cu ea (sau mai curînd conduse de ea): Gomora, Admah (Adma), Zeboiim (Teboim) și Zoar (Toar) au fost atacate de o confederație

În pp. 46-47: creșterea animalelor era principala îndelnicire a sumerienilor din Ur. Detaliu dintr-un mozaic ce redă scene de război și de viață pașnică, descoperit într-unul din mormintele regale din Ur. (2800-2700 î.e.n.)

O expediție americană la Marea Moartă

WERNER KELLER

În cartea intitulată *Forscher Beweisen die Historische Wahrheit* (Cercetătorii stabilesc adevărul istoric), istoricul vest-german Werner Keller coroborează unele vechi tradiții cu rezultatele investigațiilor întreprinse de arheologi și geologi în zona Mării Moarte. În rîndurile ce urmează publicăm, într-o formă prescurtată, un capitol (VII) al lucrării ce tratează acest subiect. Titlul aparține redacției Magazin Istoric.

Tradiția spune că, în timpul asediului Ierusalimului, în anul 70 e.n., generalul roman Titus a condamnat la moarte cîțiva sclavi. După o scurtă judecată, a dat ordin să fie legați cu lanțuri și azvîrliți în Marea Moartă. Dar ei nu s-au înecat. Degeaba au fost aruncați în apă de mai multe ori, de fiecare dată ei au ieșit la suprafață, ca și cum ar fi fost niște plute. Titus a fost atît de uimit de această întimplare, pentru el fără explicație, încît l-a grațiat pe condamnatul Flavius Josephus, pe numele său adevărat Joseph ben Matthias (37-e. 100 e.n.), general și istoric evreu, care și-a sfîrșit viața la Roma, pomeneste, în mai multe rînduri, de „Marea de asfalt”. În ceea ce-i privește pe greci, ei vorbesc despre gazele otrăvite ce se degajă din această mare. Arabii, la rîndul lor, pretind că, în vechime, o pasăre nu putea trece în zbor pe deasupra mării: ea cădea moartă înainte de a ajunge pe celălalt mal.

Toate aceste povestiri, ca și multe altele, au fost cunoscute, dar pînă mai acum un secol, nu s-a știut nimic precis despre misterioasa mare a Palestinei. În 1848, o expediție din Statele Unite s-a decis să o exploreze. Șeful ei, geologul W.F. Lynch, a luat cu el, printre altele

două bărci metalice. Tot echipamentul a fost debarcat în micul port Akka, la aproximativ 15 km de Haifa, apoi încrecat cu grijă în căruțe înalte trase de cai. Trei săptămîni de drum și eforturi de nedescris au fost necesare pentru traversarea înălțimilor din sudul Galileii. Odată transportate la locul stabilii, bărcile au fost puse pe lacul Tiberiada. Măsurătorile executate de Lynch au seos la ivală prima dintre surprize pe care această expediție le rezerva lumii întregi. La început s-a crezut că e o greșală la mijloc, dar noi verificări au confirmat primele rezultate: suprafața lacului, binecunoscut datorită scrierilor sacre, se găsea la 208 m sub nivelul Mediteranei. S-a pus atunci întrebarea: la ce altitudine se aflau izvoarele Iordanului?

Cîteva zile mai tîrziu, Lynch a escaladat pantele Hermonului, pînă la sătucul Baniyas, unde a găsit, printre alte vestigii ale timpurilor trecute, ruine și coloane. Dintr-o grotă pe jumătate astupată șirola un fir de apă limpede. Era unul din cele trei izvoare ale Iordanului, pe care arabii îl numesc „Marele fluviu”. Ruinele reprezentau rămășițele unui templu consacrat cultului zeului Pan, construit de romani, cu permisiunea lui Irod Anti-pas, tetrarhul¹ Galileii (4 î.e.n.-39 e.n.), în onoarea lui Octavian Augustus (63 î.e.n.-14 e.n.). Nișe, în formă de scoale, erau săpate în pereții stîncosi ai grotel Iordanului. La mai puțin de 5 km spre vest de Izvor, se afla așezarea biblică Dan, citată adesea ca punctul cel mai nordic din țară. Și aici un izvor cu apă limpede ținea de pe panta sudică a Hermonului. Un al treilea cobora dintr-o vale situată ceva mai sus, la 500 m deasupra nivelului mării.

¹ Suveran sau guvernator al unei provincii.

de alte patru state-orășe din Mesopotamia și din vecinătate, pentru că au refuzat să mai plătească tribut.

Cum rezultă din această narațiune, Sodoma și orașele aliate ei s-ar fi aflat de doisprezece ani în robia lui Kedar-laomer, regele Elamului, după care s-au răzvrătit, agresiunea celor patru confederații fiind așadar o acțiune de reprimare a răzvrătiților. Bătălia s-a dat în valea Sidim, „unde e acum Marea cea Sărată”, în care, cum scrie același izvor, s-au înfruntat „patru regi împotriva a cinci”. Victoria a fost

de partea orașelor din Mesopotamia; fugind, regii Sodomei și Gomorei au căzut în „fîntini [gropi] de smoală”, iar biruitorii „au luat toate averile Sodomei și Gomorei și toate bucatele și s-au dus”, luîndu-l, de asemenea, captiv și pe Lot și toată averea lui. Auzind acestea, Avram „a adunat oamenii săi de casă”, i-a urmărit pe vrăjmași și, năvălind într-o noapte asupra lor, a reușit să le ia înapoi bunurile prădate precum și să-i elibereze „pe Lot, rudenii sa, femeile și oamenii” și să se

întoarcă, toți împreună, în Sodoma.

În valea Save (mai tîrziu s-a numit Valea Regilor), i-a ieșit înainte regele Sodomei — despre care legenda nu ne spune cum reușise să se salveze din „fîntina de smoală” — rugîndu-l pe Avram să-i înapoieze oamenii și să-și păstreze averea; Avram, care conform tradiției era un om neasemuit de drept, i-a înapoiat și bunurile și oamenii refuzînd să primească ca răsplată măcar „o ață sau curea de încălțăminte”.

Pleind de la lacul Tiberiada, expediția americană a coborât, în bărci metalice, pe meandree complicate ale fluviului. Cu cât înaintau, cu atât vegetația devenea mai săracă. Sub soarele aproape tropical, la dreapta a apărat o oază: Ierihon. Imediat după aceea, savanții au ajuns la capătul călătoriei: apele necăzite ale Mării Moarte încetate între stînci abrupte. Primul lucru care i-a tentat pe americani a fost să facă o baie. Dar, cînd au plonjat în apă, s-au simțit împinși la suprafață de parcă ar fi purtat centuri de salvare. Deci vechile legende nu mințiseră! Nimeni nu se putea îneca în apa acestei mări. Soarele i-a uscat repede, lăsîndu-le o crustă albă de sare pe pieie.

În bărcile lor, americanii au străbătut Marea Moartă, în lung și în lat, timp de 22 zile. Savanții au luat probe de apă, le-au analizat, au făcut nenumerate sonde. Alitudinea era de 394 m sub nivelul Mării Mediterane¹. Dacă s-ar sapa un canal între Marea Moartă și Mediterana, întreaga vale, Iordanul și lacul Genezareth ar fi acoperite de o imensă întindere acvatică. „Cînd se iscă o furtună în această cuvă sfincoasă — scria Lynch — valurile lovesc în tabla bărcilor ca niște cloace; dar de îndată ce vîntul se potolește, apele încremenesc, într-atît de mare este densitatea apei!”. Într-adevăr, aceasta conține săruri minerale într-o porție de 30% (în principal clorură de sodiu, sarea noastră de bucătărie). Să notăm că proporția este de maximum 3,3-4% în mările obișnuite. Soarele torid evaporază zilnic 8 000 000 m³ de apă astfel încît — adăugîndu-se și sărurile aduse de celelalte riuri — concentrația este în continuă creștere.

La începutul secolului nostru, săpăturile arheologice inițiate în Palestina au readus Sodoma și Gomora în atenția cercetătorilor. Ei au început să caute orașele care, potrivit Bibliei, ar fi fost situate în valea Sidimului. În punctul extrem sud-est al Mării Moarte s-au găsit urme unui așezări, de o oarecare importanță, denumită Zoar. Arheologii erau entuziasmați, deoarece, unul dintre cele cinci orașe care refuzaseră să plătească tribut caoliilor celor patru regi străini se numea astfel. Orașul data însă din timpul evului mediu, iar excavațiile, continuate cu înfrigurare, nu au mai adus nimic nou. Nici o

¹ Cifrele variază întrucîtva de la o sursă la alta. Micul dicționar enciclopedic, ediția II-a, 1978, indică 392 m — n.r.

urmă de anticul Zoar al regelui Bela sau de orașele învelinate, desigur, indiciile în împrejurimile Zoarului medievale dovedeau că înutul fusese foarte populat în vremuri străvechi.

Geologilor le revine meritul de a fi adus proba definitivă a cauzelor deznoamîntului Sodomei și Gomorei. Expediția Lynch arătase, pentru prima oară în 1948, importanța căderii Iordanului între lacul Tiberiada și Marea Moartă, pe un traseu relativ scurt (pe o distanță de 40 km diferența de nivel este de 700 m). După cum au subliniat și alți oameni de știință, în aceste locuri s-a petrecut un fenomen geologic unic în felul său. Valea Iordanului face parte dintr-o crevasă gigantică a scoarței terestre. Studii precise au determinat că ea pornește de la cîteva sute de km nord de Palestina, la poalele Munților Taurus din Asia Mică și se întinde pînă cîndcolo de Marea Roșie, în Africa, trecînd prin Marea Moartă, Deșertul arabic și golful Akabba. În multe zone ale crevaselor sînt vizibile urmele unor activități vulcanice. Valea Sidimului — inclusiv Sodoma și Gomora — s-a prăbușit, puțin după anul 2000 î.e.n., în adîncurile pămîntului. „Se pare că, în jurul anului 1900 î.e.n., s-a produs cataclismul care a distrus Sodoma și Gomora”, scria, acum câțiva ani, savantul american Jack Finegan. Distrugerile lor s-a datorat unui puternic cutremur de pămînt, însoțit fără îndoială, de explozii, degajări de gaze naturale, fulgere și de un incendiu generalizat. Suprafața terenului a eliberat forțele vulcanice din adîncurile crevaselor.

Din timpuri imemorabile, aceste regiuni au fost zguduite frecvent de seisme. A fost descoperită o scriere a unui preot fenician, Sanehulathon, care confirmă explicația geologică a distrugerii Sodomei și Gomorei. Iată textul: „Valea Sidimului s-a scufundat, devenind un lac ce degajă neîncetat miasme, în care pestii nu pot trăi...”.

Catastrofa a marcat regiunea pentru totdeauna. Cu cît ne apropiem mai mult de extremitatea sudică a Mării Moarte, cu atît peisajul devine mai aspru. Stîncile abrupte se întrerup brusc făcînd loc unei mlaștini sărate, primejdioasă pentru călătorul neavertizat. O creastă de 45 m înălțime, se întinde pe 15 km în direcția nord-est spre pustul Negev. În soare, strălucește ca diamantul, datorită unui fenomen natural destul de rar. Acest mic lanț muntos e alcătuit, aproape exclusiv, din cristale de sare. Arabii îl numesc Diebel Usdum, un nume foarte vechi, ce amintește de Sodoma.

În românește de Ileana MAIOR

La scurtă vreme după acest episod, adică prin veacul XIX î.e.n., s-a petrecut și catastrofa care a dus la dispariția celor patru orașe. Alți cercetători, pe baza unor calcule destul de complicate, au ajuns la ipoteza că evenimentele respective ar fi avut loc prin secolele XXI sau XXVIII î.e.n. Dar, indiferent cînd s-au desfășurat luptele, esența rămîne aceeași: Sodoma și celelalte patru state-orașe aliate ei (alcătuint împreună Pentapoliul = uniunea celor cinci

orașe) au fost victimele unei tentative de supunere din partea unor populații ce veneau, unele dintre ele, de la mare depărtare: sumerienii de la circa 1 200 km (în linie dreaptă), cale din care o bună parte trecea prin deșertul Nefud, din nordul Arabiei; elamii, cu regele lor Kedarlaomer (împotriva căruia se răzvrătise Sodoma), de la peste 2 000 km. În sfîrșit, gutii, de la 1 400 km (menționarea acestor guti constituie o dovadă de netăgăduit că evenimentele s-au pro-

dus în mileniul III î.e.n., căci, după această dată, gutii dispar ca popor din izvoarele istorice).

O luptă atît de grea, cu marșuri lungi prin deșert, ne dă măsura însemnătății economice a Sodomei și a celorlalte orașe, determinată atît de rodnicia, din acea vreme, a văii Iordanului, cît și de faptul că pe aici treceau principalele drumuri comerciale din Arabia și Egipt spre Mediterana și Mesopotamia.

Cutremur plus erupție vulcanică

Recapitulând și rezumând cele două episoade principale cuprinse în *Biblie* — primul, povestea lui Avram, Lot și distrugerea cetăților; al doilea, bătaia din valea Sidim — constatăm că ele au fost inspirate de evenimente separate, pe care diversele variante ale acestei scrieri, de-a lungul timpului, le-au contopit, condiționând distrugerea Sodomei și Gomorei (ca și a celorlalte două orașe, Adma și Teboim) de conflictul acestora cu forțele sumero-alamite. Potrivit mentalității oamenilor din antichitate, o catastrofă de proporții celei ce duse la dispariția a patru orașe nu putea fi imaginată decât ca o „pedeapsă divină”, desigur pentru o „vină” pe măsură.

Există însă, încă din antichitate, și alte păreri în legătură cu dispariția Sodomei și Gomorei, păreri bazate pe alte surse decât cele sacre. Astfel, încă din sec. I î.e.n., marele Strabon în *Geographia* (XVI, 764), redând sfârșitul orașelor din Palestina, emite teza că ele ar fi fost nimicite de un cutremur de pământ însoțit de o erupție vulcanică, ipoteză formulată anterior și de filozoful grec Eratostene (275-195 î.e.n.).

Ținând seama de specificul actual al regiunii celor patru orașe (Țoarul, unde s-a refugiat Lot a scăpat de la distrugere), este de netăgăduit că acolo a avut loc o catastrofă naturală de mari proporții. Dar, împrejurările în care a avut loc, încă nu sînt cunoscute. Explicația: gradul mare de salinitate al apelor din Marea Moartă și dificultăți de diverse feluri au împiedicat, în bună măsură, cercetarea arheologică aprofundată în zonă și, în special, explorarea fundului Mării Moarte de la care se așteaptă descoperiri revelatoare.

S-a spus că mari alunecări de teren au făcut ca Sodoma, Gomora, Zeboiim și Admah să fie îngropate sub înalte maluri surpate ale văii Sidim. Dar textul *Genezei* vorbește și de „o ploaie de pucioasă și de foc”, care nu poate avea

nimic de-a face cu alunecările de teren. De aceea, s-a emis ipoteza că ar fi avut loc o scufundare de teren, în urma evacuării unei imense pungi de gaze care ar fi luat foc. Se știe că asfaltul se găsește în sisturile bituminoase (existente din belșug pe fundul Mării Moarte) asociat cu pungi de gaze. Prezența sulfului pe malurile Mării Moarte denotă și o activitate vulcanică, deci „ploaia de pucioasă și de foc” s-ar fi putut datoră unei erupții vulcanice, mai cu seamă că textul *Genezei* consemnează că Avram a văzut „ridicându-se de pe pământ un fum, ca fumul unui cuptor”.

Ipotezele unui meteorit căzut din cer, care ar fi dat naștere unui crater meteoritic de dimensiuni foarte mari, sau aceea a unei explozii nucleare ori a impactului cu o navă cosmică sînt și ele în circulație fără însă să fie descoperite dovezi care să le justifice.

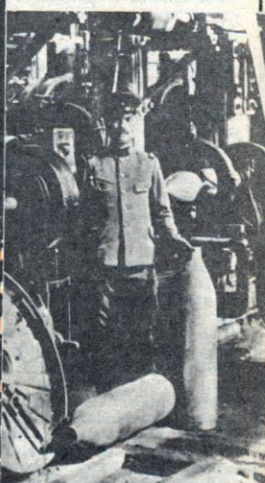
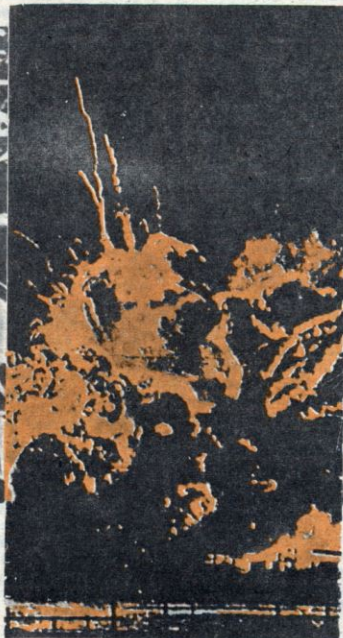
Strabon a avut dreptate

Cea mai larg acceptată este ipoteza științifică a unui puternic cutremur, care ar fi devastat zona, ipoteză avansată, cum am văzut, încă acum 20 veacuri de Strabon. Seismologii au căzut de acord asupra faptului că fărâmul apusean și cel răsăritean al Mării Moarte reprezintă marginile unei imense falii; astăzi este cunoscută relația dintre cutremure și zonele afectate de mari fisuri în scoarța terestră. Dealtfel, urme ale unor mari seisme au fost descoperite în ruinele de la Qumran — în apropiere de Marea Moartă — unde se află peșterile în care s-au adăpostit esenienii.

S-ar putea ca o erupție de petrol și gaze să fi însoțit distrugătorul cutremur. Cercetările întreprinse în regiune au stabilit că relieful ce înconjură Marea Moartă datează din epoca diluvială, iar depozitele de sare provin din vechiul bazin lacustru. Din fundul Mării Moarte se ridică la suprafață asfalt, ca urmare a unor explozii cauzate de mici și frecvente cutremure. Într-o

astfel de zonă seismică au putut exista, desigur, și cutremure catastrofale. În actuala fază a cunoștințelor noastre, după cum a demonstrat și W. Keller în urma cercetărilor sale, explicația cea mai plauzibilă este deci că distrugerea celor patru orașe canaaneene a fost provocată de un groaznic cutremur de pământ, urmat de o erupție vulcanică ce a dus la inundarea văii Sidim. Așa a apărut, probabil, pe harta Orientului Mijlociu strania Mare Moartă, subiect de legendă, dar și incitant obiect de cercetare științifică. Deși aceasta nu și-a spus încă ultimul cuvânt, apare limpede că sfârșitul celor patru orașe nu a avut în sine nimic supranatural, interpretarea biblică și a altor surse nefăcînd altceva decât să încerce să explice în limitele cunoștințelor și credințelor de acum 4000-5000 ani — și să speculeze potrivit acestor credințe — un fenomen ale cărui cauze erau, pe atunci, de neînțeles. Episodul dramaticei dispariții a Sodomei și Gomorei ne arată în largă măsură că *Biblia* — așa cum sublinia cu ani în urmă N. Iorga în *Istoria literaturii române. Introducere sintetică* — „este compusă din mai multe elemente legate împreună la o dată care se poate preciza și din cauza unei nevoi care poate fi definită... Această carte a fost făcută potrivit cu nevoile societății din acel moment, culegîndu-se din toată tradiția literară ceea ce putea să fie aprobat de preoți”. Cu instrumente ideologice de tipul legendei Sodomei și Gomorei, clerul a întreținut, de-a lungul vremurilor, misticismul și obscurantismul maselor populare. Sub acest chip, legenda „pedepzirii celor două orașe păcătoase” a continuat să circule — de la un secol la altul — abia în secolul nostru formulîndu-se ipoteze științifice mai ample, bazate pe cercetări multidisciplinare, inclusiv arheologice. Noile, cercetări iau în considerație întregul evantai de informații privind fenomenele petrecute în acea epocă îndepărtată în regiunea Mării Moarte și interpretate, după cum s-a văzut, într-un mod materialist chiar în vechime, de mari învățați, ca, de exemplu, Strabon.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (VI)

În finalul fragmentului publicat în numărul trecut din lucrarea în zori, dormeam, de profesorul american Gordon W. Prange, am văzut că Departamentul de stat a avut enorm de beneficiat de pe urma specialiștilor în decriptare din sistemul Magic. Aceasta a permis Statelor Unite să cunoască conținutul tuturor mesajelor diplomatice ale japonezilor, inclusiv cele pe care le primea ambasadorul Nomura la Washington și consulii niponi din diferite orașe ale Statelor Unite, deci și cel din Honolulu. Poate că acesta a fost unul dintre principalele motive care au determinat Departamentul de stat să nu închidă consulatele japoneze, chiar atunci când devenise evident că ele formau tot ațtea nuclee de spionaj.

Se pare că americanii nu se mulțumeau numai cu descifrarea corespondenței dintre Tokio și reprezentanții săi diplomați. După unii istorici (printre care și William Stevenson, autorul volumului I se spunea Intrepid), F.B.I.-ul, în colaborare cu rețeaua engleză de informație British Security Coordination, a

Preludii la „Operația Hawaii”

GORDON W. PRANGE

organizat cîteva „spargeri” la consulatul japonez din New York: arhivele sale au fost fotografiate în nopțile respective, apoi tot materialul a fost pus cu grijă la locul unde fusese găsit, astfel că victimele nu au prins nimic de veste. Se mai pare că, la un moment dat, serviciile de informații ale armatei de uscat și ale marinei militare ale S.U.A. au implorat Departamentul de stat să nu închidă consulatele nipone, de teama de a nu pierde prețioasele lor surse de „documentare”.

Nu e mai puțin adevărat că și japonezii au profitat din plin de păstrarea în funcțiune a consulatelor. În arhipelagul Hawaii, vechea noastră cunoștință Yoshikawa a cules, în primăvara și vara lui 1941, multe și importante date cu privire la forțele navale și aeriene ale Statelor Unite și la situația generală a bazei de la Oahu: adin-cimea apei în diverse locuri, prezența și absența cuirasatelor sau a purtătoarelor de avioane, dispoziția hangarelor etc. Un complice de la Los Angeles, locotenent-comandorul Itaru Tachibana, a încercat chiar să plaseze, prin-
turalul

trarea în funcțiune a consulatelor. În arhipelagul Hawaii, vechea noastră cunoștință Yoshikawa a cules, în primăvara și vara lui 1941, multe și importante date cu privire la forțele navale și aeriene ale Statelor Unite și la situația generală a bazei de la Oahu: adin-cimea apei în diverse locuri, prezența și absența cuirasatelor sau a purtătoarelor de avioane, dispoziția hangarelor etc. Un complice de la Los Angeles, locotenent-comandorul Itaru Tachibana, a încercat chiar să plaseze, prin-

interpus, microfoane la cartierul general al amiralului Kimmel. Tentativa a eșuat însă și Tachibana a fost expulzat.

Insuccesul nu l-a descurajat pe contraamiralul Minoru Maeda, șeful Biroului 3 (Informații) al Marelui Stat Major naval de la Tokio. Acesta nu se temea decât de un singur lucru — de închiderea consulatelor de pe teritoriul S.U.A. și, mai ales, a celui din Honolulu. Și astfel, în mod paradoxal, interesele spionajului nipon s-au împletit cu cele ale contraspiionajului american, pentru a păstra neatinse agenturile japoneze. Istoricii militari s-au întrebat, în anii postbelici, care dintre cele două tabere ar fi avut mai mult de pierdut de pe urma închiderii consulatelor. În unanimitate, răspunsul a fost: cea a lui Maeda. În lucrarea sa, Pearl Harbor: cronică unui război secret, George Morgenstern scrie: „Dacă Washingtonul ar fi închis toate consulatele japoneze măcar la începutul toamnei 1941, întregul sistem de informații nipon ar fi primit o lovitură nimicitoare... Lucrul este cu atât mai valabil pentru Hawaii. Expulzându-l pe reprezentanții diplomați ai Japoniei din arhipelag, autoritățile americane ar fi lipsit Tokio de principalul său izvor de date cu privire la flota Statelor Unite în Pacific... Marele Stat Major naval japonez s-a opus multă vreme planului lui Yamamoto, considerându-l prea riscant și întrebându-se mereu cum putea fi sigur amiralul că va găsi navele americane la Pearl Harbor, la data prevăzută pentru atac. În lipsa unor informații la zi, s-ar fi putut ca ceilalți șefi ai marinei militare nipone să respingă proiectul lui Yamamoto.

Poate chiar Yamamoto însuși s-ar fi răzgândit. Fără a avea deplină certitudine că flota americană se va afla la baza din insula Oahu, cum ar fi îndrăznit el să trimită o masivă escadră de portavioane la mil și mil de kilometri distanță de patrie? Și navele, și avioanele, și combustibilul erau mult prea prețioase pentru a fi angajate într-o aventură... Ținând seama de toate aceste considerente, se poate afirma că închiderea consulatului japonez din Honolulu ar fi dus la abandonarea proiectului de atac de la Pearl Harbor”.

Între timp, ocuparea de către japonezi a unor baze navale și aeriene în Indochina a avut consecințe serioase pe plan diplomatic și economic. Președintele Roosevelt l-a prevenit, în iulie 1941, pe ambasadorul Nomura că această nouă agresiune a militaristilor niponi va duce la înrăutățirea relațiilor dintre cele două țări. Într-adevăr, la 24 iulie, Casa Albă a anunțat blocarea tuturor fondurilor și depozitelor bancare japoneze în Statele Unite. Presa de la Tokio a reacționat vehement, calificând măsura drept o „declarație de război economic”. Dar, la 1 august, Roosevelt a mers și mai departe, interzicând exportul de țigile brut și de benzină cu înaltă cifră octanică în Japonia. Tokio înfrunța acum o gravă criză petrolieră: combustibilul pe care-l avea în stoc ajungea marinei militare doar pentru un an și jumătate, iar nevoilor industriale ale țării pentru mai puțin de un an.

Washingtonul a mai luat și o importanță, măsură cu caracter militar, punând forțele

armate ale Filipinelor sub comandamentul armatei de uscat și al marinei de război americane. Generalul major Douglas MacArthur, care pînă atunci funcționase în calitate de consilier militar al guvernului de la Manila, a fost numit șeful noului comandament al forțelor armate ale Statelor Unite în Extremul Orient.

La acel moment dat, primul-ministru japonez, prințul Konoye, a avut ideea de a propune lui Roosevelt o înlăturare de feiul celor avute de Chamberlain cu Hitler în 1938. Sfătându-se cu Hideki Tojo, ministrul de război, acesta s-a declarat de acord cu proiectul, cu condiția ca „guvernul să ordone deschiderea ostilităților împotriva Statelor Unite, dacă președintele nu va ceda pe toată linia”. Acest aviz iresponsabil dovedește gradul de isterie belicoasă a militaristilor de la Tokio, care ajunseseră să se autoconvingă despre atotputernicia și infailibilitatea lor, procedind în consecință.

În vara anului 1941, Marele Cartier General Imperial a ajuns la o concluzie decisivă, formulată astfel într-o minută, datată 8 august: „Ofensiva germană în Rusia nu se desfășoară atât de bine cum se anticipase. Rezistența sovieticilor crește. De aceea, Japonia nu poate începe operații militare în Siberia, în cursul anului 1941”. A doua zi, s-a luat hotărîrea de a se păstra 16 divizii în Coreea și Manciuria, „pentru orice eventualitate”, și de a se continua operațiile în China. Dar principalele forțe terestre, navale și aeriene urmau să se concentreze în vederea ofensivei spre „regiunile sudice”, a cărei dată a fost fixată provizoriu pentru sfîrșitul lunii noiembrie.

Tot cam pe atunci, Marele Stat Major naval nipon a inclus oficial proiectul atacului de la Pearl Harbor în manevrele de toamnă, stabilind totodată ca ele să se fină cu anticipație — în septembrie, în loc de noiembrie. Iar la 25 august, locotenent-comandorul Mitsuo Fuchida a sosit la bordul portavionului Akagi pentru a conduce instruirea piloților din Flota 1 aeriană. Fuchida nu știa nimic despre „Operația Hawaii” (cum se numea acum proiectul lui Yamamoto) și, bineînțeles, nu avea habar despre faptul că va conduce personal atacul aerian asupra bazei de la Pearl Harbor.

Pentru a fi sigur că va duce cu bine la capăt „Operația Hawaii”, Yamamoto nu voia să se limiteze la incursiunile din văzduh, ci să le completeze printr-o a doua lovitură, venită pe sub apă. De aceea, el l-a convocat pe viceamiralul Mitsumi Shimizu, comandantul Flotei 6 de submarine, dîndu-i misiunea să se pregătească în vederea expediției și să experimenteze o nouă armă, așa-zisul submarin pitic. Avînd un deplasament de numai 46 tone, acest „pigmeu” necesita un echipaj compus din doi oameni și era dotat cu două torpiled. Cu o viteză maximă de 19 noduri, el dispunea de o rază de acțiune de aproximativ 180 km, dacă naviga doar cu patru noduri. Firește, pentru a ajunge pînă la insula Oahu, submarinele pitice urmau să fie transportate la bordul altor nave, în cea mai mare parte a traseului.

La 4 septembrie, Consiliul de Miniștri de la Tokio a adoptat o fatidică hotărâre, al cărei pasaj esențial sună astfel:

I. Imperiul nostru... este decis să declare război Statelor Unite, Marii Britanii și Olandei, dacă acest lucru se va dovedi necesar.

II. Totodată, imperiul nostru va lua toate măsurile diplomatice posibile pentru a ne atinge obiectivele fără război.

III. Dacă, pînă în prima decadă a lunii octombrie, cererile noastre nu vor fi satisfăcute prin sus-menționatele tratative diplomatice, vom declara imediat ostilitățile împotriva Statelor Unite, Marii Britanii și Olandei.

...Ne vom strădui în mod deosebit să împlădăm formarea unui front unit între Statele Unite și Uniunea Sovietică.

Gravitatea acestei hotărâri reiese cu pregnanță, avînd în vedere „condițiile minimale”

puse de militariștii niponi pentru a nu dez-lânșui conflictul: încetarea imediată a oricăruia ajutor politic, economic sau militar acordat Chinei; rămînerea trupelor nipone cotoptoare pe teritoriul acestei țări și în Indochina; anularea embargoului american asupra exporturilor de petrol; neutralizarea Filipinelor; sistarea oricărei creșteri a forțelor armate americane, britanice și olandeze în Extremul Orient; recunoașterea „intereselor speciale” ale Japoniei în Asia de Sud-Est etc. etc.

Era cu ochi și cu sprîncene că aceste „condiții minimale” erau concepute în așa fel, încît să fie respinse imediat de guvernul de la Washington. Dar militariștii japonezi au avut neplăcuta surpriză să constate că intențiile lor se loveau de un prim și serios obstacol chiar la Tokio. Continuăm cu noi fragmente din lucrarea lui Gordon W. Prange.

Pacientul și intervenția chirurgicală

Puțini oameni au asistat vreodată la spectacolul oferit de un amiral și un general care dau din colț în colț, ca niște școlari prinși cu mița în sac. Dacă le mai adăugăm și prezența unui împărat minios, căpătăm într-adevăr un tablou memorabil. Iar pentru a-l desăvîrși, să ni-l imaginăm pe prințul Konoye, poreclit „veritabilă timidă”, care se ținea nițeluș de o parte, avînd aerul — ca de obicei în momente de criză — că tocmai trecea pe acolo și nu avea nici o vină. Iată cum s-a ajuns la această scenă ieșită din comun!

În ziua de 5 septembrie, ora 16.30, primul ministru îi prezentase împăratului Hirohito textul deciziei luate de Cabinet cu o zi mai înainte. La 6 septembrie, urma să aibă loc o conferință imperială, care trebuia să dea ultima aprobare proiectului guvernamental. După ce a parcurs rapid documentul, Hirohito s-a declarat nemulțumit de el, deoarece „punea pe primul loc pregătirile de război și abia pe al doilea loc negocierile diplomatice”. Împăratul l-a mai anunțat pe Konoye

că va adresa direct o serie de întrebări celor doi șefi de stat major, generalul Gen Sugiyama (armata terestră) și amiralul Osami Nagano (marina militară): în felul acesta, suveranul arăta că știe cui aparține inițiativa, știe că guvernul se află la remorca militariștilor.

La ora 18, cei doi comandanți s-au prezentat în fața lui Hirohito, în prezența lui Konoye. Împăratul le-a cerut celor doi ofițeri superiori să pună accentul pe tratative și nu pe pregătirea agresiunii. Sugiyama și Nagano s-au grăbit să-l asigure că „se va face tot ce e cu putință pentru ieșirea din impas pe cale diplomatică și că preparativele militare nu au alt scop decît să ofere o alternativă, în cazul cînd negocierile vor da greș”.

Hirohito nu s-a mulțumit cu acest răspuns. Întorcîndu-și privirea spre Sugiyama, l-a întrebare cît apreciază că vor dura eventualele ostilități împotriva Statelor Unite și a Marii Britanii. Generalul a ripostat, cu un glas foarte sigur, că operațiile în Pacificul de Sud se vor încheia, cu un deplin succes, în aproximativ trei luni. La auzul acestor cuvinte, împăratul s-a întunecat și mai mult la față și, pe un ton neobișnuit de ridicat, i-a spus lui Sugiyama:

— Domnule general, mai țineți minte ce funcție îndeplinați în 1937?

— Da, Maiestate, a răspuns celălalt, uimit. Eram ministru de război.

— Exact. Și mai țineți minte ce mi-ați spus cînd ați declarat incidentul din China?

Mi-ați spus că acțiunea nu va dura decît foarte scurt timp. Au trecut de atunci mai bine de patru ani și „acțiunea” tot mai durează. Vreți să-mi spuneți și acum ceva asemănător?

Bîlbîndu-se de emoție, Sugiyama a început să explice că imensele întinderi ale Chinei au împiedicat ducerea la bun sfîrșit a operațiilor militare în termenele stabilite. Exasperat, Hirohito l-a întrerupt:

— Adevărat, China e imensă... Dar Oceanul Pacific nu are margini. Pe ce argumente vă întemeiați afirmația că operațiile nu vor dura decît trei luni?

Generalul nu a fost în stare să dea un răspuns. Nagano s-a simțit dator să vină în ajutorul camaradului său încolțit:

— Maiestate, Japonia este în clipa de față ca un om care suferă de-o boală foarte grea. Dacă nu-i aplicăm nici un tratament, există toate șansele să piară. Țara noastră are nevoie de o intervenție chirurgicală. E drept, s-ar putea ca operația să fie extrem de periculoasă, dar ea oferă măcar posibilitatea de a

* Sub acest nume, militariștii japonezi desemnau invadarea Chinei, inițiată la 7 Iulie 1937, după o ciocnire înscenată de ei, la podul Marco Polo (*Magazin istoric*, nr. 10/1982), de lângă Beijing. Mulți istorici consideră această dată drept cea cînd a izbucnit de fapt al doilea război mondial.

* Pentru a reconstitui dialogul de mai jos, autorul a folosit cîteva surse inedite, dintre care, în primul rînd, jurnalul marchizului Koichi Kito, șambelanul Curții imperiale.

Un submarin pitic nipon, capturat de americani...

salva viața pacientului... Iată de ce Marele Stat Major al armatei terestre este de părere că, dacă negocierile diplomatice vor eșua, va trebui să recurgem la ajutorul chirurgului.

Această metaforă medicală nu a avut darul să amelioreze dispoziția monarhului. Fără să-i acorde nici cea mai mică atenție, el s-a adresat ambilor comandanți:

— Sînteți dispuși să acordați prioritate tratativelor?

Amindoi au răspuns afirmativ. A doua zi, a avut loc conferința imperială la care, în afara celor patru mai susamintiți, au participat ministrul de externe, viceamiralul Teijiro Toyoda, președintele Comitetului de planificare, generalul Teichi Suzuki, și ceilalți membri ai guvernului. Cu excepția împăratului, toți s-au pronunțat în favoarea urgentării și intensificării pregătirilor de război. La atîtea decenii distanță, pare de-a dreptul neverosimil ca asemenea oameni de stat și comandanți militari — cărora nu

le lipseau nici experiența, nici inteligența — manifestau atîta ușurință față de perspectiva de a intra, aproape imediat, în conflict cu Statele Unite, Marea Britanie și Olanda, iar în primăvara următoare, după toate probabilitățile cu Uniunea Sovietică.

După cît se pare, explicațiile primite nu l-au mulțumit pe împărat, deoarece, așa cum avea să noteze Konoye în jurnalul său, „ședința s-a ridicat într-o atmosferă de tensiune fără precedent”. Primul ministru s-a înfîlinit după aceea cu ambasadorul american Joseph Grew, cu care a avut o convorbire de trei ore, stăruind ca întrevvedere dintre el și președintele Roosevelt să aibă loc cît mai curînd. Dar Washingtonul nu voia să ofere militaristilor niponi o a doua ediție a pactului de la

septembrie, nu au rezolvat definitiv disensiunile dintre susținătorii și adversarii planului lui Yamamoto, dar au dus la cîteva concluzii generale, pe care nimeni nu le punea la îndoială. Astfel, lipsa de petrol silea Japonia ori să declanșeze război într-un răstimp foarte scurt, ori să renunțe la el. Flota 1 aeriană dovedise că nu va atinge gradul cel mai înalt de eficiență decît la sfîrșitul lunii noiembrie. Dar începutul lui decembrie reprezenta, din punct de vedere meteorologic, termenul limită la care Tokio putea să atace. Anotimpul musonilor debuta în octombrie și atîcea un maximum peste două luni, ceea ce îngreuna considerabil operațiile în „regiunile sudice”. La rîndul său, în miezul iernii, Pacificul devenea aproape in-

... și o hartă a bazei de la Pearl Harbor, descoperită în el
In p. 51: armament japonez în producție, în preajmă declanșării atacului din 7 decembrie 1941

München, încheiat pe seama Cehoslovaciei, și să încurajeze fie și indirect agresiunea.

Mesajul strict secret nr. 83

Mănevrele de toamnă ale flotei japoneze, care au avut loc în a doua decadă a lunii

posibil de traversat pentru o escadră de amplasarea celei concepute de Yamamoto.

Perspectiva de a invada Uniunea Sovietică a influențat de asemenea pe militaristii niponi. Acțiunile în Siberia nu aveau cum să pornească decît după dezghețul primăverii 1942, deci victoria în „regiunile sudice” și, implicit, la Pearl Harbor trebuia do-

bîndită pînă în martie. Durata prevăzută a luptelor fiind de 120 zile, ele urmau să înceapă nu prea mult după 1 decembrie 1941.

Între timp, la Washington, evenimentele nu stăteau nici ele pe loc. La 4 septembrie, un submarin german atacase distrugătorul american Greer, la 175 mile sud-vest de Islanda. Peste exact o săptămînă, Roosevelt a declarat la radio: „De acum înainte, dacă navele de război germane sau italiene pătrund în apele în apărarea cărora S.U.A. sînt vital interesate o fac pe propriile lor riscuri. În calitatea mea de comandant suprem al forțelor armate ale Statelor Unite, am ordonat ca asemenea nave să fie lovite fără avertisment, de îndată ce vor fi reperate în zonele menționate”.

Reacțiile la cele spuse de președinte au fost variate, dar nimeni nu s-a îndoit că ele reprezentau, de fapt, o declarație de război oficioasă în Oceanul Atlantic. Presa s-a ocupat pe larg de semnificația ei. În afară de aceasta, paginile ziarelor americane erau pline cu știri, reportaje și comentarii despre luptele ce se desfășurau pe teritoriul so-

vietic și în Africa de Nord, ca și despre bătălia Angliei împotriva U-Boot-urilor naziste. Articolele consacrate Japoniei și situației din Pacific ocupau un loc modest, cu atît mai mult cu cît Departamentul de stat își rugase prietenii din conducerea redacțiilor și ale posturilor de radio să nu pedaleze prea mult pe primejdia unui conflict în Extremul Orient.

Mulți gazetari nu aveau nevoie de astfel de îndemnuri pentru a subestima pericolul. La 6 septembrie, principalul cotidian din Hawaii, *Honolulu Star Bulletin*, scria: „Un atac japonez împotriva arhipelagului nostru este considerat drept lucrul cel mai improbabil din lume, avînd o șansă la un milion să fie încununat de succes... Flota niponă ar trebui să vină de atît de departe, înclt navele noastre de patrulare ar repera-o cu mult înainte ca ea să ajungă aici. În orice caz, marina americană nu își dorește nimic altceva decît să vadă flota japoneză apropiindu-se de Pearl Harbor, pentru a putea s-o nimicească”. La fel de optimistă era și o parte a presei de pe continent. „Nimeni nu se îndoiește că forțele navale americane și britanice, aflate acum

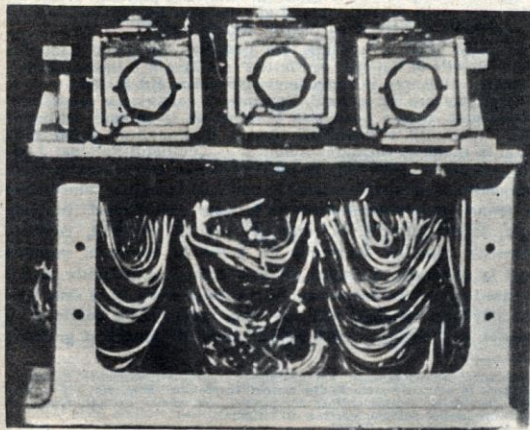
în Extremul Orient, ar putea să distrugă cu ușurință flota japoneză”, scria *Allanta Constitution*, la 20 septembrie.

Nimeni nu se îndoia de acest lucru în redacțiile respective. În schimb, cei care răspundeau de destinele marinei militare americane, de la Washington pînă la Pearl Harbor, aveau nu numai îndoieli, ci temeri dintre cele mai grave. Și, pentru a parafraza invers formula gazetei din Honolulu, acești comandanți nu își doreau nimic altceva decît să NU vadă flota japoneză apropiindu-se de baza de pe insula Oahu. Din păcate, ei nu reacționau în mod corespunzător la semnele care le parveneau despre intențiile agresive ale guvernului de la Tokio.

Astfel, la 24 septembrie, *Magic* a interceptat mesajul strict secret nr. 83, adresat de Ministerul de externe nipon consulatului său de la Honolulu, prin care îi cerea să descrie exact poziția fiecărei nave în rada bazei de la Pearl Harbor. Din motive rămase nedesluite pînă astăzi, textul nu a fost tradus în engleză decît cu mare întîrziere — la 9 octombrie. El a atras imediat atenția serviciului G-2 (informații) al armatei terestre, care l-a trimis ministrului de război, Stimson, și șefului Marelui Stat Major, Marshall. Nici unul, nici celălalt nu au acordat vreo importanță documentului. Aceeași indiferență au manifestat, în mod inexplicabil, ministrul marinei, Knox, șeful operațiilor navale, amiralul Stark și chiar... Casa Albă.

Cel mai grav era însă faptul că nimeni nu a găsit de cuviință să pună la cîrunt cu conținutul mesajului nr. 83 pe comandanții de la Pearl Harbor, amiralul Kimmel și generalul Short.

Sistemul de deciprare Magic a permis americanilor să cunoască întreaga corespondență a Ministerului de externe nipon, purtată prin intermediul acestei mașini, denumită Purple.

10
iulie
1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Ziarele anunță că prof. G.G. Mironescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de Interne, a avut o confățiure cu arhitectul Petre Antonescu asupra chipului cum urmează a se reface Arcul de Triumf de la șoseaua Kiseleff. Lucrarea de refacere va fi terminată până la toamnă și se va întrebuița numai piatră și marmură. Se „reface Arcul de Triumf — serie ziarul Lupta. Era și timpul. Am simțit o mare bucurie și o ușurare sufletească la vestea că Arcul de Triumf va deveni ceea ce trebuia să fie de la început: eternizarea în piatră și în bronz a celei mai mari epopei a neamului românesc și apoteozarea izbiznii visate de atâtea și atâtea generații”. (1 iulie)

● Primăria Capitalei a înstituit un concurs pentru înfrumusețarea pieței Universității. Dintre lucrările prezentate, juriul a distins numai lucrarea d-lui arh. Sterie Becu cu suma de 15.000 lei. În concepția d-sale figurează Columna Traiană, înconjurată de statuile evestre ale marilor domnitori, iar pe margini statuile marilor apostoli cărturari ai redemptității naționale. „Amintim cu acest prilej — scrie Universul — că București, după asigurările primite, vor avea o copie a Columnei lui Traian.” (Dezideratul menționat de ziar a rămas multă vreme nemplănit, el realizându-se în anul construcției socialiste.) (2 iulie)

● Se stinge din viață, în vîrstă de 93 ani, Mihail Sutu, membru al Academiei române, președintele Societății numismatice Române. (3 iulie)

● La grădina „Capitol”: Ultimele zile ale orașului Pompei. Cel mai frumos și scump film al ultimelor două decenii. Filmul conține tablouri minunate. Palate superbe, băi de marmură, temple

Continuăm să răstoim, în alcătuirea acestei cronici, colecțiile principalelor ziare bucureștene de acum cinci decenii, cu intenția de a surprinde citeva din faptele și evenimentele petrecute atunci, așa cum au fost ele oglindite în paginile presei timpului. Fapte și evenimente, din care unele au rămas înscrise în marea istorie a poporului nostru ca momente de profundă semnificație. Iată, în Dimineața, ce poartă data de 13 ale lunii, un titlu pe citeva coloane, în contra fascismului. Un apel al comitetului antifascist, sub care citim: „Comitetul național român antifascist, alcătuit din intelectuali și muncitori, a lansat un apel, din care extragem: «Izbînda vremelnică a regimului hitlerist în Germania a provocat pretutindeni o nouă îndîrjire a reacțiunii fasciste. Ce se poate observa în Germania de azi? Cea mai grozavă teroare împotriva muncitorilor, împotriva celor mai de vază intelectuali, ca și a micilor comercianți și liber profesioniști. Libertățile de presă, de întruniri și asocieri cîștigate cu jertfe de masele largi sînt nimicite, organizațiile sindicale, cooperative, politice și culturale, adversare regimului hitlerist, sînt sugrumate. Operele intelectuale cele mai de seamă sînt distruse sub pretextul originii lor neariene; profesori renumiți, printre care mulți savanți laureați ai premiului Nobel, sînt alungați de la catedrele pe care le-au ilustrat zeci de ani»”.

Creat în luna precedentă, din inițiativa Partidului Comunist Român, Comitetul Național Antifascist¹ desfășoară o intensă activitate pentru atragerea în lupta împotriva primejdiei fasciste a celor mai largi categorii de cetățeni. Prezența în conducerea comitetului a tovarășului Nicolae Ceaușescu imprimă de la început acțiunilor acestei organizații o deosebită vigoare și dinamism, astfel încît — cum se spune în chemarea amintită — Comitetul Național Antifascist constituie „sîmburele în jurul căruia se vor concentra toate forțele antifasciste din România. Facem apel la unirea tuturor forțelor muncitorești și intelectuale să formeze pretutindeni, în toate orașele, satele, fabricile, birourile și cartierele din țară, comitete antifasciste trimițînd adevăzările lor scrise la comitetul național format la București. Stringînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți acei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și la sate, vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germeul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire”.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redacția acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² Magazin istoric, nr. 6/1983.

Bucureștii inundați
de la o ploaie
torențială

Pe plan internațional, una din marile acțiuni consacrate păcii și apropierii între popoare, pe care o înregistrează cronica acestei luni, acțiune la care țara noastră aduce o importantă contribuție, este semnarea, la Londra, între 3-5 iulie, a convențiilor de definire a agresiunii. Este vorba de cele două tratate, primul între U.R.S.S., România, Polonia, Estonia, Letonia, Turcia, Iran și Afganistan, iar al doilea între Mica Înțelegere, Turcia și U.R.S.S., deschis tuturor statelor ce ar dori să adere la el. Presa bucureșteană salută cu căldură aceste importante acte diplomatice internaționale, reliefind semnificația lor, și, în același timp, aportul prețios adus de România în reușita tratativilor și strinsa colaborare ce a existat în acest scop între reprezentanții guvernului român și ai celui sovietic. „Acest important pact diplomatic — scrie, de exemplu, *Adevărul* din 5 iulie — l-am făcut în cadrul unei acțiuni hotărâte în serviciul păcii. Convenția de la Londra este cel dintâi act diplomatic internațional, care cuprinde recunoașterea formulei de calificare a agresiunii, în vederea declanșării tuturor consecințelor morale ale Pactului Briand-Kellogg¹. Este foarte probabil că mai curând sau mai târziu vor recunoaște prin tratate internaționale și alte țări această definiție a cazurilor de agresiune. Ne rămâne însă nouă meritul că, alături de ceilalți semnatari ai Convenției de la Londra, ne-am grăbit să facem acest pas înainte, spre a contribui la organizarea cât mai grabnică și cât mai temeinică a păcii generale”.

În comentariile sale, presa relevă, de asemenea, colaborarea ce a existat în desfășurarea tratativilor între delegațiile română și sovietică, colaborare apreciată ca pași importanți în apropierea dintre România și U.R.S.S. „Cercurile noastre oficiale — subliniază același ziar *Adevărul* — consideră încheierea acestui pact de neagresiune cu Rusia Sovietelor, ca primul pas spre normalizarea raporturilor între București și Moscova. D. Titulescu a ținut să caracterizeze importanța acestei convenții în legătură cu raporturile româno-sovietice, precum urmează: «România și Uniunea Sovietelor sunt vecine. Aceasta înseamnă că ele sînt sortite să fie prietene»”.

Ziarele bucureștene publică, de asemenea, fragmente din declarațiile făcute cu prilejul semnării documentelor de către comisarul pentru afacerile externe al Uniunii Sovietice, M.M. Litvinov, ca și ample extrase din presa internațională. În *Facla* din 8 iulie, de pildă, citim, între altele, și următoarea apreciere preluată din ziarul

¹ Semnat la 27 august 1928, Pactul Briand-Kellogg obliga părțile să renunțe la război ca instrument al politicii naționale și ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale, angajându-se să rezolve diferențele dintre ele numai prin mijloace pașnice; România a aderat la acest Pact la 9 februarie 1929.

Cronică mărunță

monumentale, stadionul din Pompei cu mii de oameni. O acțiune palpitantă. Dragoste, gelozie, ură, moarte, jocuri în arenă, serbări, lupte între gladiatori. În totul unei serbări erupe Vezuviul! Filmul a costat 18 milioane lire sterline, a durat 2 ani și la realizarea lui au fost folosiți 50 000 figuranți. (5 iulie)

● Marea frescă a Atenului. Comitetul Ateneului român hotărăște să încredințeze executarea frescelor pictorului Costin Petrescu. „Comitetul — se spune în comunicatul dat publicității — va aviza la mijloacele pentru adunarea fondurilor prin deschiderea de subscripții publice, concerte, taxe puse pe biletele de intrare la Ateneu, apeluri la autorități publice, financiare, bănel și la particulari, care au apreciat și apreciază valoarea acestui monument”. (6 iulie)

● Apare *Letopisețul Țării Moldovei* de Miron Costin, în Editura Cartea Românească: „Cum te răcorește vîntul cîmpului, cînd scapi din închisoarea orașului, așa te înlăstește bătrînescul scris al croniceșului vînele tinăr. Nu se potos o înviorare mai sănătoasă pentru (colecția) Pagini alese, decît răspîndirea unei părți din cronicile lui Miron Costin. Editia e îngrijită de poetul I. Pillat”.

● Într-un reportaj publicat în *Dimineața*, în urma unei vizite făcute la mănăstirea Zografu de la Muntele Athos, Gala Galaction, notează: „Am văzut în saloanelor stăruie, pe Stefan al Moldovei. În istaceul unde petrece noaptea, între alte cadre, se află și două tablouri: Stefan cel Mare la porțile Cetății Neamt și Stefan cel Mare în fața boierilor Moldovei, înfățișîndu-le și cerîndu-le să primească pe fiul său Bogdan urmaș la domnie. Am citit (pe o pagină mare grecească, pusă în cadru și prinsă de un pilastru) toată minunata istorie care l-a

1 iulie
1933

O fotografie înedită
a Ecaterinei Teodoroiu,
apărută în ilustrațiunea română

Cronică mărunță

făcut pe Ștefan al Moldovei cttor veelnice pomenit al acestui sfint lăcaș".

● Ce va fi în anul 2000? se întreabă Lupta, și dintre previziunile pe care le face ziarul lată două: „Televiziunea. Una din invențiile cele mai clduate o constituie camera de televiziune, care joacă un rol important în viața privată și politică a locuitorilor. Pe un vast panou apar după voință vederi animate, în relief și culori, protejate de ne-nămuratele posturi de emisie care unde scurte împrăștiate în toată lumea. Piste luminoase. Iată-ne în automobil pe o lungă șosea plană și rugoasă care împiedică orice derapare. Nu există zgomot de motor și zburăm cu 250 km pe oră. Energia e trimisă sub formă radio-electrică de stațiuni alimentate din radiațiunile solare. Resorturile snt suprmate grație dimensiunilor colosale ale pneurilor. Noaptea, drumul e luminos prin faptul că conține o substanță chimică ce immagazinează razele solare. Mașinile n-au nevoie de faruri! (7 iulie)

● Cursurile de vară ale Universității populare „Nicolae Iorga, din Valea de Munte, se vor ține între 15 iulie și 15 august în timpul cursurilor vor funcționa, ca și în anii trecuți, o cantină și căminuri pentru băieți și fete. Costul este de lei 1 100 de persoană". (8 iulie)

● În sedința de la 7 iulie a Academiei române, I. Blănu prezintă — după cum consenuează Dimineața — „reproducerea mărită prin litografie a scenei inaugurării solemne a Societății Academice române la 1 august 1867. În această sedință, prezidată de ministrul Ștefan Goleacu, s-a proclamat în numele domnitorului înfăințată Societatea Academiei, compusă din membri numiți din toate provinciile românești, punându-se astfel piatra fundamentală a Academiei române". (13 iulie)

britanic Times: „Pactul țintește către o stabilizare în politica Europei. D. Titulescu, împreună cu d. Litvinov, au fost principalii autori ai acestui pact și ei trebuiesc felicități pentru invitația acestei acțiuni la care și alte state snt invitate a se asocia".

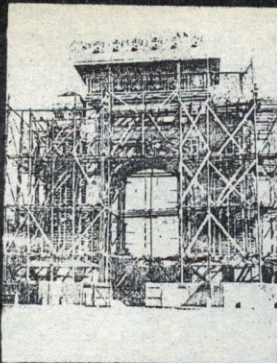
La rindul său, *Dimineața* din 7 iulie reproduce un comentariu din „oficiul guvernului maghiar *Pester Lloyd* care scrie: «Prin acest pact, raporturile politice dintre statele Europei răsăritene și Rusia au fost așezate pe o bază cu totul nouă. Tratatul care au dus la încheierea noului pact au fost conduse, în primul rind, de către domnii Litvinov și Titulescu. Pactul reprezintă un document de un tip cu totul nou. El se sprijină pe formula asupra definiției agresiunii. Punctul esențial al noului pact regional de neagresiune este fără îndoială România".

În aceeași ordine de idei, *Universul* din 8 iulie redă „declarațiile domnului M. Arciszewski, ministrul Poloniei la București: «Participarea României la acest sistem era, după părerea Poloniei, absolut indispensabilă și guvernul din Varșovia a atras imediat atenția guvernului sovietic, avertizând în același timp guvernul aliat al României. Protocolul de la Londra creează, pentru prima oară în istoria lumii, un grup de state vecine înglobând 270 milioane oameni, legate printr-un sistem armonios, clar și neted, al organizării păcii".

La 17 iulie, începe la București procesul muncitorilor ceferiști și petroliști participanți la marea ridicare la luptă revoluționară din februarie 1933, proces care se va încheia la 19 august același an și care va fi rejudecat la Craiova, în iunie 1934. Pentru atitudinea cu care opinia publică românească urmărește această inscenare judiciară este semnificativ și acest *Apel către intelectuali și muncitori*, apărut în *Facla* din 17 iulie, sub semnătura unor reprezentanți de seamă ai culturii, printre care Cicerone Teodorescu, N.D. Cocea, Geo Bogza și alte personalități din care spicuim: „În ziua de 17 iulie a.c. în fața Consiliului de război al Corpului II de armată vor începe dezbaterile procesului intentat împotriva muncitorilor de la C.F.R. implicați în greva din februarie 1933, grevă terminată prin singeroasa represiune de la 17 februarie a.c.". După ce amintește „circumstanțele interne și externe care au dus la desfășurarea acestui conflict", arătând că muncitorii au fost „amăgiți și înșelați mai întâi, uciși în masă mai târziu", apelul subliniază: „Avind în vedere că se va căuta cu orice preț justificarea reprămirii din 16 februarie 1933, putem prevedea de pe acum asprimea pedepselor care vor urma acestei judecăți. Astfel că, în fața erorilor care s-ar putea comite de instanțele chemate să judece pe

¹ Magazin istoric, nr. 2/1983.

Au început
lucrările
de reconstrucție
a Arcului
de Triumf

Iulie 1933;
pe plaja
de la Tekirghiol

muncitori, noi; semnatarii de mai jos, credem că este de datoria tuturor muncitorilor și intelectualilor să-și spună răspicat cuvîntul. În numele lor chemăm pe toți muncitorii manuali și intelectuali, avocați, medici, ziaristi, artiști, profesori, institutori, funcționari să se alăture acțiunii noastre și să ceară împreună cu noi: stingerea procesului și eliberarea muncitorilor arestați¹.

Cum remarcam și în cronică apărută în numărul din martie a.c. al revistei noastre, cele mai multe ziare bucureștene, în relațiile făcute la vremea respectivă, nu s-au lăsat înșelate de intensă propagandă hitleristă în legătură cu incendiarea Reichstagului¹, înțelegînd foarte repede că vandalismul din seara de 27 februarie 1933 nu reprezintă altceva decît o grosolană provocare nazistă. În numărul său din 10 iulie, *Universul* revine asupra evenimentelor amintite. Sub titlul *Senzaționalele destăinuiri asupra incendiării Reichstagului. Național-socialiștii au dat foc Reichstagului*, ziarul scrie: „Oficiul laburist *Daily Herald* publică senzaționalele destăinuiri ale unei comisii internaționale de anchetă instituită ca să lămurească incendiarea Reichstagului. Această comisie a stabilit, între altele, că 30 membri ai detașamentelor de asalt național-socialiste au pătruns din cabinetul președintelui Goering printr-un tunel subteran în sala de ședințe a Reichstagului, unde au pus focul. Afirmarea aceasta a fost făcută sub prestare de jurămint de unul din cei 30 incendiatori, refugiat acum din Germania. În momentul cînd focul a izbucnit, a fost adus în sala de ședințe comunistul olandez van der Lubbe, după ce s-au introdus în buzunare documente din care să reiasă cu precizie că face parte din partidul comunist. După aceasta, incendiatorii național-socialiști s-au retras prin tunelul prin care veniseră. *Daily Herald* mai afirmă că aceeași comisie de anchetă a stabilit că în momentul în care izbucnise focul, numeroși național-socialiști au intrat în cafenele și restaurante situate la mari distanțe de locul incendiului și au anunțat pe consumatori că comunistii au dat foc Reichstagului. Și aceasta dovedește cu prisosință că totul era dinainte pregătit².

Pare planul vieții politice, iulie pare o lună liniștită. Pare, pentru că, de fapt, patimile politice, luptele pentru caruselul guvernamental nu s-au stins. Ele continuă nu numai între partide, dar și înăuntrul acestora. Cite curente sînt, de exemplu, în sinul partidului de guvernămînt, național-fărănesc, cum se întreabă *Dimineața* într-un comentariu apărut în numărul cu data de 9 iulie? „Dovă? Trei? Cinci? Sau și mai multe? E greu de stabilit toate nuanțele”. Enumerînd „pe cele mai importante”, ziarul amin-

Cronică măruntă

● *Universul* anunță apariția în limba română a studiului *Cultura română și statul român* de Gaston Richard, președintele Institutului internațional de sociologie din Bordeaux, studiu apărut inițial în *Revue internationale de sociologie*. „Distinsul profesor — scrie ziarul — ne cunoaște limba, istoria, literatura și întreaga manifestare culturală. În cercul său de la Canderon (lingă Bordeaux), el face o propagandă prețioasă și dezinteresată pentru România”. (14 iulie)

● Cerbil Carpaților ocupă locul de frunte în comparație cu cel din alte zone ale lumii. Ziarul *Lupta* scrie că la expoziția internațională de vînatore din Leipzig, în urmă cu trei ani, din 26 țări participante, România a fost clasată printre cele dintîi. Cerbul vînat în Munții Călimanului a fost găsit ea cel mai tare dintre cerbil vînați în toată lumea în timpurile moderne”. (20 iulie)

● Mult apreciată discusă internațională Alla Bayanova obține mare succes în fiecare seară la Barul Bufet Sosea.

● O dimineață pe lacul Floreasca. Dimineața scrie că „dacă împlinirea te duce pe malurile lacului Floreasca, rămiți uimit în fața priveliștii care și se desfășoară înaintea ochilor. Locuitorii cartierului, zidarii ori camionajii, transformați în pescari, brăzdează cu loteli apa, aruncîndu-și la loc prilejile undițelor. La cîțiva pași mai sus de mal, la casa de lut, femela a așteptat focul și acum preaplin saramură. Dar soarele începe să-și așzire sulile pe ogîndă apei. Poporul de pescutori își face treptat retragerea și cînd astrul zilei începe să dogorească, lacul se umple de norod venit să se scalde. Aduc după el și caii, li mai întovărășesc adesea și cîinii; cît despre gîștele și rațele cartierului, acolo își fac vacuel. O viață bogată pulsează continuu. Dar ochii care privesc în zare, trecînd dincolo de prezent, au în față vi-

¹ O amplă relatare despre investigații recente asupra acestei înscenări, în *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

1933
1933

Numismatul Mihail
C. Cutsu

Cronică mărunță

ziunea a ceea ce s-ar putea face pe aceste meleaguri pentru ca una din barierele Capitalei noastre să devină un minunat loc de agrement". (24 Iulie)

● Un personaj pitoresc al Bucureștilor de odinioară era negustorul ambulant. Despre condițiile în care își duceau viața acești mici comercianți ce băteau străzile Capitalei, lăsa ce spune Dem Dobrescu, primarul Capitalei, într-un interviu acordat reprezentanților marilor cotidiene bucureștene: „Se știe că în majoritatea lor acești negustori sînt copii între 8 și 16 ani. În cursul anului de la 1 Ianuarie pînă la 20 Iulie au fost ridicați și trimiși la armă un număr de 820 copii. Toți aceștia au fost găsiți dormind prin grajduri, în magazii părăsite, prin dărîmături de case și în lăzile de gheață ce sînt așezate pe străzile Capitalei. Dorm cite 20-30 copii într-o maghernă. Viața acestora e o tragedie. Se culcă la ora 11-12 noaptea; sînt scuțați la ora 5 dimineața și mîncă o singură dată pe zi. Despre baie sau schimbarea rufelor nici pomenirea". (28 Iulie)

● Au loc ultimele repetiții cu revista Cărbăbusul în splendoare de N. Kirilescu, N. Văduianu și N. Constantinescu. Serisă cu vervă, cu spirit, fantezie și lirism în plină actualitate a cronicile estivale, revista prezintă două suite impetive în jocuri și lumini. Iar printre cuplete și melodii de senzație se vestesc: Gură n-ai?, spus de Tănase; Ajutor! Și eu cu tine, duce, cu Silly Vasilin, I. Tallianu; Eu sînt mic și Picolo, cu Mia Steriade, Aoleo, mă iar tîm vine! cu Tănase și Groner. Unchiul și nepoata, cu Silly Vasilin și Tănase; Don Quichote și Sancho Pașa, cu Tănase și Tallianu etc. etc.

● Cum se desărușă în armă cu 50 ani tîrziu de fete de pe Muntele Găina! Ne spune Universul din 22 Iulie, reporterul zia-

tește în primul rînd de „un curent manist, ce nu poate fi tăgăduit”. Dar și „d. Vaida are prieteni personali și este și șeful guvernului, deținătorul și distribuitorul tuturor... responsabilităților. D. Vaida este, prin urmare, înconjurat de un mare număr de devotați. Deci, un curent vaidist. În acest curent, astăzi stăpîn pe situație în partid, trebuie să distingem o nuanță: «takiștii». Termenul nu este tocmai propriu, îl înregistrăm numai pentru că și-a făcut loc în discuția publică și s-a încetățenit. «Takiștii» au ca exponenți pe d-nii Mironescu, Constantin Angelescu etc... dătători de ton și îndrumare în politica guvernului. Continund analiza și numărătoarea — scrie mai departe ziarul — ajungem la d. Mihalache, care are ideile și soluțiile lui asupra problemelor economice și financiare”. Este apoi, constată același ziar, „d. Virgil Madgearu, exponentul necontestat pînă ieri al politicii financiare a guvernului” și „care nu-i nici manist, nici vaidist, nici takist. Și pentru a fi compleți să nu uităm de cea mai proaspătă manifestare a «seceriștilor», care se consideră țărăniști puri. Între ei găsim pe d. Potircă, care este mihalachist; pe d. Ene, care-i madgearist și pe alții, care nu aparțin unei nuanțe bine definite”.

Cît privește pe liberali, aici scrie *Dimineața* „nu poate fi vorba de haos și nici de o atît de mare varietate de curente. În schimb — ceea ce nu e cazul, sau nu e încă, la național-țărăniști — o prăpastie s-a săpat între cele două organizații liberale. Un timp s-a crezut în posibilitatea împăcării. Oficioasele încetaseră ostilitățile”. După un timp însă, cele două grupări liberale au revenit „la punctul de vedere inițial. D. Duca cere supunere din partea georgiștilor; d. George Brătianu pretinde decapitarea d-lui Duca. Polemicile dintre *Mîscarea* și *Viitorul* s-au întezit. Grațiozitățile cure de-o parte și de alta, paralel cu discuțiile asupra unei eventuale împăcări”.

La fel de „cordiale” sînt și relațiile dintre guvern și opoziție. Referindu-se la ele, N. Iorga notează în însemnările sale cu data de 3 Iulie: „Goga a declarat la o întrunire că «fulgerele sînt în minile lui și că e liber a li da drumul sau a le reținea (înainte ne înștiințase că «înainte de a se îngălbeni foile porumbului el va fi la guvern; apoi a dezmințit, spunind numai că i se cuvine și lui un loc într-un guvern de reparație). Acum arată că nu va mai «lega cu sîrmă oalele sparte de alții», ci le va sparge el însuși, căci e «la capătul muceniciei sale». Argetoianu, încheind șirul întîrzierilor sale, spune la Tirgoviște că «nu vrea guvernul, ci puterea, fiind «singurul om politic» care are un program”. Cît privește pe Duca, acesta „întors din Apus, împacă pe amatorii de întregire a partidului, desăvînd pe tinerii care o respinseseră sprijinind cu putere președinția lui”.

Caricaturi
antinasiste
apărute în Adevărul

„REICHU!“ HITLERIST. — Scumpa Austria, dacă nu mi-ai vrea tu, eu te vreau, și data e de astăzi!

Tot *Dimineața*, de astă dată în numărul din 29 iulie, publică o declarație a fostului șef al P.N.Ț., Iuliu Maniu, retras la Bădăcin, care își trece în revistă renunțările: „Viața mea a constat numai din renunțări. Cu toată dorința tatălui meu care vroia să mă căsătoresc, eu n-am făcut-o. Mi-a plăcut fumatul — am renunțat. Mi-a plăcut jocul de cărți — am renunțat, deși știu toate jocurile până la bridge. Mi-au plăcut cursele de cai și le-am vizitat de la Viena și Budapesta. Dar am renunțat și la asta. Acum trebuie să renunț și la politica”.

Să reținem la acest capitol prin care presa bucureșteană de acum cinci decenii rememorează pentru cititorii săi momente istorice din trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat și evocarea despre piesa *Curcanii* a ziaristului și scriitorului Grigore Ventura (1849-1909), evocare apărută în *Dimineața* din 10 iulie. Piesa redă episoade din războiul de la 1877, la care autorul a luat parte în calitate de corespondent de ziar. „Inspirat de vitejia dorobanților și căciulărilor noștri, pe care Alecsandri i-a glorificat în *Peneș Curcanul*, Gr. Ventura a început să scrie instalat într-un cort al căpitanilor artileriști Tomescu și Grămătescu. Scia scenă cu scenă — dar lucrul mergea greu, căci nu găsea hirtie de scris. Și atunci s-a dus la «aprovizionare», unde a obținut... hirtie albastră, în care erau învelite căpăținele de zahăr! Chemat pentru câteva zile la Galați, el a transcris acolo cele trei acte pe care și le schișase pe hirtie albastră. Dar tocmai atunci, în ziua de 27 noiembrie, fu înștiințat de oficialitatea gălățeană că *Plevna a căzut!* În culmea entuziasmului, a lucrat a doua zi până în zori și a terminat piesa. În seara de 9 decembrie a avut loc, la Galați, premiera pentru care a improvizat o orchestră și un cor care a cântat *Deșteptarea României* a lui Alecsandri. Însuși poetul i-a trimis *Hora de la Grivița*, împreună cu scrisoarea: «Caro maestro, îți trimit hora începută; dacă poți s-o utilizezi pentru piesa ta, fă-i muzica așa cum îți tu s-o faci și dă-o s-o cînte Vlădescu cu vocea lui frumoasă. V. Alecsandri».

Seara, la premieră, succes extraordinar. Ion Ghica, directorul Teatrului Național, cheamă telegrafic pe Ventura la București. În prezența directorului, a lui C.A. Rosetti și I. Kalinderu, el își citi piesa. Toți îl felicitară. Costache Rosetti, extaziat, i-a strîns mina: — Această piesă e izvorită din inima unui bun român. M-ai mișcat profund.

Premiera, la București, a avut loc în seara zilei de 4 martie 1878. A fost o adevărată sărbătoare națională”.

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

rulul preclinzind că a stat de vorbă cu bătrînul Mihail din com. Vidra, cu Simion Pașca din Scărișoara și cu bătrîna M. Gîlga, în vîrstă de 115 ani, din comuna Bulzești, toate cele trei localități fiind situate în preajma muntelui amintit: „Toti aceștia spun același lucru. El declară că părinții și bunicii lor le spuneau că pe vremuri erau petreceri mărețe”. Înfiltrîrilor de aici li se spune tîrg pentru că în acest loc se adunau „cunoscuții tineri, care se aveau dragi. Fata de măritat își punea zestrea pe cal împodobit cu flori și cu fote luate în tir, după ce o împacheta în lădile frumos ornamentate cu desene pirogravate și pornea în prezua tîrgului spre Gălna”; dimineața își desfăcea zestrea, sub un șopron improvizat și aștepta să-l vie pețitorul. „Flăcăii, cei care voiau să se însore treceau prin fața fetelor și le ochiau, intrînd în tîrg cu ele. Unele fără multă șovăială se decideau să se căsătorească la prima ocazie, mai ales dacă era înțeles între ea și flăcău de la vreo întîlnire anterioară”.

„Renumele tîrgului — preclizează ziarul — dăinuiește și azi. La tîrgul din anul acesta s-au logodit 5 perechi”. La originea acestei tradiții se află — cum rezultă din cele scrise de Universul — nu preocupări de tîrgulăla materială, ci faptul că „locușele clobanilor fiind la mari depărtări unele de altele, flăcăii și fetele ar fi fost periclitate să nu se mai întîlnească niciodată. De aici întîlnirea de pe Muntele Gălna, la vestitul tîrg de fete”.

LA KÖNIGGRÄTZ

CORNELIU ALBU, din București: Alături vă trimit fotografia bunicului meu dinspre mamă, Bucur Bucur (1832-1921) veteran din războiul austro-prusac din 1866. Este originar din satul Drăușeni, jud. Brașov. La vârsta de 27 ani a fost prins cu arcanul și trimis la oaste. A fost încorporat în Regimentul de grenaderi imperiali din Viena. După patru ani de instrucție a intrat în corpul de gardă însărcinat cu paza iatacului împărătesei Elisabeta, apoi a luat parte la războiul din 1866. Bunicul povestește că în ziua de 3 iulie 1866, înainte de bătălia de la Königgrätz, comandantul regimentului, un conte, a poruncit adunarea unității și, după ce a ținut de pe cal o scurtă cuvântare, a descălecat și a început să numere, desemnând pe soldați cu bicușca: 1... 2... 3... 9... (aceia a fost bunicul). Celui cu nr. 10 i-a poruncit să facă cinci pași înainte, apoi s-a apropiat de el, a scos revolverul și l-a împușcat. „Așa vor sfîrși toți cei care nu-și vor face datoria” a spus contele. Cu toate asemenea metode de criminală intimidare, bătălia de la Königgrätz a fost pierdută de austriaci. Bunicul a capturat atunci un stindard prusac. În acel război a fost rănit la picior și apoi lăsat la vatră.

A fost apoi cloban în serviciul unui baci din Săcele.

FIUL FRATELUI

ILIE I. PANĂ, din com. Roșia de Amaradia, jud. Gorj: Doream să aflu, cu ajutorul dv., dacă Ovid Densușianu este vreo rudă a lui Nicolae Densușianu, despre care ați scris în nr. 3/1981.

Ovid Densușianu (1873-1938) este nepotul de frate al lui Nicolae, fiul lui Aron Densușianu (1837-1900). A fost membru al Academiei române, profesor universi-

tar la București, creatorul școlii lingvistice din Capitală. Între lucrările sale, un loc deosebit îl deține sinteza în două volume *Histoire de la langue roumaine*, consacrată evoluției limbii române.

Aron Densușianu, membru corespondent al Academiei române, a fost profesor universitar la București și Iași. Este autorul unor studii de istoria limbii și literaturii române și a epopei *Negriada*.

ANTONIE DIN POPEȘTI ÎN... LEGENDĂ

Citind articolul Un hrîsov al lui Matei Basarab în arhive lugoslave (nr. 9/1982) am aflat despre un Antonie vodă din Popești, domn al Țării Românești ne scrie **ION BÎNDASU**, din Popești, jud. Prahova. Aș dori să știu despre care Popești este vorba, căci în satul meu natal, Popești din comuna Brazî, jud. Prahova, s-a păstrat tradiția că aici ar fi trăit un Antonie (Antahle—spun bătrînii din sat) care ar fi ajuns voievod. Acest Antonie — spune legenda — avea un frate ce locuia în Țirg-sorul vechi, Prahova, localitate aflată cam la 7 km de Popești. Cînd se așeza la masă, Antonie își vesteja fetele cu o lovitură de tun, ca acesta să prînzească și el.

Într-adevăr, Antonie vodă era originar din părțile prahovene. Tatăl său, Mihail din Țirg-sor, fusese în 1608 pretendent domnesc. Ajuns bătrîn pe scaunul Țării-Românești, Antonie vodă a fost un domn cumpătat, dar ușor influențabil de marile boieri. Nu știu cît adevăr conține legenda evocată de cititorul nostru, dar este posibil ca ea să fie un econ la marile oșpete ale vremii, care erau însoțite de lovituri de tun, muzici ș.a.m.d., mai cu seamă de sărbători sau atunci cînd se primeau oaspeți străini. Cît despre chipul bătrînului voievod, acesta se păstrează la ctitoria sa din Țirg-sorul vechi, lângă Ploiești, fost într-o vreme reședință domnească.

BUNICUL ȘI NEPOTUL

CONSTANTIN STAN, din satul Căscioarele, jud. Giurgiu: Nu întrebă dacă există vreo legătură de rudenie între Alexandru vodă Ipsilanti (despre ale cărui reforme a citit în nr. 2-3/1983) și conducătorul Eteriei din 1821, care se numea tot Alexandru Ipsilanti.

Personajul din 1821 este nepotul domnului Țării Românești și al Moldovei, fiul fiului lui Constantin Ipsilanti, domn și el în Țara Românească (1802-1807) refugiat în Imperiul țarist în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812. Așadar, nepotul purta același nume cu bunicul — situație înținită destul de frecvent în evul mediu.

Pe marginea aceluiași articol (Un principie iluminist și reformele sale. Alexandru Ipsilanti) ne scrie și **ALEXANDRU DUMITRAȘ**, din București: Cred că s-a strecurat o greșală: domnul Țării Românești nu putea să autorizeze funcționarea unei școli românești la Cernavodă, cum se consemnează în nr. 3/1983 la p. 39, unde este amintit hrîsoul din 12 octombrie 1776, deoarece la acea dată acest oraș dobrogean se afla sub stăpînire otomană.

Deși aflată sub dominația otomană, Dobrogea, străvechi pămînt românesc, a păstrat permanent legăturile cu celelalte țări române surori. În acest scop, în Dobrogea s-a dezvoltat și afirmat și învățămîntul în limba națională. La Cernavodă funcționa o școală românească la mijlocul sec. XVIII, deschisă de dascălul Ioan. Acesta este amintit de documente și în 1766 și 1776. Alexandru Ipsilanti — ca, dealtfel, și alți voievozi români — a sprînjit cu importanță danii școlile și bisericile românești din Dobrogea (vezi și Tudor Mateescu, Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea, București, 1979).

1869

STEFAN MINEA, din Ploiești; **GHEORGHE GH. CRISAN**, din Brașov: Facultatea de medicină din București și-a deschis cursurile la 22 noiembrie/4 decembrie 1869 și nu 1870, cum afirmă I. Dragomirescu. În nr. 9/1982, p. 60. În acel an, 1869, domnitorul Al. T. Cuza nu mai era în fruntea statului român (abdicase

POSTA MAGAZIN ISTORIC

la 11 februarie 1866) și deci nu mai avea cum să semneze decretul de întemeiere a respectivei facultăți bucoristene, cum, iarăși eronat, scrie același autor.

COMEMORĂRI

ION PREDĂ, din București, nu trimite o evocare a neîmblinzitului patriot al luptelor noastre pentru libertate și unitate națională, Vasile Lucaciuc, de la al cărui deces s-au împlinit la 28 noiembrie 1982 șase decenii. Cincizeci de ani de la moartea lui Pierre Degeyer, autorul Internaționaliei, imnul proletarilor, se întindează însemnările dr. **TEODOR CUTLIE**, din București.

COMPLETARE FOTOGRAFICĂ

În completarea notelor Denari (nr. 10/1980), în care semnalăm tezaurul de monede din sec. I-III e.n., descoperit în satul Pădurețu, com. Băbeni, jud. Vâlcea, N. DESPOIU, din satul Români, jud. Vâlcea ne trimite fotografiile a citorva dintre acestea, din care reproducem două.

DORINȚĂ

CARMEN MIHAIL, elevă clasa IX-a, liceul „I.L. Caragiale”, din Ploiești: Îmi place foarte mult istoria și colecționez cu pasiune obiecte vechi, în speranța că voi reuși să-mi organizez un mic colț muzeistic.

Doresc să particip la concursul Magazin Istoric, ediția 1983. După câte am înțeles, va trebui doar să trimit la timp răspunsurile celor 15 întrebări. Eu cred că sînt deosebit de atrăgătoare aceste concursuri, ce-mi permit să-mi verific și să-mi îmbogățesc cunoștințele din domeniul istoriei.

NU LA NOI

MARIA SLATANOVICI, din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej; **ION VLĂDESCU**, din Galați; **GHEORGHE FILIP**, din Turda; **VASILE STĂNESCU**, din Medgidia: Pentru procurarea volumelor prezentate în cadrul rubricii „Cărți sosite la redacție”, adresați-vă librăriei „Cartea prin poștă”, str. Pitar Moș, nr. 5, București.

PETRICĂ VASILIU, din Brașov; **MIRCEA DRONIUC**, din Vatra Dornei: După cum am precizat în repetate rânduri nu răspundem decât acelor întrebări formulate pe marginea articolelor apărute în Magazin Istoric. Întrucît articolele la care vă referiți au apărut în alte publicații, vă sugerăm să vă adresați redacțiilor respective.

DOCUMENTARE

Consemnăm dintre documentele primite în ultimul timp de la corespondenții noștri, pe cele din scrisorile următorilor cititori:

MIHNEA RADU ȘERBAN, din Constanța: un articol, din 1939, al scriitorului N. Bănzaruș despre Kemal Atatürk.

ILIE GH. DORNEANU, din Suceava: Informații privind Cetatea Schela, de lângă Suceava, cunoscută în trecut sub denumirea de Cetatea Șeptelici sau Cetatea de vest a Sucevei.

Dr. **STOIAN MARINESCU**, din București: articolele Dispositions canonico-juridiques dans la „Prăvăloară” (pești recuși de rășină) de Bucurest de 1781 și Contributions à l'étude de la succession testamentaire en Valachie et en Moldavie au XVIIIe et XIXe siècles, ambele apărute în publicația Recherches sur l'histoire des institutions et du droit, București, 1980 și, respectiv, 1981.

PE SCURT

GH. BRUDUGĂ, din Iași: Referitor la sistemele cronologice (inclusiv „era noastră”) am publicat articole în nr. 12/1969 (Erele în trecutul omenirii) și 2/1981 (Dionisie cel mic).

TOADER LITVINCHEVICI, din satul Humoreni, com. Botosana, jud. Suceava: Articole despre cetatea Sucevei și, respectiv, curtea domnească de la Iași au apărut în nr. 1/1979 și 2/1978.

Dr. **MARIUS ANASTASIU**, din Burzau, ne trimite informații suplimentare privind „Casa Capșa” în timpul ocupației străine din 1916-1918 (Pe urmele unei fotografii, nr. 11/1982).

POȘTA CONCURSULUI

Iată, în continuarea celor publicate în nr. 6/1983, alte gânduri ale cititorilor noștri pe marginea ultimei ediții a concursului Magazin Istoric, ediția 1983. Întrebări cu... imagini.

DORIN VASILIU, din Iași: În fiecare nou concurs găsesc un binevenit prilej de a-mi îmbogăți cunoștințele dobîndite prin intermediul revistei.

ELENA STANCIU, din Craiova: Cred că este mai atractive concursul în actuala formă. Aștept și alte... surprize.

DUMITRU SORIN FLORESCU, din Galați: Particip pentru prima dată la concursurile dv. și... am mari emoții. Voi reuși să răspund la toate întrebările? (Sperăm că da!).

Și citeva precizări pentru următorii cititori: D. **MOROSANU**, din com. Osești, jud. Vaslui; **PĂNEL BALAN**, din Brăila; **ALEXANDRU DEGAU**, din Beluș, jud. Bihor; **CRINEL MĂNESCU**, din sat Firiz, com. Illovăț, jud. Mehedinți; **ION MARINESCU**, din București: După cum am anunțat în regulamentul concursului (nr. 4/1983) răspunsurile la cele trei serii de întrebări se trimit toate... dată, după apariția ultimei serii.

ATREU DRĂGOI, din București; **EUSTACHIU CONSTANTIN MĂRCULESCU**, din București; **TUDOR DUMITRASCU**, din Constanța: Vom ține seama de sugestii și propunerile adresate.

Important! Rezultatele concursului întrebări cu... imagini vor fi publicate în nr. 8/1983.

CERERI ȘI OFERTE

MARIUS ROTAR, str. Andrei Muresanu, bl. A 2, sc. A, et. II, ap. 5, Cîmpia Turzii, jud. Cluj, solicită: nr. 1, 9/1969; 11, 12/1971; 7/1972; 9/1973; 8, 10/1974; 2, 4/1975; 1, 2/1976; 4-6/1980; 3, 4, 11, 12/1981; oferă: nr. 2-11/1970; 2-6, 9/1971; 3-5/1974; 4, 6-9/1977.

ION NECOARĂ, str. Diana, nr. 15-17, sc. C, ap. 11, Timișoara, solicită: nr. 8/1967; 1-3/1968; 3/1969; 2/1974; oferă: nr. 6/1967; 2, 4, 9/1969; 11/1972; 7/1975; 11/1981.

GHEORGHE ROSIANU, str. Eroilor, nr. 2, bl. 36, ap. 3, Cîmpia, jud. Prahova, solicită: nr. 1, 2, 4/1967; 2, 6/1969; 2, 5, 8, 10, 12/1970; 2, 6, 10/1971; 2, 8/1972; 5/1973; 6/1975; 5-7, 9/1977; 1, 10/1979; oferă: nr. 9/1967; 6-11/1968; 1, 3-5, 7-12/1969; 1, 3, 4, 9, 11/1970; 1, 3, 4, 6-9, 11, 12/1971; 1, 3-7, 9-12/1972; 1-4, 6-12/1973; 1-12/1974; 1-5, 7-12/1975; 1-12/1976; 1-4, 8, 10-12/1977; 1-12/1978; 2-9, 11, 12/1979; 1-12/1980; 1-12/1981; 1-6/1982.

CONSTANTIN PANTAZESCU, căsuța poștală 30-70, București, solicită: nr. 6/1980; oferă: nr. 6/1981; 8/1982.

AUREL ROSULESCU, str. B.N. Antal, nr. 39/41, bl. B, ap. 1, Cluj-Napoca, solicită: nr. 2/1967.

TUDOR FRINCU, str. Cuza Vodă, nr. 48, București, solicită: nr. 12/1968; 2/1978; oferă: nr. 7/1978; 1/1980.

AMBELA POPESCU, str. Miron Constantinescu, nr. 4, bl. OD 2, sc. II, parter, ap. 37, București, oferă colecția 1967-1982.

DUMITRU ENE, str. Drumul Taberei, nr. 27, bl. Z 33, ap. 2, oferă colecția 1967-1979.

LEONID MARDARE, alea Someșul Rece, nr. 17, bl. 8, sc. A, et. I, ap. 7, București, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUTURI Socialist Ideals Fulfilled ● **AL. DUTU, F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA and C. CRĂCIUNOIU** The Romanian Principalities before, during, and after the Vienna Siege ● **R. PANTAZI** A Prominent Figure of the 1848 Revolution: Simion Bărnuțiu (1808-1864) ● **M. GRAMATOPOLOI** The Geto-Dacian Treasure from Băiceni ● **D. ANTONESCU** The Ingenuity of the Dacian Calendar ● **C. BODEA, C. POPIȘTEANU** The Seton-Watson, Father and Son ● **M. VATAVU** Writer Delavrancea (1858-1918) as a Politician ● **A. and S. DIMITRIU** A Socialist Biography: Dr. N. Quinezu (1867-1928) ● In Bucharest 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. POPESCU-PUTURI La réalisation des idéaux du socialisme ● **AL. DUTU, F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA, C. CRĂCIUNOIU** Les Principautés roumaines avant, pendant et après le siège de Vienne ● **R. PANTAZI** Une personnalité de la révolution de 1848: Simion Bărnuțiu (1808-1864) ● **M. GRAMATOPOLOI** Le trésor gëto-dace de Băiceni ● **D. ANTONESCU** L'ingéniosité du calendrier dace ● **C. BODEA, C. POPIȘTEANU** Les Seton-Watson, père et fils ● **M. VATAVU** L'écrivain Delavrancea (1858-1918) — homme politique ● **A. et S. DIMITRIU** Un combattant socialiste: dr. N. Quinezu (1867-1928) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУТУРИ Осуществление идеалов социализма ● **АЛ. ДУТУ, Ф. КОНСТАНТИНИУ, Д. ЗАХАРИЯ, К. КРĂЧУНОЮ** Румынские княжества до, во время и после осады Вены ● **Р. ПАНТАЗИ** Выдающийся революционер 1848 г.: Симеон Бăрнуцу (1808-1864) ● **М. ГРАМАТОПОЛОИ** Гето-дакийское сокровище в Бăичени ● **Д. АНТОНЕСКУ** Изобретательность дакийского календаря ● **К. БОДЕА, К. ПОПИШТЯНУ** Сетон-Уатсон, отец и сын ● **М. ВАТАВУ** Писатель Делабранча (1858-1918) — политический деятель ● **А. и С. ДИМИТРИУ** Жизнь социалиста: д-р Н. Кинезу (1867-1928) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUTURI Die Erfüllung der Ideale des Sozialismus ● **AL. DUTU, F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA, C. CRĂCIUNOIU** Die rumänischen Fürstentümer vor, während und nach der Belagerung Wiens ● **R. PANTAZI** Eine Persönlichkeit der Revolution von 1848: Simion Bărnuțiu (1808-1864) ● **M. GRAMATOPOLOI** Der geto-dakische Schatz von Băiceni ● **D. ANTONESCU** Der Einfaltsreichtum des dakischen Kalenders ● **C. BODEA, C. POPIȘTEANU** Die Seton-Watson, Vater und Sohn ● **M. VATAVU** Der Schriftsteller Delavrancea (1858-1918) als Politiker ● **A. und S. DIMITRIU** Der sozialistische Kämpfer Dr. N. Quinezu (1867-1928) ● In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română) I. POPESCU-PUTURI El cumplimiento de los ideales del socialismo ● **AL. DUTU, F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA, C. CRĂCIUNOIU** Los Principados rumanos antes, durante y después del Sitio a Viena ● **R. PANTAZI** Un nombre de la revolución de 1848: Simion Bărnuțiu (1808-1864) ● **M. GRAMATOPOLOI** El tesoro godo-dacio de Băiceni ● **D. ANTONESCU** La ingeniosidad del calendario dacio ● **C. BODEA, C. POPIȘTEANU** Seton-Watson, el padre y el hijo ● **M. VATAVU** El escritor Delavrancea (1858-1918) — hombre político ● **A. y S. DIMITRIU** El militante socialista dr. N. Quinezu (1867-1928) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE :
Valeriu Buduru

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

